

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

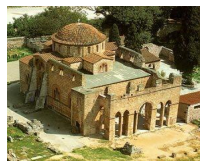
Θέμα Εργασίας: Η ηθική διάσταση του ρόλου της *Unesco* και της *Europa Nostra* στη διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς: η περίπτωση της Ελλάδας

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Σωτηροπούλου Τριαντάφυλλης

Πτυχιούχου Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών
Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (2007)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ιωάννα Σπηλιοπούλου

Μόνιμη Επίκ. Καθηγήτρια. του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Ευρυδίκη Αντζουλάτου-Ρετσίλα

Καθηγήτρια - Κοσμήτωρ της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών
και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Παναγιώτης Πανταζάκος

Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Φ.Π.Ψ. του Ε.Κ.Π.Α.

Καλαμάτα, Απρίλιος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
Κεφ. 1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ UNESCO ΣΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ: ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ	
1.1 Ο οργανισμός της <i>Unesco</i>	10
1.2 Οι ορισμοί της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς	12
1.3 Η Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς	13
1.4 Οι υποχρεώσεις των Κρατών-Μελών της Σύμβασης.....	13
1.5 Η Διακυβερνητική Επιτροπή για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς.....	14
1.6 Η Επιτροπή της Παγκόσμιας Κληρονομιάς	15
1.7 Ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς.....	16
1.8 Ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε κίνδυνο.....	18
1.9 Οι πολιτιστικές θέσεις του Καταλόγου της Παγκόσμιας Κληρονομιάς.....	21
1.10 Τα ελληνικά μνημεία του Καταλόγου της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	22
1.11 Η ηθική διάσταση του ρόλου της <i>Unesco</i> στη διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπίων φυσικού κάλλους.....	26
Κεφ. 2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ EUROPA NOSTRA ΣΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	
2.1 Ο θεσμός της <i>Europa Nostra</i>	31
2.2 Τα βραβεία της <i>Europa Nostra</i>	35
2.3 Κατηγορίες βραβεύσεων της <i>Europa Nostra</i>	43
2.4 Ελληνική Εταιρεία και <i>Europa Nostra</i>	45

2.5 Ελληνικά μνημεία και χώροι που χαίρουν της βράβευσης της <i>Europa Nostra</i>	51
2.6 Η ηθική διάσταση της συμβολής των βραβεύσεων της <i>Europa Nostra</i> στη διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπίων φυσικού κάλλους.....	58

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: η θεσμοθετημένη προστασία και βράβευση ως ηθικός αρωγός για τη διάσωση και διαχείριση της υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς.....	63
---	----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ UNESCO ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	73
--	-----------

B. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ ΠΟΥ ΧΑΙΡΟΥΝ ΤΗΣ ΒΡΑΒΕΥΣΗΣ ΤΗΣ EUROPA NOSTRA.....	92
---	-----------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	120
--------------------------	------------

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	142
----------------------	------------

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	143
---------------------------	------------

ΕΙΚΟΝΕΣ.....	150
---------------------	------------

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό την παρουσίαση της ηθικής διάστασης του ρόλου της *Unesco* και της *Europa Nostra* στη διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από την περίπτωση της Ελλάδας. Πιο συγκεκριμένα θα γίνει η ανάλυση της Σύμβασης της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, καθώς και του θεσμού των βραβείων της *Europa Nostra*. Θα παρουσιασθούν ο κατάλογος των μνημείων της Ελλάδας που έχουν ενταχθεί στην *Unesco* και είναι υπό την προστασία της προαναφερθείσας σύμβασης καθώς και ο κατάλογος των μνημείων που χαίρουν της τιμητικής διάκρισης της *Europa Nostra*. Θα δοθεί για καθένα από αυτά τα μνημεία ξεχωριστά μια συνοπτική περιγραφή, η χρονολογία ένταξης και διάκρισής τους αντιστοίχως καθώς και τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά που τα καθιστούν μοναδικά και τους δίνουν με τη σειρά τους μία θέση στους καταλόγους αυτούς. Τέλος, θα γίνει μία συνολική αποτίμηση του κατά πόσο όλες αυτές οι βραβεύσεις και οι τιμητικές διακρίσεις αποτελούν ένα ηθικό κίνητρο για την Ελλάδα και την ανάδειξη των μνημείων της σε παγκόσμιο επίπεδο.

Πριν όμως περάσουμε στην αναλυτική παρουσίαση των θεσμών και των βραβεύσεων, καλό θα ήταν να δώσουμε τις έννοιες του πολιτισμού, του πολιτιστικού αγαθού και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Να δούμε τί εννοούμε με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και να κάνουμε μία σύντομη αναφορά στις συμβάσεις προστασίας της, προκειμένου να καθορίσουμε τί είναι αυτό που προστατεύουμε, που αναδεικνύουμε, που βραβεύουμε και που ξεχωρίζουμε ως κάτι το μοναδικό σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σύμφωνα με τον διαπρεπή Γάλλο Ιστορικό του Πολιτισμού W. Durant, “ πολιτισμός είναι η εν κοινωνία τάξις, η προάγουσα την πνευματικήν και υλικήν καλλιέργειαν. Τα βασικά στοιχεία του είναι τέσσερα: η πρόνοια δια το μέλλον, που έχει την εφαρμογή της εις την οικονομικήν ζωήν, η πολιτική συγκρότησις, αι ηθικαί παραδόσεις και τέλος, η επιδίωξις της γνώσεως και της αναπτύξεως των τεχνών. Ο πολιτισμός μπορεί να γεννηθή μόνον, όταν τερματισθή η κατάστασις του χάους και της ανασφαλείας, διότι μόνον, όταν εκλείψη ο φόβος, ευρίσκουν ελευθέραν διέξοδον η περιέργεια και η ανάγκη της δημιουργίας, οπότε ο άνθρωπος δύναται να ασχοληθή

με την μόρφωσιν και την βελτίωσιν της ζωής του, προς τας οποίας τον ωθεί εκ φύσεως το ένστικτόν του.”

Μέρος της ευρείας έννοιας του πολιτισμού είναι η πολιτιστική κληρονομιά, που είναι η μορφοποιημένη – σε ύλη ή άυλη – συναίρεση της ζωής και της ψυχής του ανθρώπου, όπως έχει διατυπωθεί στα ποικίλα έργα των χειρών του. Τα έργα αυτά, προέκταση του έσω κόσμου του και απάντηση στα βιοτικά και τα άλλα πιεστικά προβλήματά του, μεταμορφώνουν μία άμορφη ποσότητα ύλης σε χρηστικό εργαλείο για την εξυπηρέτηση των αναγκών της ζωής ακόμα και του θανάτου, τουλάχιστον όσον αφορά στις απαραίτητες διαδικασίες (ταφή κτλ.). Πέραν όμως από τον πρακτικό ρόλο, δίνουν μορφή στα εσωτερικά του ερωτήματα, εξορκίζουν τους φόβους του, διευρύνουν την ευφροσύνη, προσδίδουν άλλες προεκτάσεις στη ζωή, βαθαίνουν το νόημά της, γίνονται διάυλος επικοινωνίας με την Πρώτη Πηγή, τον Δημιουργό. Η δημιουργική αυτή δραστηριότητα αναπτύσσεται μέσα σε ένα ορισμένο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, στο οποίο επεμβαίνει, το επηρεάζει, αλλά και επηρεάζεται από αυτό. Το δημιούργημα φέρει τη σφραγίδα της προσωπικότητας του καλλιτέχνη, καθώς και της ευρύτερης ομάδας και κοινωνίας στην οποία ανήκει και που την καθορίζουν η κοινή καταγωγή και γλώσσα, η θρησκευτική πίστη, το φυσικό περιβάλλον, η πολιτιστική παράδοση κτλ. Είναι έκφραση – σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό – της συνισταμένης της κοινωνίας του. Πολιτιστική κληρονομιά είναι το άθροισμα αυτών των δημιουργημάτων, των οποίων η αντοχή και αξία κρίνεται από τον χρόνο, δηλαδή από το πλήθος των ανθρώπων που δύναται να εκφράσει.¹

Στην εποχή μας η πολιτιστική κληρονομιά έχει, όχι μόνον εμπλουτιστεί, αλλά έχει γίνει και ευρύτερα αποδεκτή η αξία της ή τουλάχιστον έχει πολλαπλασιαστεί ο λόγος γι’ αυτήν. Επισημαίνονται συχνά οι διάφορες κατηγορίες αξιών που εμπεριέχονται σε αυτήν, όπως αξίες θρησκευτικές, ιστορικές, αισθητικές, παιδευτικές, ακόμη και οικονομικές. Η πολιτιστική κληρονομιά με την ποικιλία των καταλοίπων της και το πλήθος των πληροφοριών που περικλείουν αυτά, είναι εξαιρετικά πρόσφορη στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία. Αποτελεί την εποπτική διατύπωση της ιστορίας ενός τόπου και ενός λαού. Η πολιτιστική κληρονομιά εμφανίζει και αξίες οικονομικού ενδιαφέροντος, λόγω του προσανατολισμού της σημερινής κοινωνίας προς την ταξιδιωτική ψυχαγωγία (τουρισμός) και τη διά βίου

¹ Ζίας, 2006: 63.

επιμόρφωση. Όλα σχεδόν τα υλικά κατάλοιπα της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν ελκυστικά μέσα επιμόρφωσης και ψυχαγωγίας και κατά συνέπεια ισχυρούς πόλους έλξης της τουριστικής διακίνησης.²

Συστατικά της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν τα πολιτιστικά αγαθά, που καλύπτουν μία μεγάλη κλίμακα είτε υλικών ενσωμάτων είτε άυλων ανθρωπίνων επιτευγμάτων, τα οποία εμφανίζουν κάποιες ιδιαιτερότητες.³ Πρόκειται για τις μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και της συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου⁴, που παρέχουν πληροφορίες για όλες τις εκφάνσεις της ζωής του (επιστημονικές, τεχνικές, πνευματικές, καλλιτεχνικές, πολιτικές και οικονομικές).

Πολιτιστικά αγαθά δεν είναι μόνο τα προαναφερθέντα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και τα οικιστικά σύνολα ή και τα προϊόντα της πνευματικής ιδιοκτησίας και της πνευματικής κληρονομιάς του ανθρώπου.⁵ Τα πολιτιστικά αγαθά διακρίνονται σε υλικά ή άυλα και κινητά ή ακίνητα. Υλικά αγαθά είναι αντικείμενα με υλική υπόσταση όπως τα μνημεία, τα διατηρητέα κτήρια, οι αρχαιολογικοί χώροι κ.ά. Ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές, που αποτελούν μαρτυρίες του λόγιου, αλλά και λαϊκού πολιτισμού.⁶ Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στον βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών και ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στον βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών και ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους, εφόσον αυτή έγκειται στο ότι βρίσκονται *in situ*. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους (context)⁷.

² Ζίας, 2006: 63-64.

³ Γραμματικάκη-Αλεξίου – Στρατή – Μουαμελετζή – Αναγνωστοπούλου, 2001: 17.

⁴ Τροβά, 2004: 81.

⁵ Χριστοφιλόπουλος, 2005: 2.

⁶ Τροβά, 2004: 126-127.

⁷ Χριστοφιλόπουλος, 2005: 40.

Ο πολιτισμός συνιστά τμήμα της πνευματικής ζωής των δυτικών κοινωνιών και όχι μόνο. Είτε ως φιλοσοφικό και αισθητικό πρότυπο είτε ως μέσον αναψυχής και ψυχαγωγίας, καθώς αρχαιολογικοί χώροι και μουσεία αποτελούν πλέον διεθνώς σημαντικότατο προορισμό του τουρισμού, τα μνημεία της αρχαιότητας αλλά και τα νεότερα απαιτούν τη διαρκή προστασία και φροντίδα κοινωνιών όπως η ελληνική, στα χέρια των οποίων βρέθηκαν με το πέρασμα του χρόνου. Όπως μάλιστα είχε δηλώσει ο Γερμανός φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Theodor Adorno (1903-1969), «όποιος μιλά για τον πολιτισμό μιλά ταυτόχρονα και για τη διαχείρισή του, είτε το θέλει είτε όχι»⁸.

Για την Ελλάδα όπως και για τις άλλες χώρες της Μεσογείου όπου άνθησε ο πολιτισμός, τα υλικά κατάλοιπα αναγνωρίζονται και αξιοποιούνται ποικιλοτρόπως ως πολιτιστικό κεφάλαιο, σύμφωνα με τον όρο που εισήγαγε στη μελέτη του πολιτισμού ο Γάλλος κοινωνιολόγος Pierre Bourdieu (1930-2002). Η αξιοποίηση αυτή μπορεί να λάβει πολλές μορφές, από την απόλυτη εξιδανίκευση έως την άκρα εμπορευματοποίηση, ακόμη και την καταστροφή ή τη λεηλασία κυρίως από τοπικές κοινωνίες ή μεμονωμένα άτομα, που αποφασίζουν να αξιοποιήσουν τα αρχαία μνημεία τους με σκοπό το άμεσο κέρδος. Η συντεταγμένη πολιτεία, αντίθετα, οφείλει να μεριμνά για τα μνημεία του παρελθόντος που έχουν περιέλθει στη φύλαξή της με σκοπό τη διατήρησή τους για την παγκόσμια κοινότητα και τις επερχόμενες γενεές. Προς τον σκοπό αυτό βοηθούν ο επιστημονικός κλάδος της Διαχείρισης Πολιτιστικών Αγαθών, καθώς και αυτός των Μουσειακών Σπουδών⁹.

Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και μετά, η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς απέκτησε μεγαλύτερη βαρύτητα στην πνευματική ζωή των δυτικών κυρίως κοινωνιών με την επίδραση επιστημών όπως η κοινωνιολογία και η κοινωνική ανθρωπολογία, αλλά και λόγω της ανάπτυξης των πολιτισμικών σπουδών. Η εξέλιξη αυτή επηρέασε και τον χώρο της αρχαιολογίας, καθώς και τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος, το πολιτιστικό απόθεμα όπως συχνά αποκαλείται με μία μάλλον τεχνοκρατική προσέγγιση, τα οποία δεν χρησιμοποιούνται πλέον μόνον για τη μελέτη του πολιτισμού, αλλά και ως μέρος μιας ευρύτερης πολιτιστικής εμπειρίας¹⁰.

⁸ Πλάντζος, 2011: 24-26.

⁹ Πλάντζος, 2011: 27-30.

¹⁰ Πλάντζος, 2011: 31-33.

Για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς δραστηριοποιούνται παγκόσμιοι οργανισμοί σε μεγάλο ή μικρό βαθμό και χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: τους διακυβερνητικούς και τους μη κυβερνητικούς. Οι μεν πρώτοι αναπτύσσουν δραστηριότητα σε διάφορα πεδία ανάμεσα στα οποία ξεχωριστή θέση κατέχει αυτό της πολιτιστικής κληρονομιάς. Από την κατηγορία αυτή ο σημαντικότερος αναμφισβήτητος οργανισμός είναι η *Unesco*, που αποτελεί τον κατ' εξοχήν διεθνή φορέα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι δε δεύτεροι ασκούν την αρμοδιότητά τους σε ειδικούς τομείς της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως τα μουσεία (ICOM), τα αρχιτεκτονικά μνημεία και τοποθεσίες (ICOMOS), τη βιομηχανική κληρονομιά (TICCIH), την αρχιτεκτονική τοπίου (IFLA), τα έργα τέχνης (IC), τις ιστορικές πόλεις (OWHC) κ.ά.¹¹

Στο πλαίσιο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών αγαθών μεριμνούν πέραν των οργανισμών διάφορες διεθνείς και περιφερειακές συμβάσεις, η πρώτη εκ των οποίων είναι αυτή της Χάγης, που ρυθμίζει βάσει των διατάξεών της, την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης (Χάγη, 1954). Η σύμβαση αυτή πηγάζει από τις οδυνηρές εμπειρίες των καταστροφών που υπέστησαν τα πολιτιστικά αγαθά κατά τη διάρκεια των ενόπλων συρράξεων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου¹². Την ίδια χρονιά έχουμε και την Ευρωπαϊκή Μορφωτική Σύμβαση. Ακολουθούν η Χάρτα της Βενετίας που αφορά την αποκατάσταση και συντήρηση μνημείων και μνημειακών συνόλων (Βενετία 25-31 Μαΐου 1964)¹³, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (Σύμβαση Λονδίνου, 1969)¹⁴, η Διεθνής Σύμβαση για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών (Παρίσι 1970)¹⁵ και η Διεθνής Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Σύμβαση Παρισίων 1972)¹⁶. Ακολουθούν η Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας για την

¹¹ Κόνσολα, 1995: 31-32' Βουδούρη – Στρατή, 1999: 52-75.

¹² Κόνσολα, 1995: 47-50' Βουδούρη – Στρατή, 1999: 52-75.

¹³ Λάβας, 2010: 92.

¹⁴ Γραμματικάκη-Αλεξίου – Στρατή – Μουαμελετζή – Αναγνωστοπούλου, 2001: 39-40.

¹⁵ Χριστοφιλόπουλος, 2005: 25.

¹⁶ Κόνσολα, 1995: 75.

προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (Γρανάδα, 1985), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δελφών για παραβάσεις εις βάρος των πολιτιστικών αγαθών (Δελφοί 1985)¹⁷, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Βαλέτας για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (Βαλέτα 1992, αναθεώρηση της Σύμβασης του Λονδίνου)¹⁸ και η Συνθήκη του Μαάστριχτ (1992), το άρθρο 128 της οποίας αναφέρεται στη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς με ευρωπαϊκή σημασία¹⁹. Τέλος έχουμε τη Διεθνή Σύμβαση Unidroit περί κλαπέντων ή παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών (Ρώμη 1995)²⁰.

Στην Ελλάδα η μέριμνα για τις αρχαιότητες απασχόλησε τους εκπροσώπους της πολιτικής εξουσίας ακόμη και πριν την ίδρυση του ελληνικού κράτους, καθώς μέτρα προστασίας για τα κατάλοιπα ελληνικής τέχνης ή ιστορίας προβλέπονταν σε διατάγματα της προσωρινής Διοίκησης, όπως και αποφάσεις των Εθνοσυνελεύσεων ήδη από τα χρόνια της Επανάστασης (1821-1827). Σταδιακά το ελληνικό κράτος στράφηκε προς τη συστηματική εκμετάλλευση των μνημείων με σκοπό την προσέλκυση τουριστών και την εν γένει οικονομική αξιοποίηση του ελληνικού πολιτιστικού κεφαλαίου. Κεντρικός άξονας της πολιτιστικής πολιτικής του ελληνικού κράτους ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα υπήρξε η συστηματική και εκτεταμένη αναστήλωση αρχαίων μνημείων με σκοπό την απόδοσή τους στο ευρύ κοινό, από δε τη δεκαετία του '50 και εξής συχνά ακόμη και την ένταξή τους στην καθημερινότητα με την επανάχρησή τους (π.χ. θέατρα, ωδεία). Η αναστήλωση των μνημείων προβάλλεται και ως κριτήριο για τον εκσυγχρονισμό της χώρας, στον βαθμό που εμφανίζει την Ελλάδα να μεριμνά για τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφός της, βάσει των διεθνών κανονισμών και τεχνικών προδιαγραφών. Η αναστήλωση και επανάχρηση μνημείων συνιστά επομένως οργανικό τμήμα της νεωτερικής ταυτότητας του ελληνικού κράτους²¹.

¹⁷ Γραμματικάκη-Αλεξίου - Στρατή - Μουαμελετζή - Αναγνωστοπούλου, 2001: 42.

¹⁸ Τροβά, 2004: 299.

¹⁹ Λάβας, 2010: 94.

²⁰ Τροβά, 2004: 253-254.

²¹ Πλάντζος, 2011: 31-33.

Κεφ. 1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ *UNESCO* ΣΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ: ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

1.1 Ο οργανισμός της *Unesco*

Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, (*UNESCO=Organisation des Nations Unies pour l'Éducation, la Science et la Culture*), δημιουργήθηκε αμέσως μετά από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τότε που οι ερειπωμένες χώρες από τις πολεμικές συγκρούσεις είχαν να επιλύσουν επείγοντως σημαντικό αριθμό πολύπλευρων προβλημάτων, όπως την ανόρθωση των κλονισμένων εκπαιδευτικών συστημάτων, την επαναλειτουργία των πολιτιστικών ιδρυμάτων, π.χ. μουσεία και βιβλιοθήκες, την αποκατάσταση των ανταλλαγών μεταξύ των ανθρώπων, των διανοουμένων της Επιστήμης, των παιδαγωγών, των συγγραφέων, των καλλιτεχνών, που τους είχε απομονώσει η πολιτική του μίσους και της δυσπιστίας των εθνικιστικών (φασιστικών) πολιτευμάτων²².

Η *Unesco* είναι πρώτα απ' όλα ένα ιδανικό. Η ίδρυσή της υπήρξε η μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη επίτευξη διεθνούς συνεργασίας στον τομέα της παιδείας και στους τομείς του πολιτισμού γενικότερα, καθώς επίσης της επιστήμης και των τεχνών. Στον τομέα της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, οι διεθνείς σχέσεις ήταν σίγουρα πιο πλούσιες, πιο σημαντικές. Η *Unesco* θα τις προωθούσε για μια πληρέστερη και γονιμότερη ανάπτυξη και θα άνοιγε τους δρόμους από τους οποίους θα μπορούσαν να περάσουν από λαό σε λαό τα μεγάλα ρεύματα της Γνώσης, της Σκέψης, της Αλήθειας και της Ομορφιάς, που αποτελούν την ουσία κάθε πολιτισμού. Από την αρχή της ιδρύσεώς της όφειλε να εμπνεύσει τη συνεργασία ανάμεσα σε ανθρώπους που δεν είχαν ούτε τις ίδιες ιστορικές αναφορές ούτε τις ίδιες καθημερινές φροντίδες. Έπρεπε να προσπαθήσει να κάνει τα διάφορα μέρη επιδεκτικά σε τρόπους σκέψης διαφορετικούς από τους δικούς τους, όσον αφορά τις πολιτιστικές, θρησκευτικές ή φιλοσοφικές αρχές, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την αυτοτέλεια των ιδεολογικών της σκοπών και κριτηρίων²³.

²² Μπαλασσά -Φλέγκα, 2002: 25· Κόνσολα, 2006: 123.

²³ Μπαλασσά -Φλέγκα, 2002: 26· *Unesco*, 2003: 25-48.

Οι πολιτιστικές δραστηριότητες της *Unesco* είναι από τις πιο ευρείες και γνωστές ανά τον κόσμο. Πράγματι υπάρχουν ορατά σημεία που τις πιστοποιούν, όπως π.χ. η δημιουργία των μουσείων του Καΐρου και του Ασουάν, η συντήρηση του ιερού του Μπορομπουντούρ στην Ινδονησία, η μεταφορά των βραχωδών ναών του Αμπού Σιμπέλ και του αρχιτεκτονικού συμπλέγματος στο νησί Φίλαι σε τεχνητή νησίδα του Νείλου κ.λπ.

Ενώ όμως αυτές οι επιτυχίες σε σχέση με τα υλικά αγαθά είναι ορατές σε όλους, το μεγαλύτερο μνημείο της *Unesco* είναι αόρατο, δηλαδή το επίτευγμα της συμβολής της στη δημιουργία του πνεύματος που κατέστησε δυνατές και τις παραπάνω, αλλά και άλλες είκοσι διεθνείς εκστρατείες σωτηρίας της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Δύο αλληλοεξαρτώμενα θέματα συγκροτούν το επίκεντρο των προγραμμάτων αυτών. Το πρώτο είναι η αύξηση των ανταλλαγών ανάμεσα στους πολιτισμούς της γης, που αποσκοπεί στον αλληλοεμπλουτισμό τους και το δεύτερο είναι ο σεβασμός της πολιτιστικής ταυτότητας κάθε κοινωνίας, που αποσκοπεί στη διάσωση της αυθεντικότητάς της²⁴.

Εξάλλου το καταστατικό της *Unesco* κάνει έκκληση για τη διάδοση του πολιτισμού και την εξασφάλιση της διατήρησης της σχέσης του ανθρώπου με τα βιβλία, τα έργα τέχνης και τα μνημεία όλου του κόσμου. Η *Unesco* κατόρθωσε να αναπτύξει σε παγκόσμια κλίμακα την σπουδαιότητα που έχει η γνώση κάθε πολιτισμού ανάμεσα στις κοινωνίες μέσω «πολιτιστικού διαλόγου», όχι ως πολυτέλεια ή για ορισμένους «εκλεκτούς», αλλά ως ζωντανή και αναγκαία δύναμη στη ζωή του ανθρώπου. Η *Unesco* και η διεθνής κοινότητα πιστεύουν ότι οποιαδήποτε καταστροφή πολιτιστικών αγαθών μιας χώρας είναι επιζήμια για όλη την ανθρωπότητα, αφού τα πολιτιστικά επιτεύγματα ενός λαού συμβάλλουν στον πολιτισμό όλων των λαών. Μια άλλη θεμελιώδης αντίληψη αυτής και των κρατών – μελών της είναι η αποδοχή της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας²⁵.

Η *Unesco* με την εμπειρία που έχει αποκτήσει τόσα χρόνια πάνω στο θέμα της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, προχώρησε στη θέσπιση και άλλων νεότερων Συμβάσεων, όπως η UNIDROIT που εδρεύει στη Ρώμη, καθώς και σε πρωτοποριακά προγράμματα, όπως η «Προστασία Αριστουργημάτων Ακαθορίστου

²⁴ Rellstab, 1999: 15-38· Μπαλασσά -Φλέγκα, 2002: 42-43.

²⁵ Μπαλασσά-Φλέγκα, 2002: 43-44.

και Προφορικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας»²⁶. Άλλα πρωτοπόρα εκπαιδευτικά προγράμματα είναι: «Μνήμες του Κόσμου (Memory of the World) και το «PATRIMONITO, Παγκόσμια Κληρονομιά σε χέρια νέων»²⁷.

Το πιο πρόσφατο όμως εκπαιδευτικό πρόγραμμα της *Unesco* φέρει τον τίτλο «Η αρχή της βιώσιμης ενέργειας στους χώρους της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Sustainable energy governance in world heritage sites)», το οποίο παρουσιάστηκε σε ειδική συνάντηση στο Ντουμπρόβνικ της Κροατίας από τις 29 Σεπτεμβρίου έως τις 4 Οκτωβρίου του 2013 και αφορά τους μαθητές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Το εν λόγω πρόγραμμα παρουσιάζει μία μοναδική εκπαιδευτική ευκαιρία στο να ενισχύσει τη χωρητικότητα των κτισμάτων με την βιώσιμη ενέργεια, μεταφέροντάς τα σε έναν μοναδικό χώρο, ένα βιώσιμο κέντρο γνώσης, ανεπτυγμένο στους χώρους Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Ευρώπη. Αυτοί οι χώροι έχουν να πουν κάτι σημαντικό σχετικά με την βιωσιμότητα μέσα στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, της διαχείρισης και της επιστημονικής γνώσης. Επιπλέον, στόχος του προγράμματος είναι να δείξει το πώς μπορούν να αναπτυχθούν οι τεχνολογίες, όσον αφορά το πεδίο της ανανεώσιμης ενέργειας, προκειμένου αυτό να συμβάλει θετικά στη συντήρηση των ιστορικών κτηρίων, των πόλεων και του φυσικού περιβάλλοντος. Το πρόγραμμα είναι διεπιστημονικό και θα πραγματοποιείται σε στενή συνεργασία με πολλούς επιστημονικούς κλάδους και ειδικότητες²⁸.

1.2 Οι ορισμοί της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς

Η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει μνημεία (έργα αρχιτεκτονικής, μνημειακής γλυπτικής και ζωγραφικής, αρχαιολογικά αντικείμενα, επιγραφές κ.ά.), κτηριακά σύνολα (ομάδες κτηρίων αυτόνομες ή σε ενότητες) και χώρους (έργα ανθρώπων ή συνδυασμούς έργων ανθρώπων και φύσης, αρχαιολογικούς χώρους κ.ά.) υπό την προϋπόθεση ότι είναι εξαιρετικής οικουμενικής αξίας, κυρίως από άποψη ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική.

²⁶ Unesco, 1985: 9-27 * Παπαγεωργίου, 2006: 23.

²⁷ Παπαγεωργίου, 2006: 107-108.

²⁸

<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Venice/images/news/UNESCOSchoolinSEEFourthAnnounc2013.pdf>

Η φυσική κληρονομιά περιλαμβάνει φυσικά μνημεία, γεωλογικούς και φυσικογεωγραφικούς σχηματισμούς (κατοικίες ζωϊκών και φυτικών ειδών, απειλούμενων με εξαφάνιση) και φυσικούς χώρους, όταν είναι εξαιρετικής οικουμενικής αξίας από άποψη επιστημονική ή αισθητική ή για την προστασία του περιβάλλοντος²⁹.

1.3 Η Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς

Η διαδικασία που οδηγεί στην υιοθέτηση της Σύμβασης (1972) ξεκινά το 1966 με την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης της *Unesco* να αναθέσει στον Γενικό Διευθυντή του Οργανισμού τη διερεύνηση της δυνατότητας επεξεργασίας ενός νομικού κειμένου για την προστασία <<ενός περιορισμένου αριθμού μνημείων, που αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας>>. Συνάμα, όμως, **μία** άλλη κίνηση για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και ιδιαίτερα των περιοχών του κόσμου με εξαιρετικό φυσικό κάλλος, σημειώνεται τη δεκαετία του '60 στις ΗΠΑ. Το σχέδιο της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων, γνωστής ως IUCN, ετοιμάζεται το 1971, την ίδια δηλαδή χρονιά που τελειώνει και το ανάλογο σχέδιο της *Unesco*. Οι προσπάθειες να βρεθεί συμβιβαστική λύση, που θα επιτρέψει να συνενωθούν οι δύο προτεινόμενες Συμβάσεις σε μία, η οποία θα περιλαμβάνει εκτός από την πολιτιστική και την φυσική κληρονομιά, καταλήγουν σε θετικό αποτέλεσμα. Έτσι, στις 16 Νοεμβρίου του 1972 η Γενική Συνέλευση της *Unesco* υιοθετεί τη γνωστή Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς³⁰.

1.4 Υποχρεώσεις των Κρατών-Μελών της Σύμβασης

Κάθε κράτος-μέλος, αναγνωρίζοντας ότι έχει υποχρέωση να εξασφαλιστεί ο προσδιορισμός, η προστασία, η συντήρηση, η αξιοποίηση και η μεταβίβαση στις

²⁹ Κόνσολα, 1995: 74.

³⁰ Κόνσολα, 1995: 73-74.

επόμενες γενιές της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που βρίσκεται στο έδαφος του, υποχρεούται να κάνει ό,τι είναι δυνατόν εντός του πλαισίου του μεγίστου ορίου των διαθέσιμων πόρων του, μέσω οιασδήποτε διεθνούς συνδρομής και συνεργασίας, τις οποίες μπορεί να επιτύχει συγκεκριμένα σε οικονομικό, καλλιτεχνικό, επιστημονικό ή τεχνικό πεδίο, υιοθετώντας την κατάλληλη πολιτική, από τον εξοπλισμό σχετικών Υπηρεσιών Προστασίας έως και την ευαισθητοποίηση των πολιτών του³¹.

1.5 Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς

Ιδρύθηκε στο πλαίσιο της διεθνούς συνεργασίας και έχει ως κύριο έργο την κατάρτιση και δημοσιοποίηση του καταλόγου της παγκόσμιας κληρονομιάς και του καταλόγου της παγκόσμιας κληρονομιάς σε κίνδυνο. Ο πρώτος κατάλογος περιλαμβάνει φυσικά και πολιτιστικά αγαθά, που προτείνονται για εγγραφή από το κράτος στο έδαφος του οποίου βρίσκονται, και επιλέγονται από την Επιτροπή. Ο δεύτερος κατάλογος περιλαμβάνει αγαθά που ήδη έχουν καταχωρηθεί στον κατάλογο και απειλούνται από σοβαρούς κινδύνους, όπως οι σεισμοί και οι ένοπλες συγκρούσεις. Το έργο της Επιτροπής βοηθούν διάφοροι διεθνείς διακυβερνητικοί και μη κυβερνητικοί οργανισμοί, που έχουν παρόμοιους αντικειμενικούς σκοπούς, όπως το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοπίων (ICOMOS) και η Διεθνής Ένωση για τη συντήρηση της φύσης και των φυσικών πόρων (IUCN)³².

Επιπροσθέτως, σημαντικό ρόλο ως προς την ομαλή λειτουργία της εν λόγω Σύμβασης παίζει το Ταμείο³³, καθώς και οι διάφοροι όροι και ρυθμίσεις για την Παροχή Διεθνούς Συνδρομής³⁴.

³¹ Χριστοφιλόπουλος, 2005: 26.

³² Κόνσολα, 1995: 76-77.

³³ Παπαγεωργίου, 2006: Το «Ταμείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς» συνίσταται σε χρηματικές καταθέσεις σύμφωνα με τις διατάξεις του Οικονομικού Κανονισμού του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό. Οι πόροι του Ταμείου σχηματίζονται από: α. τις υποχρεωτικές και προαιρετικές εισφορές των Κρατών – Μελών της παρούσας Σύμβασης, β. τις καταβολές δωρεών ή άλλων κληροδοσιών στις οποίες μπορούν να προβούν άλλα Κράτη, ο οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, τις Επιστήμες και τον Πολιτισμό, άλλες οργανώσεις του Συστήματος των Ηνωμένων Εθνών ή άλλες διακυβερνητικές οργανώσεις, καθώς και δημόσιοι ή ιδιωτικοί οργανισμοί ή ιδιώτες, γ. τους τόκους που οφείλονται για τους πόρους του Ταμείου, δ. τα προϊόντα εράνων και εισπράξεων από εκδηλώσεις που οργανώνονται προς όφελος του Ταμείου και ε.

1.6 Η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Αποτελείται από εμπειρογνώμονες αντιπροσώπους 21 κρατών-μελών, οι οποίοι εκλέγονται κατά την Γενική Συνδιάσκεψη της *Unesco*. Επτά από τα μέλη της Επιτροπής απαρτίζουν το Γραφείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς (εκλεκτικό σώμα), το οποίο προετοιμάζει τις εργασίες και τον συντονισμό του έργου της Επιτροπής, ενώ παρακολουθεί επίσης τις συνεδριάσεις της Επιτροπής με δικαίωμα ψήφου³⁵. Η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς συνέρχεται σε τακτική Σύνοδο μία φορά στο τέλος κάθε χρόνου και οι κύριες αρμοδιότητές της είναι οι ακόλουθες:

1. Να προσδιορίζει, με βάση τις υποψηφιότητες που υποβάλλουν τα κράτη-μέλη και εφαρμόζοντας τα κριτήρια που η ίδια έχει καθιερώσει, τις φυσικές και πολιτιστικές θέσεις εξαιρετικής οικουμενικής αξίας, οι οποίες θα συμπεριληφθούν στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
2. Να παρακολουθεί την κατάσταση διατήρησης των θέσεων που έχουν ήδη εγγραφεί στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
3. Να αποφασίζει, όταν της ζητηθεί σε περίπτωση επείγουσας ανάγκης, ποιες από τις θέσεις του Καταλόγου Παγκόσμιας Κληρονομιάς πρέπει να εγγραφούν και στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε κίνδυνο. Στον τελευταίο Κατάλογο εγγράφονται μόνο οι θέσεις εκείνες που για τη συντήρησή τους χρειάζεται επέμβαση μεγάλης κλίμακας.
4. Να διαχειρίζεται τους πόρους του Ταμείου Παγκόσμιας Κληρονομιάς για την παροχή σε κράτη-μέλη βοήθειας σχετικής με την προστασία των θέσεων εξαιρετικής οικουμενικής αξίας, όποτε κρίνεται αναγκαίο³⁶.
5. Είναι επίσης υπεύθυνη για την εκπαίδευση, όσον αφορά διαφημιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες³⁷.

οποιοσδήποτε άλλες προσόδους που έχει εγκρίνει ο Κανονισμός, τον οποίο θα επεξεργαστεί η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Οι εισφορές προς το Ταμείο και οι λοιπές μορφές συνδρομής που παρέχονται προς την Επιτροπή δεν δύνανται να διατεθούν παρά μόνο για τους σκοπούς που έχει καθορίσει η ίδια. Η Επιτροπή μπορεί να δεχθεί εισφορές που δεν δύνανται να διατεθούν παρά μόνο για ορισμένο πρόγραμμα ή για κάποιο ιδιαίτερο σχέδιο, με τον όρο ότι η έναρξη εφαρμογής του εν λόγω προγράμματος ή η εκτέλεση του εν λόγω σχεδίου θα έχει αποφασιστεί από την Επιτροπή.

³⁴ Χριστοφιλόπουλος, 2005: 27.

³⁵ Παπαγεωργίου, 2006: 52.

³⁶ Κόνσολα, 1995: 79.

Η εφαρμογή της Σύμβασης συνδέεται αναπόσπαστα με τη λειτουργία της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Για τον λόγο αυτό, η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ το 1975, η τυπική εφαρμογή της αρχίζει τον επόμενο χρόνο, όταν η Γενική Συνέλευση των κρατών-μελών της εκλέγει τα μέλη της Επιτροπής. Η εκλεγείσα Επιτροπή συνεδρίασε για πρώτη φορά το 1977 στο Παρίσι. Σε αυτή τη σύνοδο έγινε δεκτό και το έμβλημα της Σύμβασης, που αποτελείται από ένα συνδυασμό κύκλου και ρόμβου. Με το απλό αυτό σχέδιο, στο οποίο ο κύκλος συμβολίζει τη φύση και ο ρόμβος την ανθρώπινη δημιουργία, εκφράζεται η αλληλεξάρτηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος³⁸.

Η 16^η σύνοδος της Επιτροπής, η οποία διεξήχθη στη Σάντα Φε του Νέου Μεξικού, υπήρξε η σπουδαιότερη από όλες μέχρι σήμερα, εφόσον σε αυτή τη σύνοδο αποφασίστηκαν και υιοθετήθηκαν τελικά πέντε κύριοι σκοποί, που είναι οι ακόλουθοι:

1. Να ολοκληρωθεί ο προσδιορισμός των θέσεων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
2. Να εξασφαλιστεί η αντιπροσωπευτικότητα και η αξιοπιστία του Καταλόγου της Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
3. Να ενισχυθεί η προστασία και η διαχείριση των θέσεων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
4. Να επιδιωχθεί η συστηματική παρακολούθηση των θέσεων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
5. Να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση του κοινού και να ενεργοποιηθεί η συμμετοχή και η βοήθειά του³⁹.

1.7 Ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Η Σύμβαση ορίζει ως κύριο έργο της Επιτροπής την κατάρτιση του Καταλόγου της Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Ο Κατάλογος αυτός, που περιλαμβάνει

³⁷ Παπαγεωργίου, 2006: 53.

³⁸ Κόνσολα, 1995: 81-82.

³⁹ Κόνσολα, 1995: 83-84.

θέσεις τριών ειδών, πολιτιστικές, φυσικές και μικτές (πολιτιστικές και φυσικές), άρχισε να συγκροτείται το 1978 με τη εγγραφή των 12 πρώτων θέσεων⁴⁰.

Η αξιολόγηση των υποβαλλομένων υποψηφιοτήτων για τον Κατάλογο που καταρτίζεται από το ICOMOS, όπως και η τελική απόφαση της Επιτροπής για την εγγραφή μιας θέσης στον Κατάλογο ή την απόρριψή της, βασίζονται στην εφαρμογή μιας σειράς κριτηρίων που η Επιτροπή έχει καθορίσει και δημοσιοποιήσει στις Λειτουργικές Κατευθύνσεις για την Εφαρμογή της Σύμβασης.

Τα κριτήρια αυτά χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η ομάδα α περιλαμβάνει έξι κριτήρια, που συσχετίζονται με την εξαιρετική οικουμενική αξία της θέσης. Η ομάδα β περιλαμβάνει ένα κριτήριο που αφορά στην αυθεντικότητα και ένα στη νομική προστασία και τη διαχείριση της θέσης. Για να γίνει δεκτή μία θέση στον Κατάλογο, πρέπει να συγκεντρώνει ένα τουλάχιστον από τα κριτήρια της ομάδας α και τα δύο κριτήρια της ομάδας β.

Κάθε υποψήφια για εγγραφή θέση πρέπει επομένως να πληρεί τα ακόλουθα, σύμφωνα με τα θεσπιζόμενα κριτήρια της ομάδας α:

1. Να αντιπροσωπεύει ένα μοναδικό καλλιτεχνικό επίτευγμα, ένα αριστούργημα του δημιουργικού πνεύματος, ή
2. Να έχει ασκήσει μεγάλη επίδραση, για ένα χρονικό διάστημα ή σε μία πολιτιστική περιοχή του κόσμου, στις εξελίξεις της αρχιτεκτονικής, της μνημειακής τέχνης ή της πολεοδομίας και της χωροταξίας, ή
3. Να αποτελεί μία μοναδική ή, τουλάχιστον, εξαιρετική μαρτυρία ενός πολιτισμού ή μίας πολιτιστικής παράδοσης που έχουν εξαφανιστεί, ή
4. Να είναι ένα εξαιρετικό δείγμα ενός τύπου κτηρίου ή αρχιτεκτονικού συνόλου ή τοπίου, που απεικονίζει ένα σημαντικό στάδιο της ανθρώπινης ιστορίας, ή
5. Να είναι εξαιρετικό δείγμα ενός παραδοσιακού οικισμού ή μιας χρήσης γης που αντιπροσωπεύει έναν πολιτισμό (ή πολιτισμούς), ιδιαίτερα αν αυτός έχει καταστεί τρωτός από την επίδραση αμετάτρεπτης αλλαγής, ή
6. Να συνδέεται άμεσα ή απτά με γεγονότα ή ζωντανές παραδόσεις, ιδέες ή πεποιθήσεις, με καλλιτεχνικά ή λογοτεχνικά έργα οικουμενικής αξίας⁴¹.

Κατά τα ισχύοντα κριτήρια της ομάδας β, μία υποψήφια θέση οφείλει επίσης:

⁴⁰ Κόνσολα, 1995: 86.

⁴¹ Κόνσολα, 1995: 91-92.

1. Να ανταποκρίνεται στη δοκιμασία της αυθεντικότητας όσον αφορά το σχέδιο, το υλικό, την κατεργασία ή τον περιβάλλοντα χώρο και, στην περίπτωση των πολιτιστικών τοπίων, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τα συστατικά τους στοιχεία.
2. Να διαθέτει επαρκή νομική ή και παραδοσιακή προστασία και διοικητικό μηχανισμό, ώστε να εξασφαλίζεται η συντήρηση του υποψήφιου πολιτιστικού αγαθού ή πολιτιστικού τοπίου. Επιπλέον, για να διατηρηθεί η ακεραιότητα των πολιτιστικών θέσεων, ιδιαίτερα εκείνων που δέχονται μεγάλο αριθμό επισκεπτών, το ενδιαφερόμενο κράτος-μέλος πρέπει να είναι σε θέση να παράσχει στοιχεία για την ύπαρξη κατάλληλων διοικητικών ρυθμίσεων σχετικών με τη διαχείριση του αγαθού, τη διατήρησή του και την πρόσβαση του κοινού σε αυτό⁴².

1.8 Ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε κίνδυνο

Στον κατάλογο αυτό εγγράφονται εκείνες οι θέσεις του καταλόγου της Παγκόσμιας Κληρονομιάς που απειλούνται από σοβαρό και συγκεκριμένο κίνδυνο, με την προϋπόθεση ότι για τη συντήρησή τους απαιτούνται μεγάλης κλίμακας επεμβάσεις. Η εγγραφή γίνεται όπως ορίζει η Σύμβαση, ύστερα από αίτηση της ενδιαφερόμενης χώρας. Τα κριτήρια, βάσει των οποίων μια πολιτιστική θέση μπορεί να συμπεριληφθεί στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε Κίνδυνο, αφορούν είτε εξακριβωμένους κινδύνους, όπως σοβαρή επιδείνωση της κατάστασης διατήρησης της θέσης ή του περιβάλλοντος χώρου, απώλεια της αυθεντικότητας κ.ά., είτε πιθανούς κινδύνους, που μπορεί να προέλθουν από μετατροπή του νομικού καθεστώτος της θέσης, από σχεδιαζόμενα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης ή πολεοδομικών ρυθμίσεων, από επικείμενη έναρξη εχθροπραξιών κ.ά.⁴³.

Σύμφωνα με πρόσφατο δημοσίευμα της Deutsche Welle αρκετά μνημεία της *Unesco* βρίσκονται σε κίνδυνο μεταξύ των οποίων η παλιά πόλη της Ιερουσαλήμ, η

⁴² Κόνσολα, 1995: 92.

⁴³ Κόνσολα, 1995: 98.

αρχαία πόλη της Δαμασκού, το ιστορικό λιμάνι του Λίβερπουλ και το κοραλλιογενές φράγμα της Μπελίζ⁴⁴.

Η λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς καθορίζεται από τη Διεθνή Σύμβαση του 1972 για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Τα μνημεία που συγκαταλέγονται σε αυτήν είναι ως επί το πλείστον τουριστικές ατραξιόν, όπως η παλιά πόλη της Ιερουσαλήμ, η οποία όμως κινδυνεύει να τεθεί εκτός λίστας, λόγω του αμφιλεγόμενου νομικού της καθεστώτος. Το ιστορικό λιμάνι του Λίβερπουλ της Μεγάλης Βρετανίας βρίσκεται επίσης σε κίνδυνο. Η περίπτωση του θυμίζει σε πολλά αυτή της Κοιλιάδας του Έλβα στη Δρέσδη. Μία σειρά μεγάλων κατασκευαστικών έργων είναι στα σκαριά, ενώ υπάρχουν σοβαροί κίνδυνοι, σύμφωνα με την *Unesco*, για αλλοιώσεις στο προστατευόμενο πολιτιστικό τοπίο της περιοχής. Παρομοίως, στον βυθό της θάλασσας της Μπελίζ στην Καραϊβική βρίσκεται το δεύτερο μεγαλύτερο κοραλλιογενές φράγμα στον κόσμο, μετά τον Μεγάλο Κοραλλιογενή Ύφαλο της Αυστραλίας. Σημαντικές όμως ανθρώπινες επεμβάσεις στον βυθό θέτουν σε κίνδυνο τα κορράλια. Η *Unesco* και εδώ κρούει τον κώδωνα του κινδύνου⁴⁵.

Δυστυχώς, όμως υπάρχουν και εκείνες οι περιπτώσεις που η πολιτιστική κληρονομιά και η διάσωσή της περνά αναγκαστικά σε δεύτερη μοίρα, αφού ως πρώτος στόχος τίθεται η διάσωση της ανθρώπινης ζωής, εξαιτίας μιας εμπόλεμης κατάστασης ή ενός πλήθους αιματηρών επεισοδίων. Σε αυτές τις περιπτώσεις ακόμη και ο ρόλος της *Unesco* ως φορέας προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς ωχριά μπροστά στην καταστροφή που εκτυλίσσεται. Μία τέτοια περίπτωση είναι αυτή της Συρίας όπου τον τελευταίο καιρό, ο συριακός πολιτισμός, από τους πλουσιότερους της Μέσης Ανατολής, καταστρέφεται, ισοπεδώνεται, λεηλατείται. Οι εικόνες καταστροφής θυμίζουν πράγματι τους πρόσφατους πολέμους στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν. Στη σπαρασσόμενη χώρα, δίπλα στους αθώους αμάχους που πληρώνουν «αλλότρια» συμφέροντα, ένα παράπλευρο θύμα είναι και η πολιτιστική κληρονομιά⁴⁶.

Δεν είναι μόνον ότι βάλλονται ή ισοπεδώνονται από τις συγκρούσεις και τους βομβαρδισμούς μνημεία προστατευόμενα από την *Unesco*, αρχαία ελληνικά τείχη,

⁴⁴ <http://tvxs.gr/print/137106>

⁴⁵ <http://tvxs.gr/print/137106>

⁴⁶ <http://www.enet.gr/?i=news.el.texnes--politismos&id=383612>

σημαντικά κάστρα, όπως αυτό του Χαλεπίου, που κτίστηκε το 3000 π.Χ., ιστορικά μουσουλμανικά τεμένη, όπως των Ομεϋαδών (κτίστηκε μεταξύ 650-670 μ.Χ.), και σημαντικοί χριστιανικοί ναοί, όπως του Αγ. Σίμωνος στο Χαλέπι. Έχει ξεκινήσει και μία άνευ προηγουμένου εκποίηση της συριακής πολιτιστικής κληρονομιάς και λεηλασία των Μουσείων, στους νομούς Χαλεπίου, Ντερ Αλ Ζορ και Αλ Ράκα. Το πλιάτσικο των συριακών αρχαιοτήτων και το ξεπούλημά τους στο εξωτερικό οργιάζει. Πολλοί από το καθεστώς Ασάντ αλλά και αντικαθεστωτικοί, δεν θέλουν να τελειώσει ο πόλεμος στη Συρία, εξαιτίας του ότι κερδοφορούν από αυτόν εις βάρος του συριακού λαού⁴⁷.

Όπως λένε διάφοροι άνθρωποι του πνεύματος, στη Συρία «Ξεκίνησαν και κλέβουν τις ελληνικές αρχαιότητες και θα συνεχίσουν να τις κλέβουν μέχρι που δεν θα απομείνει τίποτα. Δεν θα μείνει τίποτα όρθιο στη Συρία. Δεν ζούμε μόνο μία ανθρωπιστική καταστροφή, αλλά και μία καταστροφή του πολιτισμού μας. Αν δεν έχεις όμως πολιτισμό, δεν έχεις μέλλον. Δεν έχει καταλάβει η διεθνής κοινότητα ότι η πολιτιστική κληρονομιά επί συριακού εδάφους που συντρίβεται, ανήκει στην ανθρωπότητα. Είναι κτήμα όλων. Η Συρία, παρότι γεμάτη αρχαιοελληνικές αρχαιότητες, είναι μία χώρα-φορέας των πολιτισμών του κόσμου. Εκτός από αρχαία ελληνικά, έχει ρωμαϊκά, αιγυπτιακά, αραβικά ευρήματα. Όλοι οι πολιτισμοί πέρασαν και άφησαν το αποτύπωμά τους στη χώρα αυτή. Καταστρέφουν με μανία και τον χριστιανικό πολιτισμό. Κάνουν πλιάτσικο στις εκκλησίες τις οποίες βομβαρδίζουν μαζί με τα τζαμιά. Ο συριακός λαός είναι ένας από τους λίγους που έχει θησαυρό μνημείων από πολλούς πολιτισμούς. Και αυτό ξεριζώνεται»⁴⁸.

Η Επιτροπή της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς αποφάσισε προσφάτως (Ιούνιος 2013 – Cambodia) να εντάξει τα έξι μνημεία της Συρίας που περιλαμβάνονται στον κατάλόγό της, στην παγκόσμια λίστα των μνημείων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Πρόκειται για τις παλιές πόλεις της Δαμασκού, της Μπόσρα (Bosra) και του Χαλεπίου (Aleppo), την Παλμύρα, το φρούριο Κρακ των Ιπποτών και το Καλάατ Σάλαχ ελ Ντιν (Crac des Chevaliers and Qal at Salah El-Din), καθώς και τα αρχαία χωριά της βορείου Συρίας. Με την κίνηση αυτή θέλησε να τονίσει την

⁴⁷ <http://www.enet.gr/?i=news.el.texnes--politismos&id=383612>

⁴⁸ <http://www.enet.gr/?i=news.el.texnes--politismos&id=383612>

εξαιρετικά δυσχερή κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει και να σημάνει συναγερμό για τη διεθνή κοινότητα⁴⁹.

Στα προπαρασκευαστικά έγγραφα της απόφασης της *Unesco* αναφέρεται ότι οι πληροφορίες για την καταστροφή των συριακών μνημείων είναι αποσπασματικές και ορισμένες φορές δεν μπορούν να διασταυρωθούν, αφού προέρχονται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και από την έκθεση των συριακών αρχών, η οποία, ωστόσο, δεν απεικονίζει αναγκαστικά την κατάσταση στην ολότητά της. Είναι προφανές πως η πραγματική αποτίμηση των καταστροφών στα μνημεία θα μπορέσει να γίνει όταν σταματήσουν οι συγκρούσεις. Το βέβαιο, ωστόσο, είναι πως για ένα μεγάλο μέρος τους οι καταστροφές αυτές θα είναι μη αναστρέψιμες⁵⁰.

1.9 Οι πολιτιστικές θέσεις του Καταλόγου της Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς περιλαμβάνει τα εξής τρία στοιχεία για κάθε θέση: α) ονομασία και χώρα, β) κατάταξή της σε μία από τις τρεις ομάδες, πολιτιστική ή φυσική ή μικτή και γ) προσδιορισμό των κριτηρίων, βάσει των οποίων επιλέχθηκε. Η ταξινόμηση που ακολουθεί με κριτήριο το <<είδος>> των θέσεων, περιλαμβάνει δύο βασικές κατηγορίες: α) τις πόλεις και β) τους ιερούς χώρους και τα θρησκευτικά μνημεία⁵¹.

Στην πρώτη κατηγορία των πόλεων ανήκουν οι Νεκρές Πόλεις (αρχαιολογικοί χώροι) και οι ιστορικές πόλεις. Στην δεύτερη κατηγορία των Ιερών Χώρων και των Θρησκευτικών Μνημείων βρίσκουμε χώρους και μνημεία νεκρών θρησκειών, καθώς και χώρους και μνημεία ζωντανών θρησκειών⁵².

Εκτός από τις δύο αυτές κατηγορίες υπάρχει και μία τρίτη, η οποία περιλαμβάνει διάφορες άλλες μικρότερες υποκατηγορίες. Αυτές είναι: ταφικά μνημεία, σπήλαια, φρούρια-οχυρώσεις, ανάκτορα – πύργοι, χώροι και κτήρια

⁴⁹ <http://www.archaiologia.gr/blog/2013/07/29/>

⁵⁰ <http://www.archaiologia.gr/blog/2013/07/29/>

⁵¹ Κόνσολα, 1995: 101-102.

⁵² Κόνσολα, 1995: 102-107.

βιομηχανικής κληρονομιάς, παραδοσιακοί οικισμοί, τόποι ιστορικής μνήμης και τέλος, πολιτιστικά τοπία⁵³.

1.10 Τα ελληνικά μνημεία του Καταλόγου της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η Ελλάδα, μία χώρα πλουσιότατη σε πολιτιστική κληρονομιά, από τους προϊστορικούς έως τους νεότερους χώρους, η χώρα η οποία γέννησε τον πολιτισμό, τις αξίες και τα ιδανικά στον διάβα των αιώνων και της μακραίωνης ιστορίας της, δεν θα μπορούσε να μην εμφανίζεται στον κατάλογο αυτό, με τα έξοχα και μοναδικά δείγματα του πολιτιστικού της πλούτου: Μνημεία, τα οποία αποτελούν συνάμα μοναδικά επιτεύγματα της ανθρώπινης δημιουργίας και έκφρασης σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο διεθνής Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της *Unesco* αριθμεί έως σήμερα δεκαεπτά (17) ελληνικές εγγραφές. Οι εγγραφές αυτές αφορούν μνημεία των προϊστορικών, κλασικών και βυζαντινών χρόνων.

Ξεκινώντας με τα μνημεία των προϊστορικών και κλασικών χρόνων, συναντούμε ως πρώτο ελληνικό μνημείο που συμπεριελήφθη στον διεθνή κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της *Unesco* τον Ναό του Επικουρείου Απόλλωνα στις Βάσσειες της Φιγαλείας το 1986 στην υποκατηγορία των Μνημείων των Νεκρών Θρησκειών της κατηγορίας των Ιερών Χώρων και των Θρησκευτικών Μνημείων, αποτελώντας με την πανανθρώπινη σημασία του ένα από τα καλύτερα σωζόμενα δείγματα αρχιτεκτονικής της κλασικής αρχαιότητας⁵⁴. Ακολουθεί το 1987⁵⁵ ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών, εντασσόμενος στην ίδια υποκατηγορία⁵⁶, λόγω της μοναδικότητάς του που τον εξυψώνει ταυτόχρονα και σε εθνικό τοπόσημο⁵⁷.

Το 1987, ο αρχαιολογικός χώρος της Ακροπόλεως⁵⁸ εντάσσεται στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς στην υποκατηγορία των Μνημείων των Νεκρών Θρησκειών της κατηγορίας των Ιερών Χώρων και των Θρησκευτικών Μνημείων,

⁵³ Κόνσολα, 1995: 107-111.

⁵⁴ Καράγιωργα–Σταθακοπούλου, 2009: 24.

⁵⁵ Παρτίδα, 2009: 60.

⁵⁶ Παρτίδα, 2009: 62-63.

⁵⁷ Παπαγεωργίου–Βενετιάς, 2005: 292-293.

⁵⁸ Βλασσοπούλου, 2009: 36-37.

εξαιτίας του ότι τα μνημεία της Ακρόπολης των Αθηνών έχουν κατακτήσει μία εντελώς ξεχωριστή θέση στην ιστορία του παγκόσμιου πολιτισμού, όχι μόνο ως εκφάνσεις των υψηλών πνευματικών και καλλιτεχνικών αξιών της κλασικής περιόδου της ελληνικής αρχαιότητας, αλλά και ως οικουμενικά πρότυπα⁵⁹. Το 1988, ο αρχαιολογικός χώρος της Επιδαύρου εντάσσεται επίσης στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στην ίδια υποκατηγορία, εξαιτίας των πολύ γνωστών οικοδομημάτων του, όπως το αρχαίο θέατρο του Ασκληπιείου της Επιδαύρου, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά μνημεία της ελληνικής αρχαιότητας και συνάμα το τελειότερο και διασημότερο μνημείο του είδους του⁶⁰.

Ακολουθεί το 1989, ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Ολυμπίας⁶¹ στην υποκατηγορία των Μνημείων των Νεκρών Θρησκευτών της κατηγορίας των Ιερών Χώρων και των Θρησκευτικών Μνημείων⁶². Η αρχαία Ολυμπία καθιερώθηκε στο Πανελλήνιο ως το σημαντικότερο θρησκευτικό και αθλητικό κέντρο. Εδώ γεννήθηκαν οι σπουδαιότεροι αγώνες της αρχαίας Ελλάδας, οι Ολυμπιακοί αγώνες. Από το 1990⁶³ στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στην υποκατηγορία των Μνημείων των Νεκρών Θρησκευτών της κατηγορίας των Ιερών Χώρων και των Θρησκευτικών Μνημείων, καθώς και στην κατηγορία των Νεκρών Πόλεων/Αρχαιολογικών Χώρων βρίσκεται η Δήλος⁶⁴, μία πολιτεία των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, η οποία έφτασε στο απόγειό της γύρω στα 90 π.Χ. Για πρώτη ίσως φορά στην ανθρώπινη ιστορία, σε αυτή τη μικρή γωνιά της γης συνυπάρχουν ειρηνικά όλοι σχεδόν οι λαοί της Μεσογείου.

Ο αρχαιολογικός χώρος του Πυθαγορείου και του Ηραίου της Σάμου εντάσσεται στον κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς το 1992, στην υποκατηγορία των Μνημείων των Νεκρών Θρησκευτών της κατηγορίας των Ιερών Χώρων και των Θρησκευτικών Μνημείων, καθώς και στην κατηγορία των Νεκρών Πόλεων/Αρχαιολογικών Χώρων ως μία από τις σημαντικότερες πόλεις της

⁵⁹ Βλασσοπούλου, 2009: 37.

⁶⁰ Λαμπρινουδάκης – Ψυχογιού, 2009: 70.

⁶¹ Αραπογιάννη, 2009: 84.

⁶² Κόνσολα, 1995:105-106

⁶³ Χατζηδάκης, 2009: 98.

⁶⁴ Κόνσολα, 1995: 105-106.

αρχαιότητας⁶⁵. Το 1996, στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς συμπεριλαμβάνεται και ο αρχαιολογικός χώρος της Βεργίνας, εντασσόμενος στην κατηγορία των Νεκρών Πόλεων/Αρχαιολογικών Χώρων, καθώς και σε αυτή των ταφικών μνημείων⁶⁶. Ακολουθούν το 1999 οι αρχαιολογικοί χώροι των Μυκηνών και της Τίρυνθας, στην υποκατηγορία των Μνημείων των Νεκρών Θρησκειών της κατηγορίας των Ιερών Χώρων και των Θρησκευτικών Μνημείων⁶⁷. Οι Μυκήνες αποτελούν το κέντρο ανάπτυξης του Μυκηναϊκού πολιτισμού και συνάμα έναν από τους σπουδαιότερους αρχαιολογικούς χώρους, γνωστούς σε παγκόσμιο επίπεδο. Στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς εντάσσεται το 2007 ακόμη ένα ελληνικό μνημείο, η παλαιά πόλη της Κέρκυρας στην κατηγορία των Ιστορικών Πόλεων⁶⁸.

Σημαντικό κομμάτι στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς κατέχουν και τα βυζαντινά μνημεία του ελληνικού χώρου με πρώτο το Άγιον Όρος (Αθως). Η μοναδική αυτή μοναστική κοινότητα αποτελεί από το 1988 παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας, σύμφωνα με την *Unesco*⁶⁹, ανήκοντας στην κατηγορία των Χώρων και Μνημείων των Ζωντανών Θρησκειών⁷⁰. Ακολουθούν το 1988 τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης, τα οποία εντάχθηκαν στον Κατάλογο ως δείγματα της εξαιρετικής βυζαντινής αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής τους διακόσμησης, στην κατηγορία των Χώρων και Μνημείων των Ζωντανών Θρησκειών⁷¹. Την ίδια χρονιά εντάσσεται στον κατάλογο η Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου στην κατηγορία των ιστορικών πόλεων⁷². Το 1989, η *Unesco* ενέγραψε στον Κατάλογο των Μνημείων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στην κατηγορία των Χώρων και Μνημείων Ζωντανών Θρησκειών⁷³, το μεγαλύτερο και με συνεχή παρουσία από την εποχή της εγκατάστασης των πρώτων ασκητών μέχρι

⁶⁵ Βιγλάκη -Σοφianού, 2009: 110.

⁶⁶ Κοτταρίδη, 2009: 126.

⁶⁷ Ψυχογιού, 2009: 138.

⁶⁸ Τσελεντή-Παπαδοπούλου, 2009: 168-169.

⁶⁹ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2367

⁷⁰ Κόνσολα, 1995: 106.

⁷¹ Κόνσολα, 1995: 106.

⁷² http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=7029

⁷³ Κόνσολα, 1995: 106.

σήμερα μοναστικό σύνολο στον ελλαδικό χώρο, αυτό των Μετεώρων⁷⁴, ως ένα πολιτιστικό και φυσικό ταυτόχρονα αγαθό ιδιαίτερης σημασίας.

Ο Μυστράς, με τη σειρά του εντάχθηκε και αυτός στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, το 1989, στην κατηγορία των Χώρων και Μνημείων Ζωντανών Θρησκειών⁷⁵, αποτελώντας σήμερα ένα μουσείο θρησκευτικής, πολιτικής, στρατιωτικής, καλλιτεχνικής, αρχιτεκτονικής και κοινωνικής ιστορίας. Ακολουθούν η Μονή Δαφνίου, η Μονή Οσίου Λουκά, καθώς και η Νέα Μονή Χίου, οι οποίες είναι στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της *Unesco* από το 1990 στην κατηγορία των Χώρων και Μνημείων Ζωντανών Θρησκειών⁷⁶, λόγω της εξαιρετικής τους σημασίας από την άποψη της Ιστορίας της Τέχνης⁷⁷. Ακόμη ένα μνημείο των βυζαντινών χρόνων που έχει συμπεριληφθεί στον Κατάλογο, είναι το Ιστορικό κέντρο στη χώρα της Πάτμου, η Μονή του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου και το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο. Από το 1999 οι χώροι αυτοί περιλαμβάνονται ως μνημεία στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στην κατηγορία των Χώρων και Μνημείων Ζωντανών Θρησκειών⁷⁸.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι γίνεται προετοιμασία ένταξης ενός ακόμη ελληνικού μνημείου στον Κατάλογο της *Unesco*, αυτού της Ιεράς Πόλεως του Μεσολογγίου. Η εν λόγω ανακοίνωση έλαβε χώρα στο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο με τίτλο «Ιερά Πόλη του Μεσολογγίου – Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς», που διοργάνωσε ο Όμιλος για την *Unesco* Νομού Πειραιώς και Νήσων και ο Δήμος Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου. Στο εν λόγω συνέδριο συμμετείχε πλήθος σημαντικών προσωπικοτήτων από τον εγχώριο και διεθνή επιστημονικό κόσμο⁷⁹.

Μεταξύ άλλων ομιλητών, ο κος Ιωάννης Μαρωνίτης, υπεύθυνος όσον αφορά την *Unesco* για την Ευρώπη και την Βόρεια Αμερική, τόνισε τα εξής: «Η Ιερά Πόλη του Μεσολογγίου χαρακτηρίζεται από απaráμιλλη φυσική ομορφιά και αποτελεί

⁷⁴ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2442

⁷⁵ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2397

⁷⁶ Κόνσολα, 1995: 106.

⁷⁷ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1514

⁷⁸ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1489

⁷⁹ <http://www.unescopireas.gr/el/deltia-tupou>

Ιστορικό και Πολιτιστικό Πυλώνα της χώρας μας – η ένταξή της στον Κατάλογο των Μνημείων Προφορικής και Άυλης Κληρονομιάς της *Unesco* θα δώσει για ακόμη μία φορά τη δυνατότητα σε όλους μας να δηλώσουμε ηχηρά την παρουσία μας στον Παγκόσμιο Πολιτιστικό χάρτη, εφόσον ήδη η Ελλάδα κατέχει μία εξέχουσα θέση στον Κατάλογο με 17 τοποθεσίες αρχαιολογικής, ιστορικής, φυσικής και πνευματικής σπουδαιότητας»⁸⁰.

Εκτός από τα μνημεία της χώρας μας που βρίσκονται ήδη μέσα στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, υπάρχει και ένας ακόμη κατάλογος, πειραματικός – δοκιμαστικός, όπως ονομάζεται, ο οποίος περιλαμβάνει μία σειρά μνημείων, που είναι προτεινόμενα για μελλοντική ένταξη στον εν λόγω κατάλογο. Η διαδικασία αυτή της προετοιμασίας ενός τέτοιου Καταλόγου είναι απαραίτητη για κάθε χώρα – μέλος που ανήκει στην *Unesco* και έχει την πρόθεση να εντάξει σε αυτόν όσο το δυνατόν περισσότερα μνημεία που πληρούν τους όρους και τις προϋποθέσεις ένταξής τους. Τα ελληνικά μνημεία που βρίσκονται σε αυτόν τον κατάλογο είναι οι αρχαιολογικοί χώροι της Νικόπολης, των Φιλίππων και του Λαυρίου, το Παλάτι της Κνωσού, το Εθνικό Πάρκο του Φαραγγιού της Σαμαριάς στην Κρήτη και της Δαδιάς – Λευκιμίου – Σουφλίου στη Θράκη, η περιοχή των λιμνών στις Πρέσπες της Δυτικής Μακεδονίας, καθώς και η περιοχή της οροσειράς του Ολύμπου στη Θεσσαλία.

1.11 Η ηθική διάσταση του ρόλου της *Unesco* στη διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπίων φυσικού κάλλους

Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην ελληνική γη από τα προϊστορικά και κλασικά χρόνια μέχρι την ελληνιστική και βυζαντινή περίοδο, αποτελεί αναμφίβολα πηγή έμπνευσης για τον σύγχρονο κόσμο και έχουμε όλοι μας το χρέος να παραδώσουμε τις υλικές μαρτυρίες αυτού του πολιτισμού αλώβητες στις επερχόμενες γενιές⁸¹.

Μία πράξη που καταγράφεται με την ανέγερση μνημείου δεν σημαίνει ότι έχει εξασφαλίσει και τη σίγουρη ζωής της μέσα στον χρόνο. Βασική προϋπόθεση είναι

⁸⁰ <http://www.unescopireas.gr/el/deltia-tupou>

⁸¹ Κοτταρίδη - Χονδρογιάννης, 2007: 14.

βέβαια η αποτύπωσή της με ένα οποιοδήποτε μέσο, αλλά εξίσου απαραίτητη είναι η αναγνώρισή της από τις επερχόμενες γενιές. Αν μια επόμενη εποχή δεν την εκτιμά και δεν τη δέχεται αξιολογώντας την, η πιθανότητα να μην διατηρηθεί ο φορέας του μηνύματός της υπάρχει πάντα. Εδώ βέβαια υπεισέρχεται η συμπεριφορά και η ιδεολογία κάθε εποχής, που δεν ταυτίζονται πάντοτε, αλλά διαφέρουν και μάλιστα πολλές φορές με έντονες αποκλίσεις. Κάθε γενιά αναθεωρεί και αξιολογεί πράξεις και μνημεία της ιστορίας και δημιουργεί έτσι διαφορετικά κριτήρια για τη διατήρησή τους⁸².

Μία νέα λοιπόν θεώρηση από μία επερχόμενη γενιά για τα έργα του παρελθόντος παρουσιάζει πάντοτε έναν αμφίπλευρο κίνδυνο και μία αμφίπλευρη δυνατότητα: από τη μια μεριά, μπορεί να φανεί κατά πόσο η άλλη αυτή γενιά είναι ώριμη να κατανοήσει τις αξίες του παρελθόντος που έχει κληρονομήσει με τη συμπεριφορά της απέναντί τους, και από την άλλη, να αποδειχτεί αν οι αξίες αυτές έχουν την ικανότητα να αντέξουν σε μία νέα αξιολόγηση και δοκιμασία. Έτσι, τα κριτήρια με τα οποία κάθε γενιά αξιολογεί το παρελθόν και τα μνημεία του, πέραν του γεγονότος ότι μπορούν να αλλάζουν από εποχή σε εποχή, μπορούν να τοποθετηθούν και σε διαφορετικά επίπεδα. Είναι κριτήρια εθνικά, αισθητικά, ηθικά, συμβολικά, κριτήρια που έχουν παιδαγωγική ή ιστορική σκοπιμότητα, ή ακόμα μπορεί να είναι και λόγοι σπανιότητας, που οδηγούν στη συντήρηση και προστασία ενός μνημείου ή ιστορικού ντοκουμέντου⁸³.

Η ιδέα να συναφθεί η Σύμβαση της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, που θεσμοθετεί τη διεθνή προστασία των αγαθών του πολιτισμού και της φύσης και δημιουργεί μία συμβολική συμμαχία μεταξύ τους, υπήρξε πραγματικά πρωτοποριακή. Δύο έννοιες, το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον, που μέχρι πρότινος θεωρούνταν εντελώς ξεχωριστές, αν όχι και ανταγωνιστικές, συνδέονται τώρα με την εφαρμογή στη διεθνή πρακτική. Κατ' αυτόν τον τρόπο διευρύνεται και αποκρυσταλλώνεται η έννοια της παγκόσμιας κληρονομιάς. Ορισμένοι αρχαιολογικοί ή ιστορικοί χώροι και μνημεία, καθώς και φυσικά τοπία με ιδιαίτερο κάλλος ή μοναδικότητα αποκτούν ενδιαφέρον για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Τα μνημεία, δηλαδή, υπερβαίνουν τη

⁸² Λάβας, 2010:106.

⁸³ Λάβας, 2010: 106.

σπουδαιότητά τους ως δείγματα πολιτισμού που αναπτύχθηκε σε συγκεκριμένη περιοχή και γίνονται τμήμα του πολιτισμού της οικουμένης⁸⁴.

Σκοπός της *Unesco*, πέρα όλων των άλλων, είναι να ενθαρρύνει κυβερνήσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις και τοπικές κοινότητες να εντοπίζουν, να διατηρούν και να προάγουν την θεματοφύλακα συλλογική μνήμη των λαών, που από μόνη της μπορεί να διασφαλίσει την επιβίωση διακριτών πολιτιστικών χαρακτηριστικών. Η Διακήρυξη αποσκοπεί επίσης στο να ενθαρρύνει άτομα, ομάδες, ιδρύματα και οργανισμούς να συνεισφέρουν σημαντικά στη διαχείριση, στη διατήρηση, την προστασία και την προαγωγή του πλούσιου αποθέματος της πολιτιστικής κληρονομιάς. Χάρη στο έργο της *Unesco*, προωθείται η έννοια της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και γίνεται ευρέως αποδεκτή η ιδέα ότι η διεθνής κοινότητα έχει καθήκον στο σύνολό της να διαφυλάξει αυτή τη κληρονομιά, γιατί τα τελευταία χρόνια, μία άλλη εξίσου σοβαρή απειλή θέτει σε κίνδυνο αυτή την κληρονομιά, που λέγεται Βιομηχανική Ρύπανση⁸⁵.

Φαίνεται πως μέσα σε τριάντα και πλέον χρόνια η Σύμβαση αποδείχθηκε ένα μοναδικό μέσο διεθνούς συνεργασίας για την προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Όλοι μαζί φροντίζουν για τη διατήρηση μίας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ της συντήρησης, της διάρκειας και της ανάπτυξης, με τέτοιο τρόπο ώστε να προστατευθούν τα αγαθά της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, χάρη σε προσαρμοσμένες δραστηριότητες, που συμβάλλουν στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και στην ποιότητα των κοινοτήτων μας. Αναγνωρίζουν πως μια προσβολή κατά αυτής της κληρονομιάς αποτελεί προσβολή του ανθρωπίνου πνεύματος και της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Με βάση αυτό το σκεπτικό την υπερασπίζονται μέσα από την επικοινωνία, την εκπαίδευση, την έρευνα, την επιμόρφωση και την ευαισθητοποίηση⁸⁶.

Έτσι, η κληρονομιά στις μέρες μας, χάρη στη συμβολή της *Unesco*, δεν θεωρείται απλώς ιδιοκτησία μεμονωμένων κρατών, αλλά περιουσία όλης της ανθρωπότητας και η οικουμενική γοητεία που ασκούν τα μνημεία αυτά, καθιστά ιδιαίτερος αποδεκτή την προστασία τους από όλο τον κόσμο. Είναι γεγονός ότι

⁸⁴ Κόνσολα, 1995: 173-174.

⁸⁵ Παπαγεωργίου, 2006: 41 & 94.

⁸⁶ Παπαγεωργίου, 2006: 43.

ορισμένες περιοχές αναγνωρισμένης πολιτιστικής ή φυσικής αξίας θα καταστρέφονταν ή ακόμη και θα εξαφανίζονταν, χωρίς την υποστήριξη των άλλων χωρών, λόγω έλλειψης χρηματικών πόρων για τη διατήρησή τους⁸⁷.

Τα μνημεία αυτά αξιοποιούνται και εντάσσονται συνήθως στη σύγχρονη ζωή. Συσχετίζονται με το αστικό και γενικότερα με το ευρύτερο περιβάλλον που βρίσκεται γύρω τους, όπου με τον κατάλληλο συνδυασμό παρεμβάσεων μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά με τα γύρω κτίσματα, προκειμένου να αποκτήσουν έναν λειτουργικό ρόλο. Με τον τρόπο αυτό, τα ιστορικά μνημεία παύουν να είναι νεκρά <<μουσειακά>> κελύφη, αποξενωμένα και απομονωμένα από την ανθρώπινη παρουσία και δράση. Αντί μάλιστα να θεωρούνται ανασχετικός παράγοντας της πολεοδομικής εξέλιξης και της οικονομικής προόδου, μεταβάλλονται σε ενεργά στοιχεία της σύγχρονης ζωής με σημαντική συμβολή στις αναπτυξιακές διαδικασίες⁸⁸. Ωστόσο δεν μπορούμε να παραβλέψουμε και τις περιπτώσεις εκείνες που αυτό δεν είναι εφικτό και υπάρχει σύγκρουση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου συμφέροντος.

Το θέμα που τίθεται βέβαια σε αυτό το σημείο είναι ηθικής φύσεως και έχει να κάνει με τα ίδια τα μνημεία. Από τη μια αναλογίζεται κανείς αν είναι προτιμότερο τα μνημεία να παραμένουν νεκρά και απομονωμένα στο φυσικό τους περιβάλλον, δίχως να δέχονται κανενός είδους παρέμβαση και αλλοίωση στον ιδιαίτερο χαρακτήρα και μορφή τους. Από την άλλη αναρωτιέται κανείς μήπως είναι προτιμότερο τα διάφορα μνημεία να συνδυάζονται με τα στοιχεία του σύγχρονου πολιτισμού και να αποτελούν ζώντες οργανισμούς μαζί με τις όποιες παρεμβάσεις ή αλλοιώσεις, τις οποίες είναι πιθανόν να δεχθούν στον ιδιαίτερο μορφολογικό και πνευματικό τους χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να αρκεσθούμε μόνο στην κατάσταση στην οποία παραλάβαμε ένα μνημείο λόγω της φθοράς του χρόνου ή και λόγω της ένδειας ή της άγνοιας των παλαιότερων εποχών να το συντηρήσουν σωστά ή και με ενδεχόμενο κίνδυνο συνέχειας της φθοράς του, ή οφείλουμε, εφόσον η επιστημονική έρευνα μάς παρέχει πλέον τα μέσα, να το ανασυντάσσουμε στον βαθμό που μάς το επιτρέπουν τα αποδομημένα μέλη του και να προσθέσουμε κάποια στοιχεία που κρίνονται αναγκαία, ώστε αυτό να προστατευτεί πληρέστερα και να

⁸⁷ Παπαγεωργίου, 2006: 46-48.

⁸⁸ Κόνσολα, 1995:179-180.

καταστεί αναγνώσιμο σε μια κοινωνία, που επιθυμεί να το προσεγγίσει και να το κατανοήσει⁸⁹.

Διαφαίνεται πλέον ότι η επικρατούσα στις ημέρες μας αντίληψη είναι η δεύτερη, αρκεί οποιαδήποτε μικρή ή μεγάλη επέμβαση να είναι επιστημονικά τεκμηριωμένη και ενταγμένη σε μία γενικότερη αντίληψη σεβασμού της πολιτιστικής και κοινωνικής αξίας του μνημείου, ως φορέα πολιτισμού και παιδείας. Αυτονόητο είναι βέβαια ότι οι επεμβάσεις πρέπει να είναι οι λιγότερο αναγκαίες, να είναι αναστρέψιμες και όσο γίνεται πιο ήπιες και να σημαίνονται κατάλληλα στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης και σχεδιασμένης παρέμβασης⁹⁰.

Το τελικό ερώτημα που τίθεται σε αυτόν τον προβληματισμό είναι ηθικό και έχει να κάνει με το εάν εμείς ως κοινωνία έχουμε την παιδεία και την ωριμότητα να διακρίνουμε τις λεπτές διαχωριστικές γραμμές που χωρίζουν την ανάδειξη και την αξιοποίηση, μέσα στο πλαίσιο πάντοτε της λειτουργικής συνέχειας της γνήσιας χρήσης του μνημείου, από την αυθαίρετη εκμετάλλευση και την πολιτιστική του διαστρέβλωση και αφαίμαξη.

Συνολικά, η σημασία της Διακήρυξης της *Unesco* είναι αδιαμφισβήτητη ως ηθική δύναμη, η οποία βασίζεται στην ομόφωνη υιοθέτησή της από τα κράτη-μέλη της *Unesco*, που αντιπροσωπεύουν την συντριπτική πλειοψηφία της διεθνούς κοινότητας. Η *Unesco* έχει εκπληκτική επίδραση, καθώς και τη δύναμη να ασκεί ηθικές πιέσεις και δεν είχε ποτέ σκοπό να αποτελέσει οργανισμό επιβολής κυρώσεων στα Κράτη – Μέλη⁹¹.

⁸⁹ Λαμπρινουδάκης, 2008: 162-163.

⁹⁰ Μπιτσάνη, 2004: 195-197.

⁹¹ Παπαγεωργίου, 2006: 157.

Κεφ. 2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ *EUROPA NOSTRA* ΣΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

2.1 Ο θεσμός της *Europa Nostra*

Είναι γεγονός ότι σε μία παγκοσμιοποιημένη κοινωνία η πολιτιστική κληρονομιά είναι ζωτικής σημασίας για την καλύτερη κατανόηση και μία βαθύτερη σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ των πολιτών της Ευρώπης. Η πολιτιστική κληρονομιά μάς φέρνει πιο κοντά, ανεξάρτητα από τις πολιτισμικές, θρησκευτικές ή εθνικές μας καταγωγές και πέρα από τα εθνικά και γλωσσικά σύνορα. Κτίζει γέφυρες ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και τις μελλοντικές γενιές, φέρνοντας ομορφιά, γοητεία και νόημα στην καθημερινή μας ζωή⁹².

Όλοι όσοι ενδιαφερόμαστε για την πολιτιστική κληρονομιά σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο, θα έχουμε ανακαλύψει ότι πολλά ερωτήματα ξεπερνούν τα σύνορα και επηρεάζουν όλους τους Ευρωπαίους. Τα ερωτήματα λοιπόν αυτά απαιτούν μία ευρωπαϊκή απάντηση. Η απάντηση αυτή είναι η *Europa Nostra*, η οποία αποτελεί τη φωνή της ευρωπαϊκής κοινωνίας των πολιτών, όσον αφορά τη φροντίδα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς⁹³.

Η *Europa Nostra* ιδρύθηκε το 1963 ως Ομοσπονδία Ευρωπαϊκών οργανώσεων περιβάλλοντος και κληρονομιάς. Επεμβαίνει για περιβαλλοντικούς λόγους, όποτε χρειασθεί, σε όλες τις χώρες της Ευρώπης. Από το 1978 απονέμει βραβεία για την επιτυχημένη ανάδειξη χώρων φυσικής ομορφιάς και για τις καλές αναστηλώσεις. Συνεργάζεται επίσης στενά με το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από το 2002 διενεργεί τον διαγωνισμό των βραβείων εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η *Europa Nostra* έχει επέμβει πολλές φορές για να βοηθήσει την Ελλάδα σε θέματα φυσικού περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράδειγμα αποτελούν οι περιπτώσεις της Ύδρας, των Μεθάνων, της Πύλου, των Δελφών και του Μαραθώνα⁹⁴.

Η *Europa Nostra* συγκεντρώνει και εκπροσωπεί 250 μη κυβερνητικές οργανώσεις, 150 σχετικούς οργανισμούς και 1500 μεμονωμένα μέλη από

⁹² <http://europanostra.org/who-we-are/>

⁹³ <http://europanostra.org/who-we-are/>

⁹⁴ <http://www.ellinikietairia.gr/europanostra.htm>

περισσότερες από 50 χώρες, που έχουν δεσμευτεί για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και των φυσικών τοπίων της Ευρώπης. Ο θεσμός της *Europa Nostra* μετρά 45 χρόνια λειτουργίας. Παρέχει ένα δίκτυο για διάλογο, τιμά τα καλύτερα πολιτιστικά επιτεύγματα, οργανώνει εκστρατείες κατά των απειλών σε ευάλωτα πολιτιστικά κτήρια, σε χώρους, καθώς και σε τοπία. Ο Placido Domingo διορίστηκε μάλιστα πρόεδρος της *Europa Nostra* τον Ιούνιο του 2010 ομόφωνα από τη γενική της συνέλευση για την αφοσίωσή του στον τομέα αυτό⁹⁵.

Η *Europa Nostra* καλεί όλους εμάς να δούμε την πολιτιστική κληρονομιά ως ευρωπαϊκή προτεραιότητα, πιστεύοντας πως όλοι μαζί θα προωθήσουμε την βιώσιμη ανάπτυξη και τα πρότυπα ποιότητας του αγροτικού και αστικού σχεδιασμού. Με αυτό τον τρόπο θα διασφαλίσουμε τις πόλεις μας, την ύπαιθρό μας, την ιστορική και αρχιτεκτονική μας κληρονομιά, καθώς και τους πολύ σημαντικούς αρχαιολογικούς μας χώρους. Θα αποδείξουμε ότι η πολιτιστική μας κληρονομιά αποτελεί ένα βασικό εργαλείο για την κοινωνία και την οικονομία της Ευρώπης και ότι είναι απαραίτητη για την ταυτότητα και την ποιότητα της ζωής μας. Έτσι, μέσα σε όλη αυτή την προσπάθεια εξοικείωσής μας με την πολιτιστική μας κληρονομιά, η *Europa Nostra* είναι η σύνδεσή μας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, με το συμβούλιο της Ευρώπης και με την *Unesco*⁹⁶.

Η *Europa Nostra* διοργανώνει εκστρατείες εναντίον των πολλών απειλών που περιτριγυρίζουν καθημερινά την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης. Ενδιαφέρονται άμεσα για τα μνημεία και τους χώρους που βρίσκονται σε κίνδυνο από την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη, την περιβαλλοντική αλλαγή, την αμέλεια και την άγνοια κάποιων συνανθρώπων μας. Διαλαλούν ότι με τη συνεργασία και την αλληλεγγύη όλων μας θα διασωθεί αξιοπρεπώς η πολιτιστική μας κληρονομιά, την οποία θέτουν ως αγαθό ζωτικής σημασίας, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο το πολυσήμαντο παρελθόν μας και το επερχόμενο μέλλον μας⁹⁷.

Μάλιστα στην αρχή της φετινής χρονιάς, η *Europa Nostra* ανακοίνωσε το νέο της πρόγραμμα με τίτλο «Τα 7 σε μεγαλύτερο κίνδυνο μνημεία», σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ). Στόχος αυτού του φιλόδοξου προγράμματος είναι να εντοπίσει τα μνημεία που διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο

⁹⁵ <http://europanostra.org/who-we-are/>

⁹⁶ <http://europanostra.org/what-you-can-do/>

⁹⁷ <http://europanostra.org/what-we-do/>

στην Ευρώπη και στη συνέχεια να κινητοποιήσει όλους τους μηχανισμούς και τους φορείς τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα, προκειμένου να διασωθούν και να αποκτήσουν ένα βιώσιμο μέλλον⁹⁸.

Το πρόγραμμα είναι εμπνευσμένο από ένα επιτυχημένο πρόγραμμα της US National Trust for Historic Preservation, με έδρα την Ουάσιγκτον. Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα θα καταρτίσει τη λίστα με τα μνημεία που κατά προτεραιότητα απειλούνται περισσότερο και θα προτείνει σαφή σχέδια για τη διάσωσή τους. Με αυτό τον τρόπο θα δημιουργηθεί για πρώτη φορά ένας αξιόπιστος και επικαιροποιημένος κατάλογος με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα σημαντικότερα μνημεία της Ευρώπης. Το πρόγραμμα είναι κυριολεκτικά πολυεπίπεδο. Θα προκαλέσει αναζωογόνηση του ενδιαφέροντος για τα μνημεία και τον πολιτιστικό μας πλούτο, θα προκαλέσει ένα συλλογικό ενδιαφέρον και θέληση για δράση, θα βοηθήσει να εντοπιστούν οι καλύτερες δυνατές λύσεις παρέμβασης, οι τρόποι χρηματοδότησης και οι ιδανικές μελέτες για την πραγματική διάσωση των επτά μνημείων που κινδυνεύουν περισσότερο⁹⁹.

Η πρώτη λίστα του προγράμματος ανακοινώθηκε κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της 50^{ης} επετείου της *Europa Nostra*, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 16 Ιουνίου και για την οποία γίνεται λόγος στη συνέχεια. Η διεθνής συμβουλευτική επιτροπή προετοίμασε μία μικρή λίστα των 14 περισσότερο απειλούμενων μνημείων με σκοπό η τελική λίστα των επτά να επιλεγεί από το εξειδικευμένο προσωπικό της *Europa Nostra*. Οι υποψηφιότητες των πλέον απειλούμενων μνημείων υποβάλλονται από τα μέλη της *Europa Nostra* και από αντίστοιχες οργανώσεις της Ευρώπης. Η πλήρης λίστα των υποψηφιοτήτων είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα της *Europa Nostra*, ενώ καταληκτική ημερομηνία για την υποβολή των υποψηφιοτήτων είχε οριστεί η 1^η Μαρτίου του 2013¹⁰⁰.

Μετά την επιλογή των επτά μνημείων, οι ειδικοί που θα επιλεγθούν από το Ινστιτούτο ΕΙΒ, θα επισκεφθούν κάθε ένα από αυτά σε στενή συνεργασία με τους τοπικούς φορείς και θα προτείνουν ρεαλιστικά και εφικτά σχέδια για τη σωτηρία τους. Η Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης (Council of Europe

⁹⁸ <http://news.in.gr/culture/article/?aid=1231235420>

⁹⁹ <http://www.metropolispress.gr/metropolis/themata/>

¹⁰⁰ <http://www.metropolispress.gr/metropolis/themata/>

Development Bank – CEB), που έχει έδρα το Παρίσι, θα είναι ένας από τους βασικούς εταίρους γι' αυτό το στάδιο του προγράμματος. Τα σχέδια θα περιλαμβάνουν συμβουλές για το πώς θα μπορούσε να γίνει η χρηματοδότηση, π.χ. αντλώντας κοινοτικούς πόρους ή ακόμη και με δάνεια των EIB και CEB. Το εκτεταμένο δίκτυο της πολιτιστικής κληρονομιάς της *Europa Nostra* θα κινητοποιήσει τις τοπικές κοινότητες και τους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς για να ενισχύσουν τη συμμετοχή για τα επτά μνημεία, που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο¹⁰¹. Για τον σκοπό μάλιστα αυτό οι υπεύθυνοι εφάρμοσαν μία πρωτότυπη ιδέα, η οποία αφορά στην δημιουργία ενός ειδικού λουλουδιού, το οποίο ονόμασαν “The Rosa Europa Nostra” (The spirit of love – Esprit d’ Amour). Το φυτό αυτό βρίσκεται τοποθετημένο σε ειδική γλάστρα με οδηγίες για το πότισμα και γενικότερα την περιποίησή του. Η τιμή του είναι 22,50 ευρώ και μπορεί να το παραγγείλει οποίος επιθυμεί από ολόκληρη την Ευρώπη. Η αποστολή του γίνεται ταχυδρομικά. Τα έσοδα από το εγχείρημα αυτό θα διατεθούν στο ταμείο του προγράμματος “Τα 7 σε μεγαλύτερο κίνδυνο μνημεία”¹⁰².

Ο κύριος Placido Domingo, πρόεδρος της *Europa Nostra*, είπε τα εξής σε σχετική με το θέμα δήλωσή του: «Η πολιτισμική κληρονομιά είναι το μεγαλύτερο περιουσιακό στοιχείο της Ευρώπης: το αγνό μας πετρέλαιο, τα αποθέματα χρυσού μας. Η κληρονομιά μας είναι το ψωμοτύρι, είναι η ψυχή και η καρδιά της Ευρώπης. Η *Europa Nostra* είναι περήφανη, που ξεκινάει το πρόγραμμα “Τα 7 σε μεγαλύτερο κίνδυνο μνημεία” σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων. Αν δουλέψουμε όλοι μαζί, μπορούμε να αναδείξουμε την αναγέννηση της μοναδικής πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης»¹⁰³.

«Η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη αποτελεί μία τεράστια πρόκληση και χωρίς καμία αμφιβολία μια κοινή ευθύνη για όλους μας. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με μεγάλη της χαρά γίνεται ο ιδρυτικός εταίρος του νέου προγράμματος της *Europa Nostra*. Η συμβολή της, μέσω του Ινστιτούτου της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, θα είναι να παρέχει αναλύσεις και να συμβουλεύει τους προσφορότερους τρόπους χρηματοδότησης για τα σχέδια

¹⁰¹ <http://www.metropolispress.gr/metropolis/themata/>

¹⁰² <http://www.rosamundoshop.com/en/index.html>

¹⁰³ <http://news.in.gr/culture/article/?aid=1231235420>

που θα επιλεγούν μέσα από το πρόγραμμα», πρόσθεσε ο Βέρνερ Χόγιερ, Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων¹⁰⁴.

2.2 Τα βραβεία της *Europa Nostra*

Κάθε χρόνο, η *Europa Nostra* ανταμείβει τα καλύτερα πολιτιστικά επιτεύγματα της κληρονομιάς. Μέσα από αυτά τα βραβεία επαινείται η αριστεία στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η *Europa Nostra* είναι υπεύθυνη για τη διοργάνωση της επιλογής και την τελετή απονομής των εν λόγω βραβείων.

Με την καθιέρωση ειδικών βραβείων από το 1978 και εξής η *Europa Nostra*, Παν-Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία, η οποία αποτελείται από περισσότερες από 200 μη κυβερνητικές οργανώσεις Προστασίας της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, ξεκίνησε μία συστηματική εκστρατεία επιβράβευσης προσπαθειών, που γίνονται με τις σωστές προδιαγραφές για τη διάσωση αυτής της Κληρονομιάς. Οι διακρίσεις που απονέμονται κάθε χρόνο είναι μετάλλια για εξαιρετικές υποψηφιότητες, που συνήθως δεν ξεπερνούν τα πέντε και διπλώματα για τις υπόλοιπες περιπτώσεις. Το σύνολο των διακρίσεων κάθε έτους μπορεί να φτάσει έως σαράντα¹⁰⁵.

Τα βραβεία δίνονται για αναστηλώσεις, για την επιτυχή προσαρμογή σε νέες χρήσεις με τη διατήρηση του αρχικού χαρακτήρα, για την διατήρηση και ανάπλαση σημαντικών τόπων, τοπίων, πάρκων ή κήπων, όπως και για νέες κατασκευές σε περιοχές προστατευόμενες, που εναρμονίζονται με την παλαιότερη αρχιτεκτονική ή σέβονται το φυσικό περιβάλλον. Πρέπει να σημειωθεί ότι η διάκριση δεν δίνεται ούτε στον ιδιοκτήτη ούτε στον αρχιτέκτονα, αλλά στο έργο. Τα τελευταία χρόνια απονέμονται επίσης κάθε χρόνο τέσσερα μετάλλια τιμής σε πρόσωπα που η σκέψη και η δράση τους έχουν συμβάλει ουσιαστικά σε θέματα της προστασίας της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς. Δίνεται επίσης ετησίως μία χορηγία για τη διάσωση ενός μνημείου που κινδυνεύει, με επιλογή ενός διαφορετικού ειδικού θέματος για κάθε χρονιά¹⁰⁶.

¹⁰⁴ <http://news.in.gr/culture/article/?aid=1231235420>

¹⁰⁵ <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=89&Presstype=13>

¹⁰⁶ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

Κάθε φθινόπωρο, μία επιτροπή που αποτελείται από μία ομάδα ειδικών σε θέματα διαχείρισης και αναστήλωσης της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς από διάφορες χώρες της Ευρώπης, συνέρχεται στην Ολλανδία, όπου είναι η έδρα της *Europa Nostra*, και συνεδριάζει επί 3 ή 4 μέρες εξετάζοντας τους φακέλους των υποψηφιοτήτων, που έχουν συνταχθεί σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες και έχουν υποβληθεί από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Για να είναι επιλέξιμα τα έργα, πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί και να μην είναι υπό κατασκευή. Επίσης, για να εξεταστεί η υποψηφιότητα ενός έργου θα πρέπει να έχει υποβληθεί ξεχωριστά γι' αυτό έκθεση από κάποιον ειδικό, ο οποίος να το έχει επισκεφθεί και να έχει εκτιμήσει το αν τα στοιχεία που υποβάλλονται στον φάκελο, ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα¹⁰⁷.

Τα βραβεία αυτά ξεκίνησαν αρχικά ως ιδιωτική πρωτοβουλία, αλλά από το 2002, έχουν τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αφορούν αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία, αρχιτεκτονικά μνημεία και σχέδια-προτάσεις για αναστηλώσεις ή ανάδειξη μνημείων. Έτσι καθιέρωσαν στη συνέχεια από κοινού τα βραβεία αυτά της πολιτιστικής κληρονομιάς στο πρόγραμμα της Επιτροπής για τον πολιτισμό, με σκοπό την προβολή σημαντικών πρωτοβουλιών, που αναδεικνύουν την πολυμορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων¹⁰⁸.

Οι δραστηριότητες αυτές αφορούν στην αναπαλαίωση κτηρίων και την προσαρμογή τους σε νέες χρήσεις, την αναβάθμιση του αστικού και αγροτικού τοπίου, την ερμηνεία των αρχαιολογικών χώρων, καθώς και τη μέριμνα για συλλογές έργων τέχνης. Απονέμονται, επίσης, βραβεία για την έρευνα και –πρώτη φορά το 2008- για έργα στον τομέα της εκπαίδευσης, που συσχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά και για ειδικές υπηρεσίες, σχετικά με τη διαφύλαξη της κληρονομιάς από φυσικά πρόσωπα ή οργανώσεις¹⁰⁹.

Σκοπός του συστήματος απονομής βραβείων είναι η προώθηση υψηλών προτύπων και δεξιοτήτων υψηλής ποιότητας στην πρακτική της διαφύλαξης, καθώς και η ενθάρρυνση των διασυνοριακών ανταλλαγών στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Λειτουργώντας ως παράδειγμα, το βραβείο αποσκοπεί επίσης στο να

¹⁰⁷ <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=89&Presstype=13>

¹⁰⁸ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁰⁹ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

ενθαρρύνει περαιτέρω προσπάθειες και έργα σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά σε ολόκληρη την Ευρώπη¹¹⁰.

Η τελετή απονομής των βραβείων της *Europa Nostra* έχει δικαίως πανευρωπαϊκή ακτινοβολία. Ο λόγος είναι διττός. Συγκεντρώνει τους εκπροσώπους των 250 επιφανεστερών μη κυβερνητικών πολιτιστικών οργανώσεων από τη Γηραιά Ήπειρο, οι οποίοι αναδεικνύουν και βραβεύουν τα σπουδαιότερα έργα αναστήλωσης κτηρίων και προστασίας του περιβάλλοντος. Όμως η Ομοσπονδία των Ευρωπαϊκών Οργανώσεων για την προστασία της Ιστορικής Κληρονομιάς και της Φύσης λειτουργεί παράλληλα σε πολιτικό επίπεδο. Κάθε τέτοια σύναξη συνθέτει την ευρωπαϊκή ατζέντα: στόχοι, προτεραιότητες και διαπιστώσεις που δεν αφορούν τη μικρή εθνική κλίμακα, αλλά το πώς η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζει εν συνόλω το θέμα του πολιτιστικού και ιστορικού κληροδοτήματος¹¹¹.

Το 2012 απονεμήθηκαν τέσσερα βραβεία στην Ελλάδα, ενώ μία από τις προτάσεις κατάφερε να αποσπάσει και το grand prix. Οι τρεις διακρίσεις αφορούσαν υποδειγματικές αποκαταστάσεις στην Αθήνα, την Πάτμο και τη Σίφνο, ενώ το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τραπέζης Πειραιώς¹¹² (Π.Ι.Ο.Π) με ένα εξαιρετο δίκτυο θεματικών μουσείων στην περιφέρεια, βραβεύτηκε για τη συνολική του προσφορά. Οι ελληνικές παρουσιάσεις έγιναν δεκτές με ενθουσιασμό. Δεν ήταν μόνο το ζεστό χειροκρότημα, αλλά και τα θερμά λόγια που άκουσαν άνθρωποι, όπως η Ασπασία Λούβη του Πολιτιστικού Ιδρύματος της Τραπέζης Πειραιώς, η αρχιτέκτων Δάφνη Μπέκετ, που φρόντισε για την αποκατάσταση τριών ιστορικών ανεμομύλων στην Πάτμο, η αρχαιολόγος Χριστίνα Τελεβάντου, που επέβλεψε το έργο της ανάδειξης

¹¹⁰ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹¹¹ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_1_10/06/2012_484961

¹¹² <http://www.piop.gr/eCportal.asp?id=321&nt=18&Lang=1>: Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (Π.Ι.Ο.Π.) υλοποιεί δράσεις σχετικές με τον πολιτισμό, που εντάσσονται στο πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης του Ομίλου Πειραιώς. Είναι Κοινοφελές Ίδρυμα μη Κερδοσκοπικού Χαρακτήρα και διοικείται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο. Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος είναι η κ. Σοφία Στάϊκου. Το Π.Ι.Ο.Π., διαθέτοντας αξιοσημείωτη εμπειρία στην πολιτιστική διαχείριση και βασισμένο στο άριστα εκπαιδευμένο προσωπικό του, συνεργάζεται αποτελεσματικά με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, το Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α. και τις Περιφέρειες της χώρας για τη δημιουργία Μουσείων, επιδιώκοντας και την ευρωπαϊκή χρηματοδότηση για μερικά από τα έργα του. Οι δραστηριότητες του Ιδρύματος εξακτινώνονται σε ολόκληρη την Ελλάδα, με άξονα το Δίκτυο των θεματικών του Μουσείων, το οποίο αναπτύσσεται διαρκώς και το οποίο έχει τη δυνατότητα να μεταφέρει στην ελληνική περιφέρεια πολιτιστικές δραστηριότητες υψηλών προδιαγραφών, με ουσιαστικό και αποτελεσματικό τρόπο.

της Μυκηναϊκής Ακρόπολης στη Σίφνο και ο Σπύρος Ραυτόπουλος, που εκπροσώπησε την ομάδα των διδασκόντων στην Αρχιτεκτονική Σχολή, οι οποίοι αποκατέστησαν το κτήριο Αβέρωφ στο Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Οι προσπάθειές τους ενσαρκώνουν ένα θετικό πρότυπο δράσης, που τόσο έχει ανάγκη η χειμαζόμενη από τη κρίση και την αρνητική δημοσιότητα - Ελλάδα¹¹³.

Η τελετή βράβευσης του κτηρίου του ΕΜΠ έλαβε χώρα μάλιστα στις 14 Ιουνίου του 2013 μέσα στο ίδιο το κτήριο, υπό την παρουσία 250 ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων φοιτητών και αρκετών ξεχωριστών καλεσμένων, στο πλαίσιο του εορτασμού της 50^{ης} επετείου της *Europa Nostra*, η οποία πραγματοποιήθηκε στη χώρα μας την φετινή χρονιά και εορτάστηκε με κάθε λαμπρότητα, όπως θα δούμε στη συνέχεια¹¹⁴.

Η κα Ανδρούλλα Βασιλείου, Επίτροπος για την Εκπαίδευση, τον Πολιτισμό, την Πολυγλωσσία και τη Νεολαία, επαινέσε την αξιοσημείωτη δουλειά που έχει γίνει στη συντήρηση του εν λόγω κτηρίου, η οποία επανέφερε το νεοκλασικό κτήριο του 19^{ου} αιώνα στο αρχικό του μεγαλείο. Η κα Βασιλείου αποκάλυψε την πλακέτα βράβευσης της *Europa Nostra*, η οποία είναι πλέον τοποθετημένη στον κύριο τοίχο της καλαίσθητης αίθουσας του κτηρίου. Ο κος John Sell, διοικητικό στέλεχος και αντιπρόεδρος της *Europa Nostra*, πρόσθεσε ότι η αποκατάσταση του κτηρίου Αβέρωφ αποτελεί ένα υποδειγματικό επίτευγμα, το οποίο πρέπει να ακολουθηθεί σε όλη την Ελλάδα. Στη συνέχεια της βραδιάς βρέθηκαν στο βήμα απόφοιτοι του Τεχνικού Παν/μίου Αθηνών, οι οποίοι εξέθεσαν τις απόψεις τους σχετικά με την αποκατάσταση του κτηρίου και αμέσως μετά μίλησαν για το θέμα των graffiti στα κτήρια και πώς το κτήριο Αβέρωφ αντιμετώπισε αυτό το θέμα, χάρη στην ευγενική χορηγία του συμβουλίου της *Europa Nostra*¹¹⁵.

Πέραν των αποκαταστάσεων, η Ελλάδα κέρδισε για πρώτη φορά, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ένα βραβείο στον τομέα της συνολικής προσφοράς στην κοινωνία. Το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τραπέζης Πειραιώς δημιούργησε και συντηρεί ένα δίκτυο θεματικών μουσείων σε όλη την Ελλάδα, δίνοντας έμφαση στη χειροτεχνική και βιοτεχνική παράδοση κάθε τόπου. Σε αυτό το πλαίσιο συνεργάζεται

¹¹³ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_1_10/06/2012_484961

¹¹⁴ <http://www.europanostra.org/news/343/>

¹¹⁵ <http://www.europanostra.org/news/343/>

με το ΥΠ.ΠΟ.Α, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τις περιφέρειες, οικοδομώντας ένα νέο μοντέλο συνεργειών ανάμεσα στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τους δημόσιους φορείς. Επιπροσθέτως, τονώνει οικονομικά και ηθικά την τοπική κοινότητα, όχι μόνο με θέσεις εργασίας, αλλά και με αντιστάθμισμα από την αύξηση του τουρισμού¹¹⁶.

Η βράβευση μάλιστα της περσινής χρονιάς δεν διοργανώθηκε τυχαία στην Λισσαβόνα. Οι Ευρωπαίοι θέλουν να στηρίξουν εμπράκτως χώρες, που δοκιμάζονται από την κρίση. Η φετινή λοιπόν χρονιά αποτέλεσε έμπρακτη δικαίωση για την Ελλάδα της οικονομικής και κατ' επέκταση της ηθικής κρίσης. Η *Europa Nostra*, συμπληρώνοντας φέτος τα πενήντα χρόνια της παρουσίας της στον χώρο του πολιτισμού και του περιβάλλοντος, αποφάσισε να εορτάσει το 50^ο Επετειακό Συνέδριό της στην Αθήνα, με κορυφαία εκδήλωση την τελετή απονομής των βραβείων Ευρωπαϊκής Πολιτισμικής Κληρονομιάς 2013, στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού, υπό την σκιά της Ακροπόλεως¹¹⁷.

Γύρω στους 4000 χιλιάδες παρευρισκομένους από όλη την Ευρώπη συγκεντρώθηκαν στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού, προκειμένου να τιμήσουν με την παρουσία τους την τελετή των σημαντικότερων επιτευγμάτων στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς και να γιορτάσουν μία Ευρώπη πολιτισμού. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε το βράδυ της 16^{ης} Ιουνίου, υπό την παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας, της κας Ανδρούλας Βασιλείου, επιτρόπου για την Εκπαίδευση, τον Πολιτισμό, την Πολυγλωσσία και την Νεολαία, καθώς και του διάσημου τενόρου και προέδρου της *Europa Nostra*, Placido Domingo¹¹⁸.

Η κα Βασιλείου και ο Placido Domingo απέδωσαν φόρο τιμής στους 30 νικητές του βραβείου Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ευρωπαϊκής Ένωσης του θεσμού της *Europa Nostra* για το 2013, κάνοντας μία δημόσια ανακοίνωση των επτά μεγαλύτερων σε κίνδυνο μνημείων, μεταξύ των οποίων βρέθηκε και η Υπηρεσία Συντήρησης των Μνημείων της Ακρόπολης. Στο σκεπτικό της βράβευσης επισημαίνεται ότι βραβεύεται η ΥΣΜΑ¹¹⁹, διότι εδώ και 37 χρόνια οργανώνει και

¹¹⁶ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w_articles_civ_1_10/06/2012_484961

¹¹⁷ http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/ w_articles_columns_2_09/06/2013_523338

¹¹⁸ <http://www.europanostra.org/news/338/>

¹¹⁹ Μπούρας – Ζάμπας, 2001 & Μαλλούχου – Tufano, 2012: Η Υπηρεσία Συντηρήσεως Μνημείων Ακρόπολης είναι μία διεπιστημονική επιτροπή, η οποία αποτελείται από κορυφαίους ειδικούς σε ποικίλους τομείς (αρχιτέκτονες, αρχαιολόγους, και δομικούς και χημικούς μηχανικούς καθώς και συντηρητές), η οποία έχει αφιερωθεί από το 1975 στον σχεδιασμό, την καθοδήγηση και την επίβλεψη

καθοδηγεί τη συντήρηση ενός από τα πιο σημαντικά μνημεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Τα αποτελέσματα της καθοδήγησης είναι ορατά στην πολύ υψηλή ποιότητα της εργασίας, στην αναστρεψιμότητα των επεμβάσεων, στη χρήση συμβατών νέων υλικών, στην ενδεδειγμένη έρευνα, στη χρήση παραδοσιακών μεθόδων κοπής μαρμάρου, καθώς και στην πλήρη καταγραφή των επεμβάσεων¹²⁰.

Η κομισιόν όμως φέτος επεφύλαξε διπλή βράβευση για την Ακρόπολη. Εκτός από το μεγάλο βραβείο που απέσπασε η ΥΣΜΑ, ένα ακόμη πολύ σημαντικό βραβείο δόθηκε για την αποκατάσταση της ανωδομής του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων της Ακρόπολης, το οποίο ξεκίνησε ως ένα έργο στερεωτικών εργασιών με σκοπό την προστασία του μνημείου από επικείμενο κίνδυνο κατάρρευσης. Το εν λόγω βραβείο ήταν το “βραβείο προτίμησης του κοινού”, και είχε επιλεγεί ύστερα από ηλεκτρονική ψηφοφορία μεταξύ των 30 επιτυχόντων για το 2013. Η κριτική επιτροπή για την κατηγορία των βραβείων «Διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς» εξήρε το υψηλό επίπεδο δεξιοτεχνίας που χρησιμοποιήθηκε σε ένα υποδειγματικό έργο, το οποίο πέτυχε όχι μόνο τη διαφύλαξη αυτού του συμβολικού μνημείου του ευρωπαϊκού πολιτισμού, αλλά και την ενίσχυση των βασικών και κοινωνικών αξιών που ενυπάρχουν σε αυτό¹²¹.

Τα εν λόγω βραβεία υποστηρίζονται από το πρόγραμμα «Πολιτισμός» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο έχει επενδύσει περισσότερα από 32 εκατομμύρια ευρώ για τη συγχρηματοδότηση έργων πολιτιστικής κληρονομιάς από το 2007. Υποστήριξη παρέχουν επίσης και άλλα ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, που διέθεσε 6 δις ευρώ για τον πολιτισμό κατά την χρονική περίοδο 2007-2013. Από αυτό το ποσό, 3 δις ευρώ

των εργασιών αποκατάστασης των Μνημείων της Ακρόπολης των Αθηνών, αυτού του μοναδικού μνημείου του Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Το πρόγραμμα της αποκατάστασης της Ακρόπολης αποτελείται από την δομική αποκατάσταση και τις αναστηλωτικές παρεμβάσεις (τη χρήση υλικών που μοιάζουν με τα αυθεντικά), τις εργασίες συντήρησης των επιφανειών, τις εκτεταμένες διαδικασίες τεκμηρίωσης, την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς και τη διάδοση των αποτελεσμάτων και των επιτευγμάτων στην ακαδημαϊκή κοινότητα και στο ευρύ κοινό. Η εμπειρία αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια των πάνω από 35 χρόνια εφαρμογής των εργασιών αποκατάστασης, οι οποίες σχεδιάστηκαν, κατευθύνθηκαν και επιβλέφθηκαν από την ΥΣΜΑ, διαμορφώνοντας την μοντέρνα ελληνική προσέγγιση ως προς την αποκατάσταση των κλασικών μνημείων. Το γεγονός αυτό έχει ένα σημαντικό και ευεργετικό αντίκτυπο σε παρόμοιες εργασίες πάνω σε ελληνορωμαϊκά μνημεία στην περιοχή της Μεσογείου.

¹²⁰ <http://www.europanostra.org/news/338/>

¹²¹ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=353128>

προορίζονται για την προστασία και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, 2,2 δις ευρώ για την ανάπτυξη πολιτιστικών υποδομών, ενώ 775 εκατομμύρια ευρώ διατίθενται για συγχρηματοδότηση πολιτιστικών υπηρεσιών (επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση στις τέχνες και στην κληρονομιά, προώθηση διαδρομών πολιτιστικής κληρονομιάς κ.ά). Επιπλέον 150 εκατομμύρια ευρώ έχουν διατεθεί μέσω των προγραμμάτων-πλαισίων της Ε.Ε. για την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη από το 1998¹²².

Στον λόγο του ο Placido Domingo απηύθυνε ένα ειδικό μήνυμα προς όλους τους νικητές, λέγοντας το εξής: «Αυτή είναι η στιγμή που όλη η Ευρώπη σάς λέει ευχαριστώ για όλες τις προσπάθειές σας. Εσείς όλοι αποδεικνύεται για ακόμη μία φορά, ότι ακόμη και κάτω από τις πολύ δύσκολες συνθήκες της οικονομικής κρίσης, τα διάφορα σχέδια που συσχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά μπορούν να εμπνεύσουν ταλαντούχους ανθρώπους και να υποστηριχθούν από δημόσιες και ιδιωτικές πηγές με σκοπό να γίνουν μία επιτυχημένη ιστορία». Επιπλέον, ο πρόεδρος της *Europa Nostra* έκανε λόγο για μία νέα συμφωνία σχετικά με την κληρονομιά στην Ευρώπη και είπε ότι αυτή είναι η στιγμή για να πραγματοποιηθεί μία αναγέννηση στην πολιτιστική κληρονομιά της, η οποία θα αποτελέσει έναν δυναμικό και βιώσιμο τρόπο ζωής μακριά από τις δύσκολες στιγμές που ζούμε. Κι αυτό λέει είναι αλήθεια τόσο για την Ελλάδα όσο και για κάθε άλλη χώρα στην Ευρώπη. Τελειώνοντας, τόνισε ότι ο πολιτισμός μας είναι αυτό που κάνει την Ευρώπη να είναι η Ευρώπη¹²³.

Η κα Ανδρούλλα Βασιλείου με τη σειρά της τόνισε την σημαντικότητα του να επενδύεις στην κληρονομιά και είπε χαρακτηριστικά: «Η πλούσια υλική και άυλη κληρονομιά, την οποία μοιραζόμαστε στην Ευρώπη, αποτελεί ένα ζωντανό μέρος της ταυτότητάς μας. Παίζει έναν κεντρικό ρόλο στο να προωθεί την τοπική δύναμη και να ενθαρρύνει την κοινωνική ενσωμάτωση. Κτίζει γέφυρες ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, στο τοπικό και το παγκόσμιο. Κατά τη διάρκεια των δύσκολων στιγμών που βιώνουμε σε πολλά κράτη – μέλη της ένωσής μας, ακούω συχνά ανθρώπους να λογομαχούν στο ότι η δημόσια δαπάνη για τον πολιτισμό είναι μία πολυτέλεια που

¹²² <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=353128>

¹²³ <http://www.europanostra.org/news/338/>

δεν μπορούν να προσφέρουν. Εγώ θα υποστήριζα το αντίθετο. Στις στιγμές αυτές της κρίσης, ο πολιτισμός είναι αυτός που μάς χρειάζεται περισσότερο»¹²⁴.

Ο κος Κώστας Καρράς, εξέχουσα φυσιογνωμία της *Europa Nostra*, αντιπρόσωπός της όσον αφορά τη χώρα μας και πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας για το περιβάλλον και τον πολιτισμό, έβγαλε επίσης έναν πολύ εμψυχωτικό λόγο, στον οποίο υπογράμμισε τον ρόλο που παίζει η ελληνική κληρονομιά στις βασικές αρχές και αξίες της Ευρώπης. Επιπλέον μάς υπενθύμισε ότι η ομορφιά του φυσικού μας περιβάλλοντος μαζί με την ευρεία και βαθιά πολιτιστική μας κληρονομιά αποτελούν τα βασικά ανταγωνιστικά μας πλεονεκτήματα. Μπορεί λέει η αποψινή βραδιά κάτω από τη σκιά της Ακρόπολης, να θεωρηθεί ως μία εθνική αναγνώριση από την Ευρώπη για τη χώρα μας και το γεγονός αυτό να μάς βοηθήσει όλους να συνειδητοποιήσουμε την ανάγκη να συνεχίσουμε στο μονοπάτι της αρετής και της αειφόρου ανάπτυξης στο μέλλον. Αυτός είναι ο τρόπος λέει να ανακτήσουμε την αυτό – επίγνωσή μας, την αυτοπεποίθησή μας και τον αυτό – σεβασμό μας, μέσα από την ακαδημαϊκή διάκριση, την αφοσίωση στην τέχνη και την αποτελεσματική φροντίδα για τις πόλεις και τα χωριά μας, τα βουνά, τη θάλασσα και τα ελληνικά νησιά, στοιχεία δηλαδή τα οποία είναι απαραίτητα, εάν επιθυμούμε να διαφυλάξουμε τον πλούτο του παρελθόντος μας¹²⁵.

Ο κος Καρράς σε αναγνώριση της σαραντάχρονης οξυδερκούς ηγετικής του ικανότητας στο θέμα της *Europa Nostra* στη χώρα μας, της γενναιόδωρης αφοσίωσής του, των διαρκών προσπαθειών του ως προς την προώθηση της αποστολής του θεσμού της *Europa Nostra* στην Ελλάδα και την ενίσχυση στην ανάπτυξη και δημιουργία του οργανισμού, βραβεύτηκε με ένα τιμητικό βραβείο από τον Placido Domingo, το οποίο αποτελεί την υψηλότερη διάκριση, όσον αφορά το θεσμό της *Europa Nostra*¹²⁶.

Η βραδιά της 16^{ης} Ιουνίου συνεχίστηκε με την παρουσίαση του καλλιτεχνικού προγράμματος της τελετής απονομής βραβείων, ξεκινώντας με τραγούδια, ερμηνευμένα από διάσημους τραγουδιστές. Μάλιστα, το τραγούδι με τίτλο ‘Μία θάλασσα’ φτιάχτηκε ειδικά για τη βραδιά της απονομής των βραβείων και

¹²⁴ <http://www.europanostra.org/news/338/>

¹²⁵ <http://www.europanostra.org/news/338/>

¹²⁶ <http://www.europanostra.org/news/338/>

ερμηνεύτηκε από τον δεκαπεντάχρονο Κύπριο τραγουδιστή, Γιώργο Ιωάννου. Το μουσικό μέρος της βραδιάς πρόσθεσε με τη σειρά του ένα πολύ ιδιαίτερο άγγιγμα στην όλη τελετή της απονομής των βραβείων¹²⁷.

Ακολούθησε η καλλιτεχνική παράσταση με τίτλο «Από τον Όμηρο στον Ελύτη», η οποία ήταν ειδικά σχεδιασμένη για την περίπτωση από τον αντιπρόσωπο της *Europa Nostra* στην Ελλάδα, την Ελληνική Εταιρεία. Η παράσταση τόνισε την συμβολική και δημιουργική δράση μεταξύ του ανθρώπου και της φύσης στον ελληνικό πολιτισμό, ο οποίος αποτελεί πραγματικά τον ακρογωνιαίο λίθο του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Διάσημοι μουσικοί όπως ο Διονύσης Σαββόπουλος, η Μαρία Φαραντούρη, ο Αλκίνοος Ιωαννίδης, η ηθοποιός Λυδία Κονιόρδου και η Ελληνική Βυζαντινή χορωδία, δέχτηκαν πολύ πρόθυμα να προσφέρουν με τη σειρά τους, τη δική τους παράσταση στο μεγάλο κοινό που είχε συγκεντρωθεί στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού για την εν λόγω τελετή. Με την παράστασή τους παρέσυραν το κοινό σε ένα επικό ταξίδι δια μέσου της πλούσιας μουσικής και ποιητικής κληρονομιάς της Ελλάδας¹²⁸.

Όλα αυτά βέβαια δεν θα είχαν γίνει, αν ο έταρος της *Europa Nostra* στη χώρα μας, η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, δεν έκανε μια άοκνη προσπάθεια να προβάλει έργα αναστήλωσης και προστασίας του πολιτισμού και της Φύσης στην ελληνική επικράτεια. Πολλά από αυτά κερδίζουν τον σεβασμό της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς για την ποιότητά τους και το όραμα των ανθρώπων που τα υλοποιούν, συχνά με αντιξοότητες και ελλείψεις πόρων¹²⁹.

2.3 Κατηγορίες βραβεύσεων της *Europa Nostra*

Οι κατηγορίες στις οποίες απονέμονται τα εν λόγω βραβεία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι οι ακόλουθες τέσσερις:

Η πρώτη κατηγορία έχει να κάνει με την προστασία. Σε αυτήν την κατηγορία έχουμε εξαιρετικά επιτεύγματα στον τομέα της διατήρησης, της βελτίωσης και της προσαρμογής της πολιτιστικής κληρονομιάς σε νέες χρήσεις και ποικίλους τομείς. Οι τομείς αυτοί που συσχετίζονται άμεσα με την αρχιτεκτονική κληρονομιά είναι οι

¹²⁷ <http://www.europanostra.org/news/338/>

¹²⁸ <http://www.europanostra.org/news/338/>

¹²⁹ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_1_10/06/2012_484961

εξής: απλά κτήρια ή κτηριακά συγκροτήματα σε ένα αστικό ή αγροτικό περιβάλλον, με τη δημιουργία προσθηκών ή αλλαγών ή ακόμη και νέων έργων σε κτήρια ιστορικών περιοχών, με τα πολιτιστικά τοπία, με τα ιστορικά πάρκα και κήπους, με τους αρχαιολογικούς χώρους, συμπεριλαμβανομένης και της υποβρύχιας αρχαιολογίας, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει την ερμηνευτική οθόνη για πολιτιστικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς. Επιπλέον έχει να κάνει με έργα τέχνης, δηλαδή συλλογές της καλλιτεχνικής και ιστορικής σημασίας ή παλαιά έργα τέχνης, τα οποία μπορεί να προορίζονται για εκπαιδευτικούς σκοπούς¹³⁰.

Η δεύτερη κατηγορία αφορά την έρευνα, η οποία οδηγεί σε απτά αποτελέσματα όσον αφορά τη διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη, σε οποιαδήποτε από τις προαναφερθείσες περιοχές της πρώτης κατηγορίας¹³¹.

Η τρίτη κατηγορία έχει να κάνει με την ειδική υπηρεσία από ιδιώτες ή οργανώσεις. Αφορά στη μακροχρόνια συνεισφορά ατόμων ή οργανισμών στην προστασία, διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η συνεισφορά αυτή θα πρέπει να αποτελεί για όλους πρότυπο και να θεωρείται εξαιρετική στο ευρωπαϊκό πλαίσιο¹³².

Η τέταρτη και τελευταία κατηγορία των βραβεύσεων έχει να κάνει με την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ευαισθητοποίηση. Συσχετίζεται ειδικότερα με πρωτοβουλίες σχετικές με την εκπαίδευση κληρονομιάς, με προγράμματα κατάρτισης όσον αφορά στη διαφύλαξή της καθώς και με προγράμματα σχετικά με την ευαισθητοποίηση γύρω από αυτήν¹³³.

2.4 Ελληνική Εταιρεία (ΕΛΛΕΤ) και *Europa Nostra*

Αρωγός και αντιπρόσωπος της *Europa Nostra* στη χώρα μας είναι η Ελληνική Εταιρεία (ΕΛΛΕΤ), που ιδρύθηκε το 1971-1972 στην Αθήνα και στεγάζεται σε ιστορικό κτήριο της οδού Τριπόδων 28, στην Πλάκα. Ονομάζεται Ελληνική Εταιρεία

¹³⁰ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹³¹ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹³² <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹³³ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

Περιβάλλοντος και Πολιτισμού και όπως δηλώνει και το όνομά της, αγωνίζεται από το 1972 για το περιβάλλον και τον πολιτισμό της χώρας μας. Για το περιβάλλον, λόγω της πολυσύνθετης κρίσης που περνά ο κόσμος μας, οικολογικής και περιβαλλοντικής. Για τον πολιτισμό, διότι αφ' ενός τα αίτια της περιβαλλοντικής κρίσης είναι πολιτιστικά και αφ' ετέρου τα μνημεία και άλλα δημιουργήματα παραδοσιακών κοινωνιών είναι συνήθως καθ' αυτά αξιοθαύμαστα, όμως συχνά ενσαρκώνουν μια στάση ζωής, που έχει πολλά να προσφέρει στους σημερινούς περιβαλλοντικούς μας προβληματισμούς¹³⁴.

Γι' αυτόν άλλωστε τον λόγο η Ελληνική Εταιρεία ενδιαφέρθηκε εξ' αρχής και ενδιαφέρεται όχι μόνο για τον παραδοσιακό αλλά και για τον σύγχρονο πολιτισμό, ιδιαίτερα όπου έχει κάτι να συνεισφέρει στην αντιμετώπιση της πολυσύνθετης περιβαλλοντικής κρίσης της εποχής μας¹³⁵.

Έναυσμα για την ίδρυσή της ήταν ο αποχαρκτηρισμός του σημαντικού Γοτθικού Ναού του Σωτήρος στο Ηράκλειο της Κρήτης από την επτάχρονη δικτατορία, για να μετατραπεί το οικόπεδο στο οποίο βρίσκεται το μνημείο, σε χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων. Ξεκίνησε επίσης αγώνα για την Ύδρα και τα Μέθανα και ήδη χρησιμοποιήθηκε με επιτυχία η στρατηγική της μεσολάβησης για τη φιλική επέμβαση διεθνών οργανισμών, όπως της *Europa Nostra*, στην περίπτωση της διατήρησης της μορφής του λιμανιού της Ύδρας. Παράλληλα η ΕΛΛΕΤ δραστηριοποιείται στον χώρο της προστασίας της φύσεως¹³⁶.

Η ΕΛΛΕΤ προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει όλους τους Έλληνες για τα οικολογικά προβλήματα και για την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας. Για να επιτύχει τον σκοπό της βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία με τα ΜΜΕ, σχολιάζοντας τα τρέχοντα καυτά θέματα σε ειδικά άρθρα, εκπομπές και αφιερώματα. Στόχος της ΕΛΛΕΤ είναι να τονώσει το ενδιαφέρον και την πεποίθηση των Ελλήνων για την αξία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς (ιστορικής, καλλιτεχνικής και αρχιτεκτονικής), για τη σημασία της προστασίας των ελληνικών οικοσυστημάτων και της οικολογικής ισορροπίας του τόπου μας, καθώς και για την αισθητική αξία του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος της χώρας. Τέλος έχει σκοπό να προβάλλει την

¹³⁴ <http://www.ellet.gr/node/1>

¹³⁵ <http://www.ellet.gr/node/1>

¹³⁶ <http://www.ellinikietairia.gr/ee12.htm>

ιδέα και τις πρακτικές της βιώσιμης (αειφόρου) ανάπτυξης με την πιο πλατιά έννοια του όρου, στοχεύοντας στην αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με τη φυσική και πολιτιστική του κληρονομιά¹³⁷.

Επιπλέον στόχος της είναι να υποστηρίξει τις επεμβάσεις εκείνες που θα βελτιώσουν το περιβάλλον οικισμών και υπαίθρου και που θα αποτρέψουν κάθε είδους περιβαλλοντικές καταστροφές, παραποιήσεις και αλλοιώσεις του περιβάλλοντος, καθώς και να συμβάλει με κάθε νόμιμο μέσο στην προστασία και την ορθή διαχείριση της φυσικής και της ανθρωπογενούς κληρονομιάς της χώρας μας¹³⁸.

Η Ελλάδα από την αρχή της καθιέρωσης των διακρίσεων είχε πολύ καλές επιδόσεις και διακρίνεται σχεδόν κάθε χρόνο, όπως φαίνεται από τον επίσημο κατάλογο των βραβεύσεων. Ο κυριότερος λόγος γι' αυτό είναι ότι οι περισσότεροι φάκελοι υποβάλλονται στην *Europa Nostra* με τη μεσολάβηση, την φροντίδα και τον εξουχιστικό έλεγχο της Ελληνικής Εταιρείας, έτσι ώστε να αποφεύγεται η υποβολή έργων που δεν έχουν πιθανότητες να βραβευτούν. Με τη συνεργασία αυτή γίνεται επίσης προσπάθεια ο φάκελος να είναι πλήρης και να παρουσιάζει τα στοιχεία του έργου με τρόπο ικανοποιητικό¹³⁹.

Το 2012 η Ελληνική Εταιρεία συμπλήρωσε 40 χρόνια αδιάκοπου αγώνα προβολής ελληνικών έργων αναστήλωσης και προστασίας της φύσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο πρόεδρος της ΕΛΛΕΤ Κώστας Καρράς επισημαίνει: << Η *Europa Nostra* κατάφερε τα τελευταία χρόνια να οικοδομήσει μια ευγενή άμιλλα ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες. Όλες υποβάλλουν υποψηφιότητες και τα κριτήρια επιλογής και διάκρισης είναι αυστηρά. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι τα βραβεία δεν παραμένουν μια υπόθεση που αφορά ολιγομελείς ελίτ, που ασχολούνται ερασιτεχνικά με τα θέματα πολιτισμού και οικολογίας. Αντιθέτως, γίνονται μία εθνική υπόθεση, που φέρνει μεγάλα ηθικά και υλικά κέρδη σε μια χώρα. Και στο παρελθόν έχουμε κερδίσει διακρίσεις, αλλά φέτος πήγαμε εξαιρετικά καλά>>¹⁴⁰.

Ο ιδρυτής της Ελληνικής Εταιρείας επιμένει: <<Εφτασε η ώρα να καταλάβουμε ότι η Ελλάδα θα προοδεύσει μόνο αν ακολουθήσει έναν λελογισμένο

¹³⁷ <http://www.ellinikietairia.gr/ee11.htm>

¹³⁸ <http://www.ellinikietairia.gr/ee11.htm>

¹³⁹ <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=89&Presstype=13>

¹⁴⁰ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_1_10/06/2012_484961

τρόπο ανάπτυξης που να σέβεται το περιβάλλον και την ιστορία της. Δεν χρειάζεται πια να κτίζουμε, αλλά να αξιοποιήσουμε και να προστατεύσουμε αυτά που έχουμε, ιδιαίτερα σε τόπους μικρούς, όπως τα ελληνικά νησιά. Δώσαμε μεγάλο αγώνα σε μέρη όπως η Σαντορίνη και επιτέλους βλέπουμε ότι η μάχη κερδίζεται, διότι η κοινή γνώμη και η τοπική κοινωνία έχουν αντιληφθεί πόσο σημαντικό είναι να προστατεύεται το περιβάλλον. Το 2013 η μεγάλη επέτειος της *Europa Nostra* θα γιορταστεί στην Αθήνα. Όλοι οι Ευρωπαίοι στέκονται στο πλευρό μας και περιμένουν από εμάς να αξιοποιήσουμε τα ισχυρά πλεονεκτήματα που έχουμε στα χέρια μας. Και αυτά είναι η ιστορία και η φύση μας, ιδωμένα με σεβασμό και όχι με διάθεση εμπορευματοποίησης>>>¹⁴¹.

Η φετινή χρονιά ήταν κάτι το ξεχωριστό για την Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, καθώς γιόρτασε τα σαράντα (40) χρόνια της συνεχούς δράσης της για την προστασία της Φύσης και της Πολιτισμικής Κληρονομιάς. Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων περιελάμβανε ένα πολιτιστικό διήμερο στις 18 & 19 Μαΐου στην Πλάκα. Ένα ανοιξιάτικο Σαββατοκύριακο με τον Διονύση Σαββόπουλο σε συναυλία, την Λυδία Κονιόρδου σε μεταμεσονύκτια Παπαδιαμαντική Αγρυπνία μαζί με τον Σωκράτη Σινόπουλο, τον Χάρη Λαμπράκη και την Κατερίνα Παπαδοπούλου, τον Γιάννη Σιμωνίδη στην Απολογία του Σωκράτη, με ξεναγήσεις από σημαντικούς αρχαιολόγους/ειδικούς σε μνημεία της Πλάκας, με τη συμμετοχή του Παιδικού Μουσείου, του Μουσείου Λαϊκών Μουσικών Οργάνων, του Μουσείου Παιδικής Τέχνης με καντάδες της παλιάς Αθήνας, με δράσεις από τα σχολεία της περιοχής – δημόσια και ιδιωτικά, με παιχνίδια για παιδιά, με χορούς από το Λύκειο Ελληνίδων, με παράσταση Καραγκιόζη από τον Ηλία Καρελλά και άλλα δρώμενα-εκπλήξεις. Οι εκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα και τη σημαντική στήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, του Δήμου Αθηναίων, του ΟΠΑΝΔΑ, καθώς και του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής¹⁴².

Μια έκπληξη επεφύλαξε στους παρευρισκομένους κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων εορτασμού των σαράντα χρόνων η κα Λυδία Καρρά, ανακοινώνοντας ότι τα Ανάκτορα του Τατοΐου περιλαμβάνονται από την *Europa Nostra* στον φετινό κατάλογο των 14 μνημείων που έχουν σημαίνοντα ρόλο στην ευρωπαϊκή

¹⁴¹ http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_1_10/06/2012_484961

¹⁴² <http://ellet.gr/40hroniamiagiorti>

κληρονομιά. Το πρώην βασιλικό κτήμα, το οποίο συμπεριελήφθη πρόσφατα στον κατάλογο των ακινήτων του Δημοσίου που πρόκειται να εκποιηθούν, δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από την ατζέντα της Ελληνικής Εταιρείας που δραστηριοποιείται έντονα στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας, με πλείστα όσα θετικά παραδείγματα. Με πρόταση της Ελληνικής Εταιρείας το Τατόι συμπεριελήφθη στην «short list» των 14 ευρωπαϊκών μνημείων, που αποτελούνται από μία δεξαμενή σαράντα υποψηφιοτήτων¹⁴³.

Η κα Λυδία Καρρά, ιδρύτρια της Εταιρείας, δήλωσε χαρακτηριστικά σε συνέντευξή της «Γιορτάζουμε τα σαράντα χρόνια δράσης, όχι για να θριαμβολογήσουμε...Γιορτάζουμε με μία αίσθηση ευγνωμοσύνης στους χιλιάδες συμπολίτες μας από όλη τη χώρα που, είτε με την προσφορά της γνώσης και της εργασίας τους είτε με οικονομική γενναιοδωρία, συνέβαλαν στο να διασωθούν τόσα πολύτιμα κομμάτια της κληρονομιάς και της φύσης του τόπου μας. Αυτά που αποτελούν τον πραγματικό πλούτο της δικής μας γενιάς και την κληρονομιά των επομένων γενεών. Υπήρξαν βέβαια και αρκετά που προσπαθήσαμε αλλά δεν καταφέραμε να διασώσουμε»¹⁴⁴.

Θερμό χαιρετισμό για τον εορτασμό των σαράντα χρόνων παρουσίας της ΕΛΛΕΤ απέστειλε και η Γενική Γραμματέας Πολιτισμού, κα Λίνα Μενδώνη, αναφέροντας μεταξύ άλλων ότι: «η Ελληνική Εταιρεία αναδείχθηκε στη μεγαλύτερη ίσως αμιγώς εθνική Μη Κυβερνητική Οργάνωση και τη μοναδική στην Ελλάδα που επικεντρώθηκε συνδυαστικά στο περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά, εργαζόμενη για την ευαισθητοποίηση και δραστηριοποίηση των πολιτών προς την κατεύθυνση της προστασίας και ανάδειξης του πολιτιστικού πλούτου της Χώρας, της προάσπισης της οικολογικής ισορροπίας και της εφαρμογής πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης»¹⁴⁵.

Για το έργο της εταιρείας κατά την ανακοίνωση του εορτασμού των σαράντα χρόνων της είχε κάνει λόγο και η ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας Λίλα Μαραγκού, η οποία είπε μεταξύ άλλων: «Οι ιδρυτές της δεν έκαναν μόνον

¹⁴³ <http://www.ellet.gr/node/516>

¹⁴⁴ <http://ellet.gr/40hroniamiagiorti>

¹⁴⁵ <http://ellet.gr/40hroniamiagiorti>

αναστηλώσεις μεγάλων μνημείων – αυτά γίνονται και από το Υπουργείο. Τους χρωστάμε πολλά, γιατί στάθηκαν στα ταπεινά. Έσωσαν τα αλώνια, έσωσαν τον τόπο με την ηθική τους συμπαράσταση. Γιατί τα αλώνια έγιναν πίστες, οι βρύσες κλείστηκαν με τσιμέντο και τα χωράφια έγιναν ενοικιαζόμενα δωμάτια. Δεν έθεσαν όρια, όπως κάνουν οι αρχαιολόγοι. Κοίταξαν το τζαμί και το ταπεινό εκκλησάκι. Η συμβολή τους να σώσουμε τον Μαραθώνα από την καταστροφή των ολυμπιακών έργων είναι ασύλληπτη. Οι Καρράδες έσωσαν μονοπάτια και πηγάδια με προσωπικά μεροκάματα και ταξιδεύοντας οι ίδιοι τον χειμώνα για να πείσουν τους απλούς ανθρώπους να ενδιαφερθούν για τα ταπεινά. Και το πετραδάκι είναι φύση και το έσωσαν, γι' αυτό τους ευχαριστούμε»¹⁴⁶.

Μέλημά τους από την πρώτη στιγμή ήταν η δημιουργία μιας οργανωμένης ομάδας πολιτών, που με λόγο σοβαρό και μελετημένο θα προτάσσουν το δημόσιο συμφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τον Οκτώβριο του 2012 η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού βραβεύτηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με το Βραβείο Ευρωπαίου Πολίτη ως μία από τις σημαντικότερες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις της Ευρώπης. Στα σαράντα χρόνια που συμπληρώθηκαν από την ίδρυσή της, έδωσε πολλές μάχες με τη στήριξη ενός ευρέος δικτύου μελών, χορηγών, φίλων και εθελοντών, πολλές εκ των οποίων στέφθηκαν με επιτυχία¹⁴⁷.

Χωρίς κρατικές επιχορηγήσεις, αλλά με την έμπρακτη υλική και ηθική στήριξη ανθρώπων από την Ελλάδα και το εξωτερικό, που πιστεύουν στους ίδιους σκοπούς, συμπεριλαμβανομένων και σημαντικών εκπροσώπων του επιχειρηματικού κόσμου, των γραμμάτων, των τεχνών και των επιστημών, η Ελληνική Εταιρεία συγκέντρωσε γύρω της έναν δυναμικό κύκλο ανθρώπων, που θέλησαν να προσφέρουν από την πρώτη στιγμή. Η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού πρωτοστάτησε στη διάσωση του οικισμού της Πλάκας και της περιοχής του Νότιου Σαρωνικού από τη μετατροπή του σε Βιομηχανική ζώνη. Με τις παρεμβάσεις της γλίτωσαν από τη φθορά ή ακόμη και την κατάρρευση σημαντικά μνημεία τόσο εντός, όσο και εκτός συνόρων, όπως ο αρχαίος Πύργος της Κέας, το

¹⁴⁶ <http://www.efsyn.gr/?p=41992>

¹⁴⁷ http://www.ellet.gr/sites/default/files/k_kathimerini_21_04_2013.pdf

καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία και ο Άγιος Παντελεήμων στην Καπαδοκία¹⁴⁸.

Παράλληλα, έδωσε μεγάλο βάρος στον τομέα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προσφέροντας ευρύ θεματικό πεδίο προσαρμοσμένο στις διαφορετικές εκπαιδευτικές βαθμίδες. Επιπλέον, μέσα από τη δημιουργία του δικτύου «Αειφόρο Αιγαίο» επιχείρησε να ενθαρρύνει και να αναδείξει τις καλές πρακτικές που υπάρχουν σήμερα στο Αρχιπέλαγος, στρέφοντας τους νησιώτες σε μια «άλλη», ηπιότερη μορφή ανάπτυξης, που θα τους εξασφαλίζει ποιότητα ζωής. Συγχρόνως, εργάζεται συστηματικά για την τήρηση και βελτίωση των νόμων και διαδικασιών που ισχύουν σήμερα για το περιβάλλον, π.χ. παρεμβαίνοντας όταν διαπιστώνεται καταστρατήγηση του συντάγματος. Σε αρκετές περιπτώσεις έχει μάλιστα προσφύγει στο Συμβούλιο της Επικρατείας, είτε μόνη είτε σε συνεργασία και με άλλους φορείς ή οργανώσεις, προκειμένου να αντιταχθεί σε νομοθετικά μέτρα που υποβαθμίζουν το περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά. Αλλά πάνω απ' όλα, αντιμετωπίζει τον πολιτισμό και το περιβάλλον ως ενιαίο σύνολο¹⁴⁹.

Για την Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού οι συνιστώσες του πολιτισμού και του περιβάλλοντος είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι σήμερα οι τόποι που έχουν διαφυλάξει την αρχιτεκτονική τους κληρονομιά και τη φύση υποφέρουν πολύ λιγότερο από την κρίση, γιατί ο ποιοτικός τουρισμός τους προτιμά. Όπως παρατηρεί πολύ εύστοχα η κα Καρρά, «για το γεγονός ότι βάλαμε το περιβάλλον δίπλα στον πολιτισμό υπήρξαμε πανευρωπαϊκά πρωτοπόροι»¹⁵⁰.

Επιπλέον, η κα Λυδία Καρρά σε ανάλογη συνέντευξή της μάς γνωρίζει τα εξής: «Η διάσωση της Πλάκας ήταν για εμάς το δυναμικό ξεκίνημα . Επί δικτατορίας είχε αλλοιωθεί ο χαρακτήρας της, οι μόνιμοι κάτοικοι έφευγαν. Όμως οι ιστορικές γειτονιές ζουν καλύτερα, όταν κατοικούνται. Και η Ελληνική Εταιρεία έγινε ο φύλακας – άγγελός της, δίνοντας μεγάλους αγώνες από το 1974 ως το 1982 μαζί με ομάδα αποφασισμένων ανθρώπων. Η προστασία του Περιβάλλοντος και του Πολιτισμού είναι μονόδρομος σε αυτή την κρίσιμη ιστορικά συγκυρία. Εμείς το

¹⁴⁸ http://www.ellet.gr/sites/default/files/k_kathimerini_21_04_2013.pdf

¹⁴⁹ http://www.ellet.gr/sites/default/files/k_kathimerini_21_04_2013.pdf

¹⁵⁰ http://www.ellet.gr/sites/default/files/k_kathimerini_21_04_2013.pdf

ονομάζουμε «ελληνικό πλεονέκτημα» και οφείλουμε να το αξιοποιήσουμε. Έχουμε υπέροχα τοπία, όμορφους οικισμούς και πολιτιστικό πλούτο. Αυτά είναι η βάση του τουρισμού μας. Λέμε να στη βιομηχανία που σέβεται το φυσικό περιβάλλον, λέμε να στην «πράσινη» ανάπτυξη. Η χώρα τα χρειάζεται όλα, αλλά με σωστή χωροταξία. Αν ένα πράγμα χαρακτηρίζει την Ελληνική Εταιρεία, είναι η σύμπραξη διαφορετικών κόσμων. Λειτουργήσαμε ως η γέφυρα που ενώνει και προς μεγάλη μας ικανοποίηση καταφέραμε πολλά και φιλοδοξούμε να πετύχουμε ακόμη περισσότερο»¹⁵¹.

Δύο από τα μέλη - εθελοντές της ΕΛΛΕΤ κάνουν λόγο για τα εξής και λένε χαρακτηριστικά: «Ουδέποτε θέσαμε τον πολιτισμό ως προτεραιότητα στην Ελλάδα. Οι προσεγγίσεις ήταν συνήθως επιδερμικές, με το βλέμμα στραμμένο στο τί θα κάνει εντύπωση και όχι σε θέματα ουσίας. Γι' αυτό και κάθε έργο που βλέπουμε να ολοκληρώνεται γεννά μεγάλη ικανοποίηση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μένουμε εκεί. Στόχος μας είναι πάντα το επόμενο βήμα», «Η επιτυχία του προγράμματος "Μονοπάτια Πολιτισμού" δείχνει μία σταδιακή επιστροφή στα βασικά και τα αληθινά. Η κρίση οπωσδήποτε μάς δυσκολεύει, όμως υπάρχει ένα φωτάκι στην άκρη του τούνελ. Οι νέοι άνθρωποι συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο τις αξίες που πρεσβεύουμε»¹⁵².

2.5 Ελληνικά μνημεία και χώροι που χαίρουν της βράβευσης της *Europa Nostra*

Όσον αφορά τον ελλαδικό χώρο, ο οποίος βρίθει αρχαιολογικών χώρων και μνημείων και αποτελεί σημαντικότερο πυρήνα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς με μοναδικά επιτεύγματα της ανθρώπινης δημιουργίας από το 1987 έως και σήμερα, έχουν βραβευθεί πολλοί αρχαιολογικοί χώροι, Μουσεία, μοναστήρια, οικίες, αρχοντικά, παλιές συνοικίες, νεοκλασικά κτήρια, έως και ολόκληροι οικισμοί. Το φάσμα των βραβεύσεων της *Europa Nostra* είναι όπως αντιλαμβανόμαστε πολύ ευρύ, καλύπτοντας και επευφημώντας τις προσπάθειες πλήθους ανθρώπων διαφόρων ειδικοτήτων, οι οποίοι συνέβαλαν με κάθε τρόπο στην ορθή αποκατάσταση και

¹⁵¹ http://www.ellet.gr/sites/default/files/k_kathimerini_21_04_2013.pdf

¹⁵² http://www.ellet.gr/sites/default/files/k_kathimerini_21_04_2013.pdf

ανάδειξη όλου αυτού του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματος, που μάς χαρακτηρίζει ως χώρα¹⁵³.

Ξεκινώντας από τα βραβευμένα μνημεία των Προϊστορικών και Κλασικών χρόνων, συναντούμε ως πρώτο μνημείο που βραβεύθηκε το 1987 από την *Europa Nostra* το Ερέχθειο¹⁵⁴, το οποίο πήρε ειδικό βραβείο για την άριστη αναστήλωση κλασικού ιωνικού ναού, που διασώζει για τις επερχόμενες γενεές ένα σπουδαίο δείγμα της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Αρκετά χρόνια αργότερα, το 2003 έχουμε τους αρχαιολογικούς χώρους του Σαγκρίου και των Υρίων στη Νάξο για την ευαίσθητη ανασκαφή, αναστήλωση, ανάδειξη, καθώς και την επιτυχημένη ενσωμάτωσή τους στο φυσικό περιβάλλον. Το 2005 βραβεύεται ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Μεσσήνης για την σημαντική αναστήλωση της αρκαδικής πύλης και τμήματος του τείχους της αρχαίας Μεσσήνης¹⁵⁵.

Το 2008 παίρνει βραβείο ο αρχαιολογικός χώρος του Σκάρκου στην Ίο, για την συντήρηση, διατήρηση και ανάδειξή του και πιο συγκεκριμένα για τον ήπιο και εξαιρετικά ευαίσθητο χαρακτήρα των επεμβάσεων με μηδενικό αντίκτυπο σε ένα μοναδικό τοπίο. Το ίδιο έτος βραβεύεται και η Θεσσαλονίκη για τη συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη των ανακτόρων του Γαλερίου και συγκεκριμένα για την εξαιρετική ποιότητα των εργασιών αποκατάστασης και συντήρησης, τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό των υποδομών για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, καθώς και την υψηλή ποιότητα των μελετών. Ειδικότερα διακρίθηκε για το σύνολο των επεμβάσεων, που μετέτρεψαν έναν εγκαταλελειμμένο χώρο σε ελκυστικό, άρτια οργανωμένο και με εκπαιδευτικό χαρακτήρα, στην καρδιά της σύγχρονης πόλης¹⁵⁶.

Ακολουθεί το 2009 ο αρχαιολογικός χώρος της Νικόπολης στη Πρέβεζα, ο οποίος βραβεύεται για το συνολικό έργο προστασίας, ανάδειξης και προβολής του ερειπιώνα και την έναρξη της μετατροπής του σε ένα ενιαίο αρχαιολογικό πάρκο. Επιπλέον, βραβεύεται για την συνεισφορά του τόσο στην επιστημονική γνώση όσο και στην τεχνογνωσία της συντήρησης και αποκατάστασης των αρχαίων μνημείων. Το 2010 έχουμε τον αρχαίο πύργο στην Αγία Τριάδα της Αμοργού, καθώς και τα

¹⁵³ <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=88&Presstype=13>

¹⁵⁴ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=973

¹⁵⁵ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁵⁶ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

παρακείμενα νεότερα κτίσματα στην Αρκεσίνη Αμοργού για την παραδειγματική αναστήλωση ενός μοναδικού αρχαιολογικού χώρου, τοποθετημένου σε ένα αναλλοίωτο φυσικό τοπίο του κυκλαδίτικου αυτού νησιού. Το 2011, ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Μεσσήνης βραβεύεται για δεύτερη φορά από την *Europa Nostra*. Αυτή τη φορά η βράβευσή της αφορά μεγάλης έκτασης επεμβάσεις συντήρησης και αποκατάστασης στον χώρο, οι οποίες αποκάλυψαν τις αξίες και τη σημασία του διοικητικού και θρησκευτικού κέντρου, καθώς και του δημόσιου χώρου αυτής της εξαιρετικής ελληνικής πόλης του 4^{ου} π.Χ. αι. που εμπλουτίζει σημαντικά την κλασική κληρονομιά της Ελλάδας. Το 2012 έχουμε ακόμη μία βράβευση αυτή του αρχαιολογικού χώρου της αρχαίας Ακρόπολης στον Άγιο Ανδρέα στη Σίφνο, ως εξαιρετικό παράδειγμα παρουσίασης και ανάδειξης αρχαιολογικών καταλοίπων, πλήρως ανεσκαμμένων αλλά εγκαταλειμμένων και μη ερμηνευμένων για τον επισκέπτη¹⁵⁷.

Συνεχίζοντας με τα μνημεία των βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων, συναντούμε πρώτη τη Μονή των Φυρογίων στη Σίφνο, η οποία βραβεύτηκε το 1978 από την *Europa Nostra* για την έξοχη επισκευή του παλαιού μοναστηριακού κτίσματος. Το 1980, η Μονεμβασία παίρνει μετάλλιο για την εκτεταμένη επισκευή και αποκατάσταση πολυάριθμων παλιών κτηρίων στον παραδοσιακό οικισμό. Το 1984 έχουμε το Μοναστήρι της Αγίας Μονής στην Άρεια Ναυπλίου, το οποίο παίρνει δίπλωμα για την έξοχη αποκατάσταση νέας πτέρυγας κελλιών σε αρμονία με την βυζαντινή εκκλησία και άλλα κτήρια. Ακολουθεί το 1988 ο Λευκός Πύργος Θεσσαλονίκης του 16^{ου} αι., για την ορθή αποκατάστασή του με σκοπό τη στέγαση έκθεσης τέχνης και ιστορίας. Το 1994 έχουμε βραβείο για την Μονή Αγίας Ειρήνης στο Ρέθυμνο της Κρήτης, για την επιμελή αναστήλωση του ερημωμένου μοναστηριού συμπεριλαμβανομένων του προαυλίου και των κήπων του. Το 1996 βραβεύεται η αποκατάσταση του Καθολικού της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας στο Άγιον Όρος για την εκτεταμένη αποκατάσταση του κυρίως ναού και του νάρθηκα, καθώς και για τις διακριτικές προσθήκες υψηλής ποιότητας¹⁵⁸.

Ο Ιπποτικός Ξενώνας της Αγίας Αικατερίνης στην Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου βραβεύεται το 1997 για την προσεκτική και ευαίσθητη αποκατάστασή του, καθώς και των προσκτισμάτων του, τη λεπτομερειακή έρευνα που χρειάστηκε για να

¹⁵⁷ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁵⁸ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

τον επαναφέρει στην αρχική του μορφή μετά από πολλούς αιώνες εγκατάλειψης και ευτελούς χρήσης του, όπως και για την επιμορφωτική πρωτοβουλία που αναπτύχθηκε με τη διάσωση των ευρημάτων και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της εργασίας. Το 2000 πήρε δίπλωμα η εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονος στη Θεσσαλονίκη για την ορθή αποκατάσταση βάσει εκτεταμένης έρευνας, η οποία διατήρησε τον αυθεντικό χαρακτήρα του κτηρίου στο μέγιστο δυνατό βαθμό¹⁵⁹.

. Το 2004 βραβεύονται η Μονή Αγίας Πελαγίας Καστροσυκιάς και η Μονή Φανερωμένης Λεκατσά στην Ήπειρο για τη μεγάλη προσπάθεια της διατήρησης της αυθεντικότητας κατά την αναστήλωσή της, καθώς και για την επανάχρηση των δύο κτηρίων μοναστικής αρχιτεκτονικής. Ακολουθεί το 2006 η Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου (Παναγία του Μπούργκου, Συγκρότημα του Αγίου Γεωργίου, Τζαμί Σουλεϊμάν), η οποία παίρνει δίπλωμα εις αναγνώριση της πολύτιμης συμβολής στη διατήρηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς¹⁶⁰.

Τις τελευταίες δεκαετίες έγιναν πολλές βραβεύσεις από την Europa Nostra και για οικιστικά σύνολα και για κτίσματα της νεώτερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με πρώτο τον οικισμό Κουτσουνάρι στη Κρήτη, που παίρνει δίπλωμα το 1978, για την έξοχη επισκευή εγκαταλελειμμένων κτηρίων και τη μετατροπή τους σε τουριστικό θέρετρο. Το 1979 βραβεύτηκε ο Παλιός οικισμός της Οίας στη Σαντορίνη για τη θαυμάσια αναμόρφωσή του σε τουριστική περιοχή και ταυτόχρονα τη διατήρηση των υπαρχόντων χαρακτηριστικών του. Η οικία Γαβαλοχωρίου στην Κρήτη παίρνει δίπλωμα το 1981 για την ωραία αναστήλωση εγκαταλελειμμένης κατοικίας. Η Πλάκα στην Αθήνα βραβεύεται με τη σειρά της το 1982 για το εκτεταμένο πρόγραμμα βελτίωσης της περιοχής πεζοδρόμησης και γενικής αναβίωσης, συμπεριλαμβανομένης της απομάκρυνσης ασυμβίβαστων επιγραφών. Το 1983 βραβεύεται η παλιά συνοικία της Καβάλας για τις αξιέπαινες βελτιώσεις, με ελάχιστο κόστος οικιών στην επικίνδυνη παλιά συνοικία της Παναγίας¹⁶¹. Η Μύλος Α.Ε. στη Θεσσαλονίκη παίρνει επίσης το 1983 δίπλωμα για την ευαίσθητη και με επινόηση διαμόρφωση ενός εγκαταλελειμμένου βιομηχανικού συγκροτήματος σε ένα ευχάριστο και ζωντανό πολιτιστικό και ψυχαγωγικό κέντρο. Αυτή η επιμελής

¹⁵⁹ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁶⁰ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁶¹ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

αποκατάσταση πραγματοποιήθηκε χωρίς καμία οικονομική υποστήριξη από ιδιωτικούς φορείς ή κρατικές αρχές.

Ακολουθούν το κτήριο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών το 1985, έργου του Ερνέστου Τσίλλερ, για την καλαίσθητη επισκευή εξέχοντος νεοκλασικού οικοδομήματος του τέλους του 19^{ου} αιώνα και το αρχοντικό Βούρλη στη Σύρο για την επισκευή σημαντικής και εντυπωσιακής νεοκλασικής ιδιωτικής οικίας επίσης του τέλους του 19^{ου} αιώνα, που χρηματοδοτείται πλέον ως ξενώνας. Το 1986 δίπλωμα παίρνει ο οικισμός Κανονά στην Κέρκυρα για την αισθητική διαμόρφωση του άμεσα περιβάλλοντος υπαίθριου χώρου εξοχικής κατοικίας των αρχών του 18^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια, το 1987, έχουμε βραβείο EYE (Ευρωπαϊκό έτος για το περιβάλλον) για τη διάσωση των λιθόστρωτων δρόμων στους οικισμούς του νομού Λέσβου και δίπλωμα για την αποκατάσταση δύο σπουδαίων κτηρίων της βενετικής περιόδου με σκοπό να αποτελέσουν ένα έξοχο δημαρχείο, αυτό του Δημαρχείου Ηρακλείου στην Κρήτη¹⁶².

Το 1988, παίρνουν δίπλωμα στην Ήπειρο πέντε αγροτικές οικίες του 19^{ου} αι. για την προσεκτική μετατροπή τους σε ξενώνα. Ακολουθεί το 1995 η βράβευση για το Αρσάκειο και συγκεκριμένα για την αποκατάσταση ενός εκτεταμένου συγκροτήματος νεοκλασικών κτηρίων συμπεριλαμβανομένων του Αρσακείου, ιστορικού ορόσημου της πόλεως, και την αποκατάσταση και διαρρύθμιση των χώρων για τη στέγαση του Συμβουλίου της Επικρατείας με την παράλληλη εξασφάλιση της επιστροφής στα μνημεία της Ακρόπολης των Αθηνών 500 λίθων εντοιχισμένων στο οικοδόμημα, οι οποίοι προέρχονταν από εκεί¹⁶³.

Το 1996 απονεμήθηκε στην πόλη της Καλαμάτας το βραβείο της *Europa Nostra* για τη διάσωση του ιστορικού της κέντρου και την αναστήλωση των ιστορικών κτηρίων της, μετά τους σεισμούς του 1986. Αυτή την αξιολογη αρχιτεκτονική και πολιτισμική κληρονομιά την είχαν διαφυλάξει κατά μεγάλο μέρος οι κάτοικοι της Καλαμάτας μέχρι τους σεισμούς, προσπαθώντας στη συνέχεια να διασώσουν, να επαναφέρουν στην πρωταρχική του μορφή ή να μεταμορφώσουν λειτουργικά ό,τι μπορούσαν, πράγμα που αναμφισβήτητα συνεχίζεται έως σήμερα¹⁶⁴.

¹⁶² <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁶³ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁶⁴ Σπηλιοπούλου, 2012: 721.

Το ίδιο έτος δίπλωμα παίρνει η αποκατάσταση του ξενοδοχείου «ΜΠΡΑΤΣΕΡΑ» στην Ύδρα για την επιτυχή ένταξη της νέας κατασκευής στο παλιό κτήριο κατεργασίας σπόγγων και για την ανάπλαση του συνόλου σε ένα ξενοδοχείο μοναδικής ποιότητας¹⁶⁵.

Το Αρχοντικό Αργυρού στη Μεσσαριά της Σαντορίνης παίρνει το 1997 δίπλωμα για τη διάσωση σημαντικού κτηρίου του 19^{ου} αι., ενός από τα τελευταία του είδους του, ύστερα από σοβαρές ζημιές από σεισμό και για τη μετατροπή του σε παραδοσιακό ξενοδοχείο και ιδιωτικό μουσείο με ιδιαίτερη προσοχή στην τήρηση της αρχικής μορφής με διαφύλαξη της παλιάς επίπλωσης και του εξοπλισμού. Στη συνέχεια έχουμε το Αρχοντικό Φεραιού στην Καστοριά, το οποίο παίρνει δίπλωμα το 1998 για την επιτυχή ολοκλήρωση της αποκατάστασης, την σταθεροποίηση εσωτερικά και εξωτερικά του παλιού αρχοντικού του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, μετά από μεγάλη έρευνα και με εξάισια τεχνική επιδεξιότητα, σε μια πόλη πλούσια σε μνημεία, αλλά η οποία υπέφερε από σημαντικές απώλειες τα τελευταία χρόνια. Την ίδια χρονιά βραβεύεται και η αποκατάσταση του διατηρητέου κτιρίου «CASA BLANCA» στη Θεσσαλονίκη, για την υποδειγματική, με βαθιά γνώση και με εξαιρετική λεπτομέρεια αποκατάσταση μίας αστικής κατοικίας του 20^{ου} αιώνα, μιας από τις λιγοστές παραθαλάσσιες κατοικίες της Θεσσαλονίκης, που επιβίωσαν και επανέκτησαν την παλιά λαμπρότητά τους¹⁶⁶.

Το 1999 το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα παίρνει δίπλωμα για την επιτυχή αποκατάσταση ενός ιστορικού συγκροτήματος υδροκίνητων εγκαταστάσεων, όπου εκτίθενται ποικίλες παραδοσιακές τεχνικές, καθώς και για την επανάχρησή τους στο πλαίσιο μιας διδακτικής έκθεσης μέσα σε μια περιοχή, η οποία θα είχε εγκαταλειφθεί χωρίς αυτήν την επέμβαση. Το 2001, δίπλωμα για την τεκμηριωμένη δομική έρευνα και αποκατάσταση του κελύφους και τον εξαιρετικό σχεδιασμό για την μετατροπή και διατήρησή του στο μέλλον παίρνει ως Βυζαντινό Μουσείο της πόλης ο παλαιός νερόμυλος του Μάρκου στη Βέροια. Ακολουθεί το 2003 το αρχοντικό του Παύλου Κουντουριώτη στην Ύδρα, το οποίο πήρε δίπλωμα για την ενδελεχή έρευνα, την αποκατάσταση που πραγματοποιήθηκε με κάθε μέριμνα για κάθε λεπτομέρεια του κτηρίου και τη μετατροπή του σε μουσείο. Το 2010 βραβεύεται η φυσική, αρχαιολογική και ιστορική κληρονομιά του Εθνικού

¹⁶⁵ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁶⁶ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

Αστεροσκοπείου Αθηνών για την αναστήλωση και συντήρηση αυτού του πολύ σημαντικού ιστορικού συμπλέγματος¹⁶⁷.

Το 2012 βραβεύεται ένα ακόμη οικοδόμημα, το κτήριο Αβέρωφ της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Εθνικού Μετσοβείου Πολυτεχνείου, ως άριστο παράδειγμα ακριβούς και εκλεπτυσμένης επέμβασης αποκατάστασης και ανακαίνισης σε ένα κτήριο που αποτελεί μία από τις περισσότερο σημαντικές δημιουργίες του Ευρωπαϊκού Νεοκλασικισμού, απευθείας επηρεασμένο στον σχεδιασμό του από την Ακρόπολη Αθηνών και συγκεκριμένα από το κτήριο του ναού του Ερεχθείου. Την ίδια χρονιά βραβείο για την εξαιρετική σε λεπτομέρεια και πληρότητα της αποκατάστασης και τις εμπνευσμένες νέες χρήσεις για μελλοντική παραγωγή και εκπαίδευση έλαβαν οι ανεμόμυλοι της Μονής του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου¹⁶⁸.

Όσον αφορά τη χώρα μας, σημαντικό είναι να αναφερθεί το γεγονός ότι ένα ξεχωριστό προσωπικό βραβείο δόθηκε από την *Europa Nostra* το 2002, στον κύριο Ιωάννη Αρμπιλιά. Και αυτό, επειδή αφιέρωσε πάνω από 18 χρόνια της ζωής του στην αναστήλωση της Αθηναϊκής Ακρόπολης και ειδικότερα του Παρθενώνος, επιδεικνύοντας υψηλότερη τεχνική δεξιότητα, εντυπωσιακή επιμέλεια, αγάπη και σεβασμό για τα μνημεία και την υλική υπόστασή τους. Επίσης επέδειξε ικανότητες σχετικές με την εκπαίδευση και προώθηση νέων τεχνικών, καθώς και υπευθυνότητα και προσήλωση στις αρχές της υποδειγματικής συντήρησης των μνημείων¹⁶⁹. Ένα ακόμη ξεχωριστό βραβείο δόθηκε στη χώρα μας για το πρόγραμμα “Αειφόρο Αιγαίο” το 2009 και αφορούσε την εκπαίδευση, την επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση των μαθητών του Αιγαίου σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη των νησιών τους και την σύσταση παράλληλα ενός δικτύου καλών πρακτικών στο Αρχιπέλαγος.

2.6 Η ηθική διάσταση της συμβολής των βραβεύσεων της *Europa Nostra* στη διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπίων φυσικού κάλλους

¹⁶⁷ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁶⁸ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

¹⁶⁹ <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=89&Presstype=13>

Ο πολιτισμός κάθε κοινωνίας διαμορφώνεται και μετασχηματίζεται στο πέρασμα του χρόνου. Οι μεταβολές αυτές εμφανίζονται και αντανακλώνται τόσο στον χώρο των ιδεών όσο και σε εκείνον των υλικών επιτευγμάτων του ανθρώπου, χωρίς να μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι τα όρια είναι απολύτως ευκρινή. Αντίθετα, αυτά μετατοπίζονται διαρκώς. Αυτές οι αλλαγές συμβαίνουν τόσο στις ιδεολογικές και κοσμοθεωρητικές αξίες, δοξασίες και πεποιθήσεις ενός λαού ή μίας κοινωνικής ομάδας όσο και στον υλικό τους πολιτισμό¹⁷⁰.

Η μνήμη μιας κοινωνίας ή ενός λαού είναι το σύνολο των υλικών και πνευματικών έργων που δημιούργησε ο λαός αυτός στον χώρο και στον χρόνο κατά τη διάρκεια του παρελθόντος. Αν οι αποδείξεις αυτών των πράξεων, που στην περίπτωση μας είναι τα μνημεία, λείψουν και δημιουργηθεί κενό στην ιστορική συνέχεια ενός λαού ή μιας κοινωνίας, τότε η ίδια η ζωή θα αναγκαστεί να βάλει στη θέση τους υποκατάστατα. Τα παλαιά πολιτιστικά μνημεία είναι ένα πιστοποιητικό για το δικαίωμα ύπαρξης ενός λαού. Υποκατάστατα, λοιπόν, για την περίπτωση που καταστρέφονται τα γνήσια μνημεία φαίνεται να είναι αναγκαία, για να διατηρηθεί η ισορροπία ανάμεσα στο παρελθόν και στο μέλλον¹⁷¹.

Η προστασία των μνημείων δεν είναι υπόθεση περιορισμένης σημασίας, αλλά νομοτελειακής αναγκαιότητας, και έχει ως αποστολή της να διατηρήσει και να μεταβιβάσει την ιστορική κληρονομιά από τη μία γενιά στην άλλη, ώστε να μην διακοπεί η πολιτιστική συνέχεια των λαών στον άξονα του χρόνου. Η διακοπή της θα σήμαινε τη δημιουργία ποικίλων ψυχολογικών και ψυχικών προβλημάτων τόσο στο άτομο όσο και στο κοινωνικό σύνολο¹⁷².

Η ιστορική ταυτότητα ενός λαού είναι το σύνολο των πράξεων και των έργων που δημιούργησε στο παρελθόν, το οποίο συνθέτει τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Η πιστοποίηση αυτή, που αν τη δούμε ως πράξη κάθε γενιάς, αποτελεί συνολικά το υλικό για την ιστορική ταυτότητα του εκάστοτε παρόντος, συσχετίζεται αναμφίβολα με τον προβληματισμό μας, αφού και η προσπάθεια του ανθρώπου να ξανακερδίσει την ιστορική διάσταση που έφυγε, καθώς και ο αγώνας του να

¹⁷⁰ Κόκκινος, 2004: 68.

¹⁷¹ Λάβας, 2010: 103.

¹⁷² Λάβας, 2010: 104.

δημιουργήσει με τα έργα του ιστορία, δηλαδή μνήμη για τους σύγχρονους και τους επιγενόμενους, χρησιμοποιεί ως μέσο, ανάμεσα στα άλλα, και τα μνημεία¹⁷³.

Όσοι ασχολούνται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έρχονται συνήθως αντιμέτωποι με προβλήματα που όχι μόνο δεν επιδέχονται μία και μοναδική, καθολικά αποδεκτή λύση, αλλά και οδηγούν σε αδιέξοδα, εξαιτίας ακριβώς της ιδιάζουσας αυτής σχέσης μεταξύ υλικού πολιτισμού και τεχνολογίας, κομμάτι της οποίας αποτελούν και οι ίδιοι. Πρόκειται για μία σχέση που αναφέρεται σε δύο πεδία, το περιεχόμενο των οποίων είναι τόσο ευρύ, ώστε δικαιολογημένα έχει προσεγγιστεί από διάφορες σκοπιές και με πληθώρα μεθόδων και εργαλείων έρευνας. Ο υλικός πολιτισμός παραπέμπει σε τομείς το αντικείμενο των οποίων είναι ιδιαίτερα πλούσιο και συνεχώς διαπραγματεύσιμο, πρωτίστως μάλιστα σε εμπειρικό επίπεδο. Ο όρος τεχνολογία, ασαφής και πολλαπλά ερμηνευόμενος, υποδηλώνει ένα σύνολο εν αδιευκρίνιστων πολλοίς στοιχείων και άκριτα αποδεκτών δεδομένων, των οποίων όμως οι συναρμογές με έννοιες της καθημερινής ζωής περνούν συνήθως απαρατήρητες, μολονότι με την πάροδο του χρόνου οι συναρμογές αυτές εντείνονται¹⁷⁴.

Το ζήτημα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς προκαλεί και αναδεικνύει ένα θέμα που δεν είναι καινούργιο: εκείνο της συνύπαρξης του υλικού πολιτισμού αλλά και του πολιτισμού γενικότερα, μέσα από τα όσα έχουν καταχωρηθεί ανά τους αιώνες ως πολιτισμικό απόθεμα, και της τεχνολογίας, των τεχνικών, των υλικών και των εξελιγμένων μεθόδων που τον διαμόρφωσαν. Το πολιτισμικό περιβάλλον στηρίζει, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, τη δημιουργία, τη συντήρηση και ευρύτερα τη διατήρησή του στην τεχνολογία¹⁷⁵.

Με τη συνδρομή των διαφόρων τεχνολογικών μεθόδων υπάρχει η δυνατότητα να παραταθεί ο χρόνος που θα συνεχίσουν τα δημιουργήματα αυτά να υφίστανται. Από την άλλη μεριά, η νέα τεχνολογική πραγματικότητα είναι υπεύθυνη σε μεγάλο βαθμό για τη φθορά των υλικών κατασκευών. Το δεδομένο αυτό δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ως μια απλή παρενέργεια των νέων συνθηκών ζωής του ανθρώπου. Αντίθετα, πρέπει να εξεταστεί ως μία βασική παράμετρος που δεν συνυπολογίστηκε,

¹⁷³ Λάβας, 2010: 104.

¹⁷⁴ Κόκκινος, 2004: 68.

¹⁷⁵ Κόκκινος, 2004: 69.

τουλάχιστον στον βαθμό που θα έπρεπε, κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού και της μετάβασης από τις πιο απλές μορφές τεχνικής σε συνθετότερες τεχνολογικές δραστηριότητες¹⁷⁶.

Μέσα σε αυτό λοιπόν το σκεπτικό, η έννοια της διαχείρισης των μνημείων συνειδητοποιήθηκε ότι είναι η όλη σχέση μας με τα μνημεία, η συστηματική συμπεριφορά μας προς τα μνημεία. Πιο συγκεκριμένα, είναι το ενδιαφέρον και η εκτίμηση γι' αυτά, η αναζήτηση και η καταγραφή τους, η έρευνα για τη γνώση, την κατανόηση και την ερμηνεία τους, η αξιολόγησή τους και ο καθορισμός της μεταχείρισής τους, η μέριμνα και η διαδικασία της προστασίας και της διατήρησής τους, ώστε να παραδοθούν κατά το δυνατόν χωρίς φθορά στις επόμενες γενεές, οι ενέργειες αποκατάστασής τους, η διάδοση του πολιτισμικού τους περιεχομένου στο ευρύ κοινό, η χρησιμοποίησή τους ή μη για σύγχρονες δραστηριότητες, καθώς και το ενδιαφέρον και η θετική στάση του ίδιου του ευρύτερου κοινού και των φορέων εξουσίας για τα μνημεία¹⁷⁷.

Τη σύγχρονη πρόσληψη της έννοιας της συστηματικής διαχείρισης συμπληρώνουν ακόμη δύο στοιχεία. Το ένα είναι η ανάπτυξη μιας κοινωνικής απαίτησης για αποκατάσταση των μνημείων, που συνδέεται ασφαλώς με την ανάπτυξη στο ευρύ κοινό έντονου ενδιαφέροντος να βιώσει άμεσα το πολιτιστικό περιεχόμενό τους. Το δεύτερο στοιχείο είναι οι σημερινές δυνατότητες συστηματικής διεπιστημονικής αντιμετώπισης των προβλημάτων των μνημείων. Αυτές οι δυνατότητες παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες που δεν αναγνωρίζονταν παλαιότερα, καθιστούν πραγματοποιήσιμες επεμβάσεις που παλαιότερα ήταν αδιανόητες και συμβάλλουν όλο και περισσότερο στη διασφάλιση της μέγιστης δυνατής προστασίας των μνημείων και της απαιτούμενης διαφύλαξης της αυθεντικότητας του σωζόμενου υλικού τους κατά τις επεμβάσεις¹⁷⁸.

Οι επεμβάσεις για τη συντήρηση, την ανάδειξη και την απόδοση των μνημείων στο κοινό δεν είναι εύκολη υπόθεση. Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις του θέματος, για το τί πρέπει να κάνει κανείς, ώστε να συμφιλιωθεί αφενός η επιταγή για διατήρηση της αυθεντικής εικόνας του ερειπίου, όπως μάς την παρέδωσε η ιστορία,

¹⁷⁶ Κόκκινος, 2004: 69.

¹⁷⁷ Λαμπρινουδάκης, 2008: 149.

¹⁷⁸ Λαμπρινουδάκης, 2008: 150.

και αφετέρου για την ανάγκη αποκατάστασης μίας αναγνώσιμης μορφής του. Ο κύριος δηλαδή προβληματισμός εκδηλώνεται σε ό,τι αφορά την έκταση και το είδος των επεμβάσεων για την ανάδειξη. Οι κανόνες που έχουν διαμορφωθεί σχετικά είναι ο σεβασμός της αρχικής υπόστασης και των αυθεντικών στοιχείων του μνημείου, ο σεβασμός των μεταγενεστέρων του φάσεων, ο περιορισμός στις απολύτως απαραίτητες επεμβάσεις, η αρμονική ένταξη των προσθηκών στο σύνολο και η σαφής διαφοροποίηση ή δήλωση των προσθηκών με διακριτικά μέτρα. Οι κανόνες αυτοί διαγράφουν βέβαια το αποδεκτό από όλους γενικό πλαίσιο, δεν μπορούν όμως να καλύψουν όλο τον προβληματισμό που θέτουν αφενός οι συγκεκριμένες διαφορετικές περιπτώσεις και αφετέρου οι αλλαγές στη βιωματική προσέγγιση των μνημείων από την κοινωνία¹⁷⁹.

Έτσι, άλλοι θεωρούν ότι για τα μνημεία του ελληνικού χώρου, τα οποία έχουν σωθεί συνήθως αποσπασματικά και με έντονα γερασμένο υλικό, πρέπει να υπάρξει μία συμπλήρωση/εξειδίκευση των κανόνων διαχείρισης/αποκατάστασης που προβλέπουν οι σχετικές διεθνείς συμβάσεις, επειδή οι διεθνείς αυτοί κανόνες αφήνουν αναγκαστικά ασάφειες ως προς τις συγκεκριμένες περιπτώσεις, αφού ο ορίζοντάς τους είναι παγκόσμιος και επομένως ο χαρακτήρας τους γενικευτικός. Άλλοι πάλι πιστεύουν ότι οι σχετικοί κανόνες που έχουν διαμορφωθεί διεθνώς, θα πρέπει να μείνουν γενικοί και να προσαρμόζονται κατά περίπτωση, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του αντικειμένου, αφού ποτέ δεν είναι δυνατόν να ρυθμισθούν όλες οι πιθανές περιπτώσεις από ένα κείμενο αρχών¹⁸⁰.

Οπωσδήποτε οι τάσεις, αφενός ανάμεσα στην αυστηρή εμμονή για τη συντήρηση του αυθεντικού, με όση αναγνωσιμότητα και όπου αυτό την προσφέρει, και αφετέρου στη διαμόρφωση του μνημείου ως αναγνώσιμου εκθέματος από το ευρύ κοινό με τεκμηριωμένες συμπληρωματικές αποκαταστάσεις, δεν έχουν ακόμη ισορροπήσει. Πρέπει κανείς, διαχειριζόμενος σήμερα ένα μνημειακό σύνολο, να το συντηρεί μόνο, διατηρώντας την περισσότερο ή λιγότερο άμορφη εικόνα της ιστορικής του φθοράς, στην οποία το καταδίκασε η άγνοια ή η ένδεια παλαιότερων εποχών, με σαφή την απειλή συνέχειας της φθοράς, ή, εφόσον η μελέτη των αποδομημένων μελών του αποδίδει με βεβαιότητα τη μορφή του, πρέπει να το ανασυντάσσει μερικώς, να προσθέτει το αναγκαίο για τη προστασία και την

¹⁷⁹ Λαμπρινουδάκης, 2008: 161-162.

¹⁸⁰ Λαμπρινουδάκης, 2008: 162.

αναγνωσιμότητά του νέο υλικό και να το κάνει ουσιαστικά προσιτό σε μία κοινωνία που έχει τα μέσα και θέλει να το ανακτήσει πνευματικά¹⁸¹.

Είναι φανερό ότι στην εποχή μας η ευρύτερη στάση της κοινωνίας για κατανόηση του μνημειακού μας πλούτου, αλλά και η ανταπόκριση των ειδικών στο γενικό αυτό αίτημα, ευνοούν σήμερα την ανάδειξη των μνημείων. Οι προσεκτικές μελέτες για τις λιγότερο δυνατές επεμβάσεις, η φροντίδα ώστε οι επεμβάσεις αυτές να είναι αναστρέψιμες και η καλή τεκμηρίωση και σήμανση των επεμβάσεων είναι οι όροι που, εφόσον τηρούνται, δικαιώνουν, σε συνδυασμό με τη μεγάλη κοινωνική προσφορά ενός καταληπτού και φροντισμένου μνημείου ή μνημειακού χώρου, τα υψηλής ποιότητας έργα, που γίνονται σήμερα στον τομέα του πολιτισμού¹⁸².

Σημαντικός αρωγός σε όλη αυτή την προσπάθεια της ηθικώς ορθής αποκατάστασης των μνημείων στη χώρα μας έχει σταθεί χωρίς αμφιβολία ο θεσμός των βραβεύσεων της *Europa Nostra*. Οι εν λόγω βραβεύσεις υποκινούν εποικοδομητικά να γίνονται ενέργειες προς την διάσωση, την αποκατάσταση, τη διατήρηση και την τελική ανάδειξη και προβολή των μνημείων. Μαζί με τον θεσμό των βραβεύσεων της *Unesco* προωθούν σημαντικά τα μνημεία αυτού του τύπου, διασφαλίζοντάς τα ταυτόχρονα, στις περισσότερες των περιπτώσεων από την παραμέληση και την τελική φθορά και απαξίωσή τους. Ο θεσμός της *Europa Nostra* δίνει την ευκαιρία και το έναυσμα στους ιθύνοντες να ασχοληθούν με τα μνημεία, να τα βγάλουν από τη λήθη και να τα επαναφέρουν στη σύγχρονη εποχή, συνδέοντάς τα με το παρόν. Το όλο θέμα βέβαια είναι ότι η αποκατάσταση των διαφόρων μνημείων και η σύνδεσή τους με το παρόν γίνεται με βασικές αρχές και κριτήρια τα οποία είναι ηθικώς ορθά για τα μνημεία και δεν τα προσβάλλουν ως προς τον χαρακτήρα και την ιδιαίτερη φύση τους.

Ο θεσμός λοιπόν της *Europa Nostra* έχει βοηθήσει ουσιαστικά ως προς αυτή την κατεύθυνση. Οι αρμόδιοι για τις αποκαταστάσεις βαδίζουν σε συγκεκριμένο πλαίσιο παρεμβάσεων στα μνημεία κάτω από τις οδηγίες της ΕΛΛΕΤ και της *Europa Nostra*. Οι μη ορθές αποκαταστάσεις, οι οποίες προσβάλλουν τα μνημεία και αλλοιώνουν τον χαρακτήρα τους πολύ απλά δεν βραβεύονται. Το γεγονός αυτό λοιπόν αποτελεί το σημαντικότερο κίνητρο, θα έλεγε κανείς, για την πραγματοποίηση της σωστής και ηθικής διαχείρισης και ανάδειξης του πλουσιότατου πολιτιστικού

¹⁸¹ Λαμπρινουδάκης, 2008: 162.

¹⁸² Λαμπρινουδάκης, 2008: 163.

πλούτου της χώρας μας. Ο θεσμός αυτός που έχει βοηθήσει σημαντικά την χώρα μας από τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής του, συνεχίζει αδιάκοπα στις μέρες μας και ευελπιστούμε να συνεχίσει και μελλοντικά, προσφέροντας μια καλύτερη ποιότητα ζωής σε όλους μας.

Επίλογος: η θεσμοθετημένη προστασία και βράβευση ως ηθικός αρωγός για τη διάσωση και διαχείριση της υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς

Οι μαρτυρίες της Πολιτιστικής και Φυσικής Ιστορίας αποτελούν για τον καθένα από εμάς μία ανεπανάληπτη κληρονομιά. Πόλεις, ιστορικά μνημεία, αρχαιολογικές τοποθεσίες, κατοικημένα σπήλαια, βραχογραφίες, γλυπτά, μωσαϊκά, συνιστούν στοιχεία μίας πλούσιας και ποικίλης κληρονομιάς, που ξεπερνά τα εθνικά σύνορα και υπεισέρχεται στην καρδιά του κάθε πολιτισμού¹⁸³.

Σήμερα, σε μία εποχή χωρίς πολέμους και εχθρικές καταστροφές, καταφέραμε μέσα σε λίγες δεκαετίες να εξαφανίσουμε με πρωτοφανή ταχύτητα ένα μεγάλο κομμάτι από τα ιστορικά μας μνημεία και σύνολα, εξαιτίας του ξέφρενου οικοδομικού οργασμού ή της αλόγιστης ανάπτυξης ορισμένων περιοχών και αστικών κέντρων και της αντίστοιχης ερήμωσης άλλων. Το φαινόμενο αυτό μάς φέρνει σήμερα στη δραματική θέση να σώζουμε ό,τι υπόλοιπο απέμεινε από το μνημειακό δυναμικό του παρελθόντος, κτίσμα ή σύνολο, σημαντικό ή μη, και ακόμη να δημιουργούμε σε πολλές περιπτώσεις υποκατάστατα, για να διατηρήσουμε την ισορροπία στην πολιτιστική πορεία του καιρού μας. Αν φανταστούμε την κοινωνία μας ως μία αμαξοστοιχία που πορεύεται, και μάλιστα με μεγάλη ταχύτητα προς το μέλλον, είναι φανερό πως η πορεία της αυτή θα έχει προβλήματα, αν μείνει μόνο με τα μπροστινά βαγόνια, χάνοντας το συμμετρικό της κομμάτι, που λέγεται Παράδοση¹⁸⁴.

Η διατήρηση και η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, δεν αποτελεί μόνο μία επιτακτική ανάγκη, μία υποχρέωση ή ένα καθήκον. Είναι ένα

¹⁸³ Παπαγεωργίου, 2006: 45.

¹⁸⁴ Λάβας, 2010: 111.

δικαίωμα των μελλοντικών γενεών που έρχονται, ώστε να εξασφαλίσουν τον βιοπορισμό τους και την ποιότητα στη ζωή τους. Κι αυτό, γιατί το φυσικό περιβάλλον δεν είναι μόνο το λίκνο και η πηγή της ζωής, αλλά αποτελεί πάντα το εναρκτήριο λάκτισμα για την ανθρώπινη δημιουργία τόσο όσο και ένας καλός μέντορας. Επιπλέον το πολιτιστικό περιβάλλον φιλοξενεί πολύτιμους θησαυρούς, οι οποίοι χαρακτηρίζουν τις αρχές και τις αξίες του ανθρωπίνου πνεύματος, μοναδικές στιγμές της ιστορίας, επιτεύγματα και εμπειρίες δια μέσου των αιώνων. Τα τελευταία χρόνια, η ανάγκη για την προστασία του περιβάλλοντος έχει γίνει ένα από τα κυριότερα ενδιαφέροντα των κοινωνιών, σε εθνικό αλλά και διεθνές ταυτόχρονα επίπεδο, το οποίο έχει διαχυθεί ως ιδέα σε παγκόσμιο επίπεδο από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και εξής¹⁸⁵.

Μία σημαντική ανησυχία των τελευταίων χρόνων είναι το πώς η κατάσταση της Παγκόσμιας Κληρονομιάς μπορεί να συμβάλει στην αειφόρο ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των τοπικών κοινοτήτων. Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μέσου για την ανάπτυξη διερευνήθηκε στο επιστημονικό Συμπόσιο του ICOMOS, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της 17^{ης} Γενικής Συνέλευσης του 2011. Η "Δήλωση του Παρισιού", η οποία αποτελεί το τελικό έγγραφο του Συμποσίου, αναγνωρίζει ότι η τοπική κοινότητα, η κοινωνία των πολιτών, καθώς και οι τοπικές και εθνικές αρχές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στον σχεδιασμό και την ενίσχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μέσου για την ανάπτυξη και την ευαισθητοποίηση γύρω από αυτήν. Η 40^η επέτειος της Σύμβασης παρέχει λοιπόν την ευκαιρία να προβληματιστούν σχετικά με το πώς μπορούν να συνδεθούν τα μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς με την αειφόρο ανάπτυξη και τις τοπικές κοινότητες¹⁸⁶.

Σημαντικό αρωγό σε όλη αυτή την προσπάθεια της ευαισθητοποίησης των νέων, κυρίως όσον αφορά τα θέματα πολιτισμού, μπορεί να παίζει η Τοπική Αυτοδιοίκηση, όπως συνάγεται και από προσπάθειες που έχουν ήδη αναπτυχθεί. Εξάλλου, η εμπειρία που έχει συσσωρευτεί, όσον αφορά γενικότερα την πολιτιστική δραστηριότητα που αναπτύσσουν οι φορείς, προσφέρει το έναυσμα για αξιολόγηση και διατύπωση σκέψεων που μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο του σχεδιασμού

¹⁸⁵ Κόρκα, 2009: 8-9.

¹⁸⁶ www.icomos.org

μιας μελλοντικής πορείας, προσανατολισμένης στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων¹⁸⁷.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί ειδικότερα αφενός να συμβάλει! στην απόκτηση γνώσεων που αφορούν την εξοικείωση των νέων κάθε περιοχής με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του τόπου τους, από πλευρά πολιτιστική και οικολογική, ενώ αφετέρου έχει τη δυνατότητα να αφυπνίσει ή να ενθαρρύνει την έφεσή τους για δημιουργική απασχόληση και έκφραση¹⁸⁸.

Η γνωριμία του νέου με τον φυσικό χώρο που τον περιβάλλει, η ανάλυση των στοιχείων που τον συνιστούν, εντοπίζοντας και μελετώντας για παράδειγμα τη συγκεκριμένη πανίδα ή χλωρίδα, τους βιοτόπους της, τις γεωλογικές ιδιομορφίες, τον ορυκτό πλούτο κ.ά., καθώς και η υπογράμμιση της σημασίας τους για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας, συντελούν στην ανάπτυξη αισθήματος ευθύνης και χρέους για την προστασία τους¹⁸⁹.

Η επαφή επίσης με τα στοιχεία που συνθέτουν το πολιτιστικό περιβάλλον της συγκεκριμένης περιοχής συγκροτούν την ιδιαίτερη ταυτότητά του στην υλική και άυλη διάστασή της, όπως είναι για παράδειγμα τα μνημεία των ποικίλων ιστορικών περιόδων, τα μουσεία και οι μορφές του πνευματικού βίου στις διάφορες εκφάνσεις του. Ο άνθρωπος καλλιεργεί, μέσα από την ανάπτυξη μιας σχέσης αμεσότητας και εξοικείωσης με αυτά, την απόκτηση συνειδητής γνώσης για την αξία τους και ενθαρρύνει τη διάθεση για τη διάσωση και διατήρησή τους¹⁹⁰.

Εδώ σημειώνεται ότι και με τις δύο αυτές εκδοχές πρόσβασης στο πολιτιστικό γίνεσθαι, προσεγγίζονται οι καίριες από εκπαιδευτική άποψη έννοιες της συντήρησης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύνολό της, η δε εκπλήρωσή τους, μέσα από την εφαρμογή συγκεκριμένων *ad hoc* σχεδιασμένων προγραμμάτων και δραστηριοτήτων, όπως λόγου χάριν οι επισκέψεις, ξεναγήσεις, αποτυπώσεις, καταγραφές κ.ά., συνεπάγεται τη διεπιστημονική συνεργασία ειδικών με την Τοπική Αυτοδιοίκηση¹⁹¹.

¹⁸⁷ Αντζουλάτου-Ρετσίλα, 2005: 101.

¹⁸⁸ Αντζουλάτου-Ρετσίλα, 2005: 101.

¹⁸⁹ Αντζουλάτου-Ρετσίλα, 2005: 102.

¹⁹⁰ Αντζουλάτου-Ρετσίλα, 2005: 102.

¹⁹¹ Αντζουλάτου-Ρετσίλα, 2005: 103.

Παράλληλα, η οργάνωση δραστηριοτήτων δημιουργικής απασχόλησης, όπως τα εργαστήρια ζωγραφικής, γλυπτικής, υποκριτικής κ.ά., εμπνευσμένων από τομείς ή μορφές του τοπικού πολιτισμού, προσφέρει την ευκαιρία για έκφραση και συμβάλλει σε μία εύστοχη διοχέτευση της δημιουργικής ορμής των νέων, ενισχύοντας ταυτόχρονα και τις γνώσεις που αποκτούν, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως γύρω από αυτούς τους τομείς¹⁹².

Τέλος, πολύτιμη βοήθεια προς αυτή την κατεύθυνση προσφέρει η δυνατότητα που μπορεί να δημιουργηθεί μέσα στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου οργανωτικού σχήματος, για αμοιβαία ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών μεταξύ νέων από διαφορετικές περιοχές ή για ανάληψη κοινών δράσεων με στόχο την επίτευξη ενός συγκεκριμένου πολιτιστικού στόχου, π.χ. δημιουργία ενός φωτογραφικού αρχείου, συγκρότηση μίας δανειστικής νεανικής βιβλιοθήκης κ.ά.¹⁹³

Η διαχείριση ενός χώρου είναι έργο που μεταβάλλεται συνεχώς και απαιτεί ειδικές γνώσεις τόσο για τον ίδιο τον χώρο όσο και για όσα συμβαίνουν γύρω του, αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Η Πολιτιστική Κληρονομιά έχει γίνει μία πολύπλοκη πραγματικότητα, ο ρόλος της οποίας πρέπει να αναγνωρίζεται στην εξέλιξη των κοινωνιών. Η παιδεία για την κληρονομιά θα βοηθήσει οπωσδήποτε στην ενίσχυση της ιδέας της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, που αποτελεί καρπό των πολυσύνθετων ανταλλαγών μεταξύ των πολιτισμών. Ακολουθώντας, μέσα από ένα λεξικό σχημάτων, αισθήσεων και εννοιών, η κληρονομιά θα μπορέσει να δημιουργήσει την οικουμενική γλώσσα που χρειάζεται για την οικοδόμηση ενός Πολιτιστικά Βιώσιμου Μέλλοντος¹⁹⁴.

Η σύγχρονη τάση επιβάλλει άλλωστε την ευρύτερη δυνατή χρήση των αρχαιολογικών χώρων. Έτσι, η επίσκεψη έχει πλέον και βιωματικό περιεχόμενο που συσχετίζεται με την ψυχαγωγία, την οικολογία, την εκπαίδευση και γενικότερα τον περίπατο. Οι αρχαιολογικοί χώροι μετατρέπονται σε ζωντανούς – ζωτικούς χώρους για τις πόλεις και τους οικισμούς, αποκτώντας τον χαρακτήρα αρχαιολογικών πάρκων¹⁹⁵.

¹⁹² Αντζουλάτου-Ρετσίδα, 2005: 103.

¹⁹³ Αντζουλάτου-Ρετσίδα, 2005: 104.

¹⁹⁴ Παπαγεωργίου, 2006: 111.

¹⁹⁵ Μπιλής – Μαγνήσαλη, 2001: 35-37· Λαμπρινουδάκης, 2008: 38-45.

Τελευταία ακολουθείται όλο και περισσότερο το μοντέλο της «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς». «Ζώσα πολιτισμική κληρονομιά» (living heritage approach) θεωρείται η πολιτισμική κληρονομιά που εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να δημιουργείται και να εξελίσσεται περαιτέρω στη βάση της συνέχειας της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την κληρονομιά (continuity). Η συνέχεια της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την πολιτισμική κληρονομιά (continuity) εκφράζεται μέσα από υλικά και άυλα / μη υλικά στοιχεία, τα οποία νοούνται και προσεγγίζονται ως ένα ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο. Παραδείγματα «ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς» προέρχονται κυρίως από τις ιστορικές πόλεις, τους παραδοσιακούς οικισμούς, τους θρησκευτικούς χώρους και τα πολιτιστικά τοπία. Η «αυθεντικότητα» συνδέεται με τη συνέχεια της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την κληρονομιά στο πέρασμα του χρόνου¹⁹⁶.

Η κοινότητα που διατηρεί την αρχική της σύνδεση με την πολιτιστική κληρονομιά και εξακολουθεί να δημιουργεί και να αναπτύσσει την κληρονομιά με βάση την αρχική αυτή σύνδεση, νοείται και αντιμετωπίζεται ως αναπόσπαστο μέρος της κληρονομιάς (*core community*) και διαφοροποιείται σαφώς από τις υπόλοιπες κοινότητες και τους ειδικούς διαχειρίσις, οι οποίοι αποτελούν την «ευρύτερη κοινωνία» (*broader community*). Στόχος της διαχείρισης, σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο, είναι η διαφύλαξη της συνέχειας της αρχικής σύνδεσης της κοινωνίας με την πολιτιστική κληρονομιά (continuity). Η διατήρηση του υλικού της κληρονομιάς επιτυγχάνεται μακροπρόθεσμα μέσω της διαφύλαξης της σύνδεσης της κοινωνίας με την κληρονομιά¹⁹⁷.

Το εν λόγω μοντέλο δίνει έμφαση στην καθημερινή χρήση της πολιτιστικής κληρονομιάς, σύμφωνα με την αρχική λειτουργία της και εντάσσει την προστασία της κληρονομιάς στη χρήση. Προτεραιότητα δίνεται στις παραδοσιακές αρχές και πρακτικές διαχείρισης των (τοπικών) κοινωνιών, ενώ οι σύγχρονες επιστημονικές αρχές και πρακτικές διαχείρισης παίζουν έναν συμπληρωματικό ρόλο. Προτείνεται πλέον μία ακόμα πιο ανεκτική, ελεύθερη παρέμβαση στο υλικό: πέρα από την αναστήλωση, επιτρέπονται και μεγαλύτερες ανακατασκευές, σύμφωνα με την αρχική λειτουργία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Συνεπώς, το μοντέλο «living heritage approach» σηματοδοτεί μία μετάβαση από τα μνημεία στις κοινωνίες, από το υλικό

¹⁹⁶ Πούλιος, 2012: 335.

¹⁹⁷ Πούλιος, 2012: 336.

στις άυλες συνδέσεις των κοινωνιών με την πολιτιστική κληρονομιά και από την έννοια της ασυνέχειας σε αυτήν της συνέχειας¹⁹⁸.

Η ορθή και ηθικώς πραγματοποιούμενη διαχείριση του πολιτιστικού μας πλούτου συμβάλλει με τη σειρά της στην δημιουργία του πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος μπορεί να έχει ιδιαίτερα θετικές επιδράσεις τόσο στην οικονομία των τόπων υποδοχής όσο και στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον τους. Μπορεί να οδηγήσει στην προστασία και την ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος της χώρας. Για να επιτευχθεί όμως αυτό, είναι απαραίτητος ο σχεδιασμός και η μελέτη της συγκεκριμένης δραστηριότητας σε όλα τα επίπεδα (εθνικό, περιφερειακό και τοπικό), αλλά και η επίτευξη της συναίνεσης ανάμεσα σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς (κρατικός μηχανισμός-τοπική κοινωνία)¹⁹⁹.

Άλλωστε, πλέον στις μέρες μας αναπτύσσεται μία καινούργια δυναμική αντιμετώπιση του πολιτισμού και αναδεικνύεται η σπουδαιότητα του ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει στη συνολική αναζωογόνηση των πόλεων και της υπαίθρου, αλλά και στην αναβάθμιση της συμβολικής θέσης των πόλεων, στη διάθρωση του χώρου και στο δίκτυο των τουριστικών προορισμών. Γεγονός το οποίο με τη σειρά του συμβάλλει στη δημιουργία έμμεσων και άμεσων θέσεων εργασίας και κατ' επέκταση στην καταπολέμηση της ανεργίας, που μαστίζει τη χώρα μας περισσότερο από κάθε άλλη φορά²⁰⁰.

Καθημερινά εμφανίζονται νέοι όροι, όπως «πολιτιστική βιομηχανία» και «βιομηχανοποίηση του τουρισμού», που οδηγούν σε ένα είδος τυποποίησης και εμπορευματοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτό το σύνθετο γίνεσθαι εντάσσει και την έννοια της διαχείρισης ή της διοικητικής παραμέτρου ως αναγκαίο τμήμα στην επιχειρηματική αυτή διαδικασία, η οποία τείνει να γίνει και αυτοτελής ακαδημαϊκός κλάδος. Ήδη τα πρώτα τμήματα Πολιτιστικής Διαχείρισης και Τεχνολογίας είναι πραγματικότητα και στον ελλαδικό χώρο. Γνωστικά αντικείμενα που αναφέρονται στη λειτουργία, στην παροχή υπηρεσιών, στην οργάνωση και διοίκηση προσωπικού, στη διαχείριση του επισκέπτη-«πελάτη», την επικοινωνιακή

¹⁹⁸ Πούλιος, 2012: 337.

¹⁹⁹ Παυλογεωργάτος – Κωνσταντογλου, 2005: 83.

²⁰⁰ <http://www.tharrosnews.gr/news/content/%CE%BB>

πολιτική ή την οικονομική βιωσιμότητα του πολιτιστικού αγαθού-«κεφαλαίου» είναι πλέον σε άμεση επικαιρότητα²⁰¹.

Λογική συνέπεια αυτής της τάσης είναι τόσο η προσπάθεια προσέλκυσης και αύξησης του αριθμού των επισκεπτών (πελατών) όσο και ο πολλαπλασιασμός των τουριστικών αξιοθεάτων (αύξηση του «κεφαλαίου»). Είναι η νομοτελειακή συνέπεια που θα συνέβαινε με μία αντίστοιχη παραγωγική διαδικασία βιομηχανικής ή άλλης δομής. Κάθε περιοχή και κάθε πόλη επιδιώκει τώρα να έχει τους δικούς της αρχαιολογικούς χώρους ή άλλους μνημειακούς-τουριστικούς μαγνήτες, χρήσιμους στα αναπτυξιακά της προγράμματα. Δεν είναι έτσι παράδοξο να επιδιώκεται και να επιζητείται πλέον από δημοτικές αρχές, αλλά και ιδιώτες, η κήρυξη ιστορικών καταλοίπων ως διατηρητέων, κάτι που ήταν αδιανόητο μερικές δεκαετίες πριν²⁰².

Αναφορικά με την έννοια της διαχείρισης των πολιτιστικών πόρων κάτω από αυτή τη διάσταση, εμφανίζονται επίσης μικρές ή μεγάλες εννοιολογικές και άλλες ανακατατάξεις. Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι εδώ η περίπτωση του τουρισμού ως σύνθετης δράσης, ο οποίος τώρα γίνεται αντικείμενο νέας προσέγγισης και εννοιολογικής διαφοροποίησης και ακόμη «εργαλείο προστασίας και διαχείρισης της κληρονομιάς». Απασχολεί ως οικονομικό μέγεθος πολιτικούς και άλλους και ως ανάλογο φαινόμενο τους ερευνητές. Προσφορά και ζήτηση, έννοιες και νομοτέλειες οικονομικής και εμπορευματικής διαδικασίας συμπλέκονται τώρα και αποτελούν μέρος της πολιτιστικής διαχείρισης, της οποίας βέβαια ο πυρήνας και η πεμπουσία είναι το πολιτιστικό αγαθό, αφού από αυτό, υλικό ή άυλο, εκπορεύεται και συντηρείται ένας ευρύτατος κύκλος εργασιών²⁰³.

Η άμεση και εσωτερική σύνδεση του κύκλου αυτού των εργασιών και των απασχολήσεων με το ίδιο το πολιτιστικό αγαθό είναι η απόρροια ενός προβληματισμού δεκαετιών στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη δεκαετία του 1970 ο μαζικός τουρισμός αντιμετωπιζόταν ακόμα ως ένας φοβερός κίνδυνος, ένα είδος Λεβιάθαν, που απειλούσε με τον όγκο και την ορμή των εκατομμυρίων επισκεπτών του, με φθορά και καταστροφές αρχαιολογικούς και άλλους μνημειακούς χώρους, φέρνοντας σε αδιέξοδο την απορροφητική ικανότητα των μουσείων. Τότε βέβαια οι χώροι εκτόνωσης των τουριστικών κυμάτων ήταν

²⁰¹ Λάβας, 2012: 112.

²⁰² Λάβας, 2012: 113.

²⁰³ Λάβας, 2012: 113.

σχετικά περιορισμένοι, ενώ η διεύρυνση και ο πολλαπλασιασμός τους, σε συνάρτηση με τη διαφοροποίηση σε νέες κατηγορίες των τουριστικών ενδιαφερόντων (οικολογικός, πολιτιστικός, συνεδριακός τουρισμός, αγροτουρισμός κ.ά.) αποτελεί ήδη μια διαχειριστική παρέμβαση κατανομής, επιλογής και ποιοτικής αναβάθμισης, με αποτέλεσμα την εκτόνωση της τουριστικής έντασης. Η έννοια της προστασίας εισάγεται επίσης και συνδέεται τώρα με τις νέες αυτές κατηγορίες, όπως ο υπεύθυνος αντί του εναλλακτικού τουρισμού, ο οποίος δεν αποβλέπει μόνο στο κέρδος και στην ικανοποίηση ή εξυπηρέτηση του τουριστικού πλήθους, αλλά εντάσσεται σε ένα νέο σύστημα ζευγών αντίρροπων δυνάμεων και επιδιώξεων, οι οποίες πρέπει να συνυπάρξουν και να δράσουν με στόχο το αμοιβαίο συμφέρον²⁰⁴.

Είναι πλέον φανερό ότι η διαχείριση του παρελθόντος με τους μάρτυρές του, τα μνημεία, συνιστά μία νέα επιστημονική περιοχή, που όπως ήδη σημειώθηκε, γεννιέται από τη βαθιά εσωτερική αναγκαιότητα της εποχής μας να κρατήσει την ισορροπία της ανάμεσα σε εκείνο που έχει προηγηθεί και σε κείνο που η ίδια κατατείνει, δηλαδή το παρελθόν και το μέλλον, δύο μεγέθη που συμμετρικά απασχολούν την ενεργητικότητα του ανθρώπου σε κάθε συγκεκριμένο παρόν, ειδικότερα στη διάσωση ιστορικών δομών, την κορυφαία σημασία και ταυτόχρονα την κρισιμότητα που έχει η ορθή διαχείριση του πολύτιμου αυτού πολιτιστικού κεφαλαίου²⁰⁵.

Ο πολιτιστικός τουρισμός έχει αναγνωριστεί από την Ουνέσκο, στο πλαίσιο μάλιστα ειδικών δράσεων της δεκαετίας αυτής, ως βιομηχανία τεράστιας οικονομικής δύναμης, με ευεργετικό αναπτυξιακό αποτέλεσμα στις κοινωνίες εκείνες που τον διαχειρίζονται με σύνεση, κατάρτιση και ορθολογισμό, εφαρμόζοντας πιστά τους διεθνείς κανόνες που ισχύουν για τον σεβασμό της πολιτισμικής κληρονομιάς. Παράλληλα, έχει προκαλέσει γόνιμο θεωρητικό προβληματισμό στα ποικίλα πολιτιστικά ιδρύματα, όπως για παράδειγμα τα μουσεία διαφόρων ειδικοτήτων, οι πινακοθήκες ή οι χώροι προβολής της πολιτισμικής κληρονομιάς, που ερευνούν αυτή την περίοδο σε βάθος, θέματα που αφορούν τον πολιτιστικό τουρίστα σε σχέση με τη γνωστική εμπειρία, τη διαπολιτισμική επικοινωνία, τη διαδραστική επαφή, τη μαθησιακή διαδικασία και την αποτελεσματικότητα των περιοδικών εκθέσεων και

²⁰⁴ Λάβας, 2012: 113-114.

²⁰⁵ Λάβας, 2012: 114.

των ειδικών εκδηλώσεων, που βιώνει κατά την επίσκεψή του στον πολιτιστικό φορέα²⁰⁶.

Σε αυτήν λοιπόν ακριβώς τη δύσκολη περίοδο της κρίσης που διανύει η χώρα μας, της οικονομικής και κατ' επέκταση της ηθικής και των αξιών, η παρουσία οργανισμών και θεσμών όπως της *Unesco* και της *Europa Nostra* είναι άκρως σωτήρια. Η *Unesco* και η *Europa Nostra* έχουν ξεκινήσει το έργο τους πολλά χρόνια πριν επέλθει η κρίση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Έχουν αναγνωρίσει τα μνημεία στη χώρα μας, τα έχουν κάνει γνωστά και άξια σεβασμού σε παγκόσμιο επίπεδο, τα έχουν διασώσει από βέβαιη καταστροφή, τα έχουν αναδείξει και τα έχουν μετατρέψει από ερειπιώνες σε ζωντανούς οργανισμούς μιας κοινωνίας, καθιστώντας τα παρακαταθήκη όχι μόνο για το παρόν, αλλά και για το μέλλον μας. Ο ρόλος τους ως προς τη διάσωση του πλούτου της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι καθαρά ηθικός. Αν δεν υπήρχαν, θα είχε χαθεί τεράστιο απόθεμα του πολιτιστικού μας αποθέματος, που διαθέτει αυτή η χώρα σε τόσο μεγάλο βαθμό.

Οργανισμοί και θεσμοί σαν αυτούς βοηθούν τα μνημεία και τους χώρους να βγουν από τη λήθη, να γίνουν ευρέως γνωστά και να αποκτήσουν νέα ζωή και νόημα μέσα στον κοινωνικό ιστό. Βοηθούν στην ορθή αποκατάσταση των μνημείων συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στον σεβασμό πρώτα απ' όλα της αρχικής τους υπόστασης και κατ' επέκταση στην ηθική ανύψωση και ενίσχυση της χώρας, που τόσο το έχει ανάγκη. Ο ρόλος τους λοιπόν είναι διττός, αλλά πάνω απ' όλα ηθικός. Το σημαντικό είναι ότι η *Unesco* και η *Europa Nostra* θέτουν κριτήρια και όρους, τα οποία δεν θίγουν σε καμία περίπτωση την αυθεντικότητα της υπόστασης των μνημείων. Είναι υπέρμαχοι της ηθικής αποκατάστασης και αναγνώρισής της μέσα από μία υγιή διαδικασία. Οι στόχοι τους είναι φιλόδοξοι και αξιόπιστοι. Κάθε κράτος που απολαμβάνει των διακρίσεων αυτών, αποκομίζει κύρος και εξασφάλιση από ενδεχόμενες καταστροφές. Εδώ ακριβώς έγκειται και η μεγάλη συνεισφορά τους, ως προς την ηθική αφύπνιση του λαού για ένα καλύτερο ποιοτικά και αναβαθμισμένο πολιτιστικά μέλλον²⁰⁷.

Όλες οι κοινότητες μπορούν να βρουν στη σύμβαση και στο θεσμό αυτό κάποια υποστήριξη που θα μπορέσει να τις βοηθήσει, προκειμένου να αποτραπεί

²⁰⁶ Ρετσίλα 2008: 77.

²⁰⁷ Παπαγεωργίου, 2006: 41.

κάποια καταστροφή ή ακόμη και να υπερνικήσουν τα διάφορα ύποπτα συμφέροντα, σε μία εποχή που η ανάμνηση του παρελθόντος γίνεται βιομηχανία και όργανο εξουσίας²⁰⁸. Η πολιτιστική κληρονομιά έχει ανάγκη την ηθική αρωγή κυρίως όλων αυτών των θεσμών και συμβάσεων. Η *Unesco* και η *Europa Nostra* γίνονται πλέον οι θεματοφύλακες της ηθικής εξασφάλισης των μνημείων όχι μόνο της χώρας μας, η οποία διανύει μία περίοδο ηθικής κρίσης σε όλους τους τομείς, αλλά και ολόκληρης της κοινότητας σε παγκόσμιο επίπεδο, η οποία πλήττεται από τη χειμαζόμενη εξέλιξη της βιομηχανοποίησης, της οικονομικής κρίσης και των εμπόλεμων καταστάσεων.

Καταλήγοντας, αξιοσημείωτο είναι να αναφερθεί το γεγονός ότι η 18^η Απριλίου έχει οριστεί ως η Διεθνής Ημέρα Μνημείων και Χώρων. Κάθε χρόνο επιλέγεται ένα θέμα γι' αυτή την ημέρα, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σκοπός αυτού του γεγονότος είναι να προβληματιστούν οι άνθρωποι σχετικά με την κληρονομιά και να ενθαρρύνουν τις τοπικές κοινότητες, καθώς και τα διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη να εξετάσουν τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στη ζωή και την ταυτότητά τους²⁰⁹.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ *UNESCO* ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ναός Επικουρείου Απόλλωνα στις Βάσσεις της Φιγάλειας (1986): Στο γυμνό βραχώδες τοπίο των Βασσών βρίσκεται ένας από τους σημαντικότερους και επιβλητικότερους ναούς της αρχαιότητας, αφιερωμένος στον Επικούρειο

²⁰⁸ Παπαγεωργίου, 2006: 41-42.

²⁰⁹ www.icomos.org

Απόλλωνα²¹⁰. Η ανέγερσή του τοποθετείται στα 420-400 π.Χ. και αρχιτέκτονάς του θεωρείται ο Ικτίνος²¹¹. Ο ναός είναι ο μοναδικός που συνδυάζει στοιχεία των τριών αρχιτεκτονικών ρυθμών της αρχαιότητας. Είναι δωρικός περίπτερος, δίστυλος εν παραστάσει, με πρόναο, σηκό, άδυτο και οπισθόδομο. Το μνημείο αυτό, με την πανανθρώπινη σημασία του αποτελεί ένα από τα καλύτερα σωζόμενα δείγματα αρχιτεκτονικής της κλασικής αρχαιότητας²¹². Το 1975 ιδρύεται η Επιτροπή Συντήρησης του Ναού του Επικουρείου Απόλλωνα (Ε.Σ.Ν.Ε.Α), η οποία μέχρι σήμερα έχει διατελέσει εργασίες στερέωσης, συντήρησης, αποκατάστασης και ανάδειξης του μνημείου. Αυτό το οποίο έχει δεχθεί πλήθος σχολιασμών είναι το στέγαστρο που καλύπτει το μνημείο από το 1999, το οποίο όμως είναι απαραίτητο για να συνεχίσει να υπάρχει το μνημείο²¹³.

Αρχαιολογικός χώρος Δελφών (1987): Στους πρόποδες του Παρνασσού, στο υποβλητικό φυσικό τοπίο που σχηματίζεται ανάμεσα σε δύο θεόρατους βράχους, τις Φαιδριάδες, βρίσκεται το πανελλήνιο ιερό των Δελφών και το πιο ζακουστό μαντείο της αρχαίας Ελλάδας. Στους Δελφούς, η δραματικότητα του φυσικού αναγλύφου και η χωροθέτηση του αρχαίου ιερού σε θέση προνομιούχο²¹⁴, καθορίζουν τη μοναδικότητα του αρχαιολογικού αυτού χώρου και τον εξυψώνουν σε εθνικό και όχι μόνο τοπόσημο²¹⁵. Τα πιο σημαντικά αναστηλωτικά έργα που έχουν γίνει στον αρχαιολογικό χώρο, αφορούν την περιοχή του βωμού, της Θόλου και του Ναού του Απόλλωνα. Τα έργα αυτά δίνουν στους σημερινούς επισκέπτες μία αντιπροσωπευτική εικόνα της μνημειακής τοπογραφίας της περιοχής του αδύτου. Εκεί βρίσκεται και το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών, το οποίο φιλοξενεί σπουδαία ευρήματα από τον χώρο και κατατάσσεται μεταξύ των πρώτων σε επισκεψιμότητα Μουσείων στη χώρα μας²¹⁶.

²¹⁰ Γιαλούρης, 1959: 155-159· Παπαχατζής, 1980: 361-368.

²¹¹ Κουρουνιώτης, 1910: 271-332· Μαστραπάς, 1994: 95-128.

²¹² Cockerell, 1860: 38-45· Cooper, 1978: 12-29· Cooper, 1996: 6-30· Πλάντζος, 2011: 162-163.

²¹³ Αραπογιάννη, 2000: 7-28· Αραπογιάννη, 2002: 35-57· Μάντης, 2008: 62-67.

²¹⁴ Πεντάζος, 1992: 26-50· Μαστραπάς, 1994: 36-84· Πλάντζος, 2011: 52-73, 114-118· 246-251.

²¹⁵ Partida, 2000: 8-26· Παρτίδα, 2004: 32-60· Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2005: 292-293.

²¹⁶ Jacquemin, 1999: 18-40· Παρτίδα, 2009: 68-69.

Αρχαιολογικός χώρος Ακροπόλεως (1987): Στον βραχώδη λόφο της Ακρόπολης, που δεσπόζει στο κέντρο της σύγχρονης Αθήνας, βρισκόταν το σπουδαιότερο και μεγαλοπρεπέστερο ιερό της αρχαίας πόλης ο Παρθενώνας, αφιερωμένο, κατά κύριο λόγο, στην προστάτιδα θεά της, την Αθηνά, ένα ιερό που αποτελεί το σημαντικότερο αρχαίο αρχιτεκτόνημα του Δυτικού πολιτισμού²¹⁷. Με τον ιερό αυτό χώρο συσχετίζονται οι σημαντικότεροι μύθοι της αρχαίας Αθήνας, οι μεγάλες θρησκευτικές εορτές, οι παλαιότερες λατρείες της πόλης, αλλά και ορισμένα από τα καθοριστικά για την ιστορία της γεγονότα²¹⁸. Τα μνημεία της Ακρόπολης, αρμονικά συνδυασμένα με το φυσικό περιβάλλον, αποτελούν μοναδικά αριστουργήματα της αρχαίας αρχιτεκτονικής, που εκφράζουν πρωτοποριακούς συσχετισμούς ρυθμών και τάσεων της κλασικής τέχνης, τα οποία επηρέασαν την πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία επί πολλούς αιώνες αργότερα²¹⁹. Τα μνημεία της Ακρόπολης των Αθηνών έχουν κατακτήσει μία εντελώς ξεχωριστή θέση στην ιστορία του παγκόσμιου πολιτισμού, όχι μόνο ως εκφάνσεις των υψηλών πνευματικών και καλλιτεχνικών αξιών της κλασικής περιόδου της ελληνικής αρχαιότητας, αλλά και ως οικουμενικά πρότυπα²²⁰. Κατά τη μακρόχρονη ιστορία τους, από την εποχή της δημιουργίας τους έως τον 19^ο αι., τα μνημεία αυτά πέρασαν από διάφορες περιπέτειες, που άφησαν έντονα τα ίχνη τους²²¹. Μετά τη σύσταση του ελληνικού κράτους έως σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί διάφορες επεμβάσεις στον χώρο για τη διάσωση και την αποκατάσταση των Μνημείων της Ακροπόλεως, τόσο από το Ελληνικό Κράτος όσο και από την *Unesco*. Η μεγαλύτερη συνεισφορά της *Unesco* σε όλη αυτή την προσπάθεια ήταν η ηθική της ενίσχυση για την κινητοποίηση του διεθνούς ενδιαφέροντος²²². Επιπλέον αξιοσημείωτο γεγονός σε όλες αυτές τις προσπάθειες ήταν η σύσταση της Επιτροπής Συντηρήσεως των Μνημείων της

²¹⁷ Σίτος, 1984: 40-56· Müller -Wiener, 1995: 22-85, 100-158· Παπαθανασόπουλος, 2004: 11-24· Ανδρόνικος, 2007: 30-75.

²¹⁸ Καββαδίας – Καβεράου, 1906: 7-28· Hurwit 1999: 19-40.

²¹⁹ Κορρές, 1996: 54-80· Μπίρης, 1999: 15-17· Μπούρας – Ζάμπας, 2001:7-15.

²²⁰ Κονταράτος, 1996: 18-45· Μπρούσκαρη, 1996: 18-70· Schneider - Höckerch, 2001: 20-58· Βλασσοπούλου, 2006: 58-70.

²²¹ Τραυλός, 1993: 25-76.

²²² Κόνσολα, 1995: 132-133.

Ακροπόλεως, η οποία έχει επιτελέσει έως σήμερα εξαιρετικά σημαντικό έργο. Η επέμβαση στα ίδια τα μνημεία έδωσε την ευκαιρία για αναβάθμιση της αξίας τους, με συμπληρωματικές αναστηλώσεις, αλλά και διορθώσεις σε τοποθετήσεις αρχιτεκτονικών μελών σε εσφαλμένες θέσεις (παρατοποθετήσεις). Ο καθαρά σωστικός χαρακτήρας του αρχικού προγράμματος μετεξελίχθηκε και συμπεριέλαβε αναστηλωτικά προγράμματα, που επαύξησαν τόσο τη στατική επάρκεια των μνημείων όσο και την αναγνωσιμότητά τους²²³.

Αρχαιολογικός χώρος Επιδαύρου (1988): Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου περιλαμβάνει δύο ιερά, στα οποία λατρεύονταν μαζί δύο θεραπευτές θεοί, ο Απόλλων Μαλεάτας στο παλαιότερο, στον λόφο Κυνόρτιον, και ο Ασκληπιός στο νεότερο πεδινό ιερό, που πραγματοποιούνταν οι περίφημες τελετουργίες της ίασης²²⁴. Γύρω από αυτά τα ιερά βρίσκονται και διάφορα άλλα κτίσματα²²⁵. Ένα από τα πιο γνωστά οικοδομήματα είναι το αρχαίο θέατρο του Ασκληπιείου της Επιδαύρου, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά μνημεία της ελληνικής αρχαιότητας και συνάμα το τελειότερο και διασημότερο μνημείο του είδους του²²⁶. Η πρώτη ανασκαφική έρευνα πραγματοποιήθηκε στο χώρο το 1829²²⁷. Το 1984 συγκροτήθηκε η Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου με σκοπό τη συντήρηση, μερική αναστήλωση και ανάδειξη των μνημείων του Ασκληπιείου της Επιδαύρου. Αργότερα της ανατέθηκε η αποκατάσταση και η ανάδειξη των μνημείων του Ιερού του Απόλλωνος Μαλεάτα, από το οποίο ξεκίνησε η λατρεία του Ασκληπιείου, καθώς και του Θεάτρου της αρχαίας πόλης της Επιδαύρου. Παράλληλα, γίνονται συνεχώς σημαντικές εργασίες αναβάθμισης της προσφοράς αυτών των χώρων στο κοινό (κάποια μέτρα βελτιώσεων στα θέατρα, διαμόρφωση χώρων στάθμευσης, αναμόρφωση των παλαιών κτηρίων «Ξενία» σε κέντρο Μελετών και Θεατρικό Μουσείο Επιδαυρίων, κλπ)²²⁸.

²²³ Μπούρας, 1996: 310-330· Μπούρας – Ζάμπας, 2001: 7· Παπανικολάου, 2012: 525-615.

²²⁴ Χαριτωνίδου, 1978: 9-18· Λαμπρινουδάκης, 1999: 10-21· Σταυρόπουλος, 2000: 35-60· Καββαδίας, 2006: 18-40.

²²⁵ Κυριάκη, 1999:34-39· Μαυροματίδης, 1999: 28-33· Πλάντζος, 2011: 179-180.

²²⁶ Müller -Wiener, 1995: 172-190· Μπολέτης, 1999: 39-44.

²²⁷ Kanvadias, 1891: 12-60.

²²⁸ Λαμπρινουδάκης, 2003: 20-23· Λαμπρινουδάκης - Ψυχογιού, 2009: 70-81.

Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίας Ολυμπίας (1989): Στη δυτική Πελοπόννησο, στην πανέμορφη κοιλάδα του ποταμού Αλφειού, άνθισε το πιο δοξασμένο ιερό της αρχαίας Ελλάδας, που ήταν αφιερωμένο στον πατέρα των θεών, τον Ολύμπιο Δία²²⁹. Η Ολυμπία καθιερώθηκε στο Πανελλήνιο ως το σημαντικότερο θρησκευτικό και αθλητικό κέντρο. Εδώ γεννήθηκαν οι σπουδαιότεροι αγώνες της αρχαίας Ελλάδας, οι Ολυμπιακοί αγώνες²³⁰. Το τοπίο της αρχαίας Ολυμπίας παρουσιάζεται σήμερα στον επισκέπτη ως ένα περιβάλλον σπάνιας βουκολικής ομορφιάς, όπου οι διάσπαρτες αρχαιοτήτες στην επίπεδη βόρεια όχθη του Αλφειού περιβάλλονται αρμονικά από συστάδες υψηλών δέντρων, από τους αναδασωμένους πλησίον λόφους και τους μαιάνδρους που σχηματίζει ο ποταμός²³¹. Τα μεγάλα αναστηλωτικά έργα που πραγματοποιήθηκαν στον χώρο αφορούσαν τον Ναό του Δία²³² και το Φιλιπείον. Στον ναό του Δία, έγινε η αποκατάσταση της βορειότερης γωνιακής στήλης της περίπτωσης, η οποία ολοκληρώθηκε το 2004 και ενίσχυσε με τη σειρά της την επιβλητική παρουσία του μνημείου. Επιπλέον, κατοχύρωσε την μοναδική του αξία ως πρότυπο κτηρίου δωρικού ναού. Στον χώρο του Φιλιπείου, αποκαταστάθηκαν μερικώς ο στυλοβάτης, οι ορθοστάτες, τρεις στήλες και δύο τμήματα του επιστυλίου. Το εντυπωσιακό αποτέλεσμα επιδεικνύει την στοιχειώδη κομψότητα αυτού του μοναδικού κυκλικού κτιρίου της Άλτεος²³³.

Δήλος (1990): Η Δήλος, μία πολιτεία των ελληνοιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, έφτασε στο απόγειό της γύρω στα 90 π.Χ. Για πρώτη ίσως φορά στην ανθρώπινη ιστορία, σε αυτή τη μικρή γωνιά της γης συνυπάρχουν ειρηνικά όλοι σχεδόν οι λαοί της Μεσογείου. Αποτελεί τον μεγαλύτερο σε έκταση αρχαιολογικό χώρο στην Ελλάδα, με τη μεγαλύτερη πυκνότητα μνημείων και αρχαιολογικών πληροφοριών²³⁴.

²²⁹ Adler κ.ά., 1897: 17-35· Mallwitz, 1972: 9-20· Παπαχατζής, 1979: 112-115· Müller-Wiener, 1995: 83-125.

²³⁰ Γιαλούρης, 1982: 88-103· Αραπογιάννη, 2001: 25-40.

²³¹ Müller-Wiener, 1995: 14-62, 91-152· Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2005: 289.

²³² Κοντής, 1958: 9-16· Kyrielleis, 1990: 30-50· Γιαλούρη – Γιαλούρης, 1991: 27-40.

²³³ Βικάτου, 2006: 10-46· Χατζή-Σπηλιοπούλου, 2009: 87-95.

²³⁴ Πετράκος, 1991: 21-27· Μαστραπάς, 1994: 73-105· Müller – Wiener, 1995: 23-68, 133-178· Πλάντζος, 2011: 99-124, 228-229, 245-272.

Σε ολόκληρο τον αρχαιολογικό χώρο έγιναν εργασίες στερέωσης, συμπλήρωσης, αρμολογήματος και ανακατασκευής. Με αυτό τον τρόπο αποφεύχθηκε η παραπέρα καταστροφή των μνημείων, προστατεύτηκαν κτηριακά σύνολα και αναδείχθηκαν και έγιναν προσιτά σε επισκέπτες και μελετητές²³⁵. Σήμερα στη Δήλο, τα ερείπια της αρχαίας πολιτείας προβάλλονται στην απέριτη γυμνότητά τους επάνω στο φυσικό τοπίο, χωρίς την παραμικρή φύτευση, γεγονός το οποίο δεν είναι καθόλου τυχαίο. Αντιθέτως, αντικατοπτρίζει σύμφωνα με κάποιους, μία σωστή ερμηνεία του εκάστοτε <<πνεύματος του τόπου>> (genius loci) και μία στάση δέους απέναντί του²³⁶.

Πυθαγόρειο και Ηραίο Σάμου (1992): Η αρχαία Σάμος (Πυθαγόρειο) θεωρείται μία από τις σημαντικότερες πόλεις της αρχαιότητας. Τόσο σε αυτήν όσο και στον χώρο του Ηραίου, τα παλαιότερα αρχαιολογικά ευρήματα χρονολογούνται στην 4^η χιλιετία π.Χ.²³⁷. Η θέση του νησιού στο σταυροδρόμι των θαλασσιών δρόμων που συνδέουν την κεντρική Ελλάδα με την Ανατολή και την Αφρική ευνόησε την ανάπτυξη και εξέλιξή του σε σπουδαίο κέντρο του ιωνικού πολιτισμού. Στο απόγειο της πολιτιστικής ανάπτυξης και της φήμης της έφθασε η πόλη κατά τον 6ο αι. π.Χ. και συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της τυραννίας του Πολυκράτη, γιου του Αιάκη. Σημαντικά έργα που χρονολογούνται στα χρόνια εκείνα είναι ο μεγάλος ναός της θεάς Ήρας, το Ευπαλίνειο Όρυγμα και το λιμάνι²³⁸. Τα ευρήματα από τον χώρο μαρτυρούν την ύπαρξη μίας πόλης με έντονη παρουσία, αξιοζήλευτη οργάνωση και υψηλό επίπεδο πολιτισμού, μιας πόλης αντάξιας της ένταξής της στην ιωνική δωδεκάπολη, για να επαληθευθεί ο χαρακτηρισμός της από τον Ηρόδοτο «πρώτη πολίων πασέων ελληνίδων και βαρβάρων». Ο χώρος σήμερα είναι ανοιχτός και επισκέψιμος για το κοινό²³⁹.

Βεργίνα (1996): Η αρχαία πόλη, που βρίσκεται στις βόρειες υπώρειες των Πιερίων, ταυτίζεται με βεβαιότητα με τις Αιγές, την αρχαία πρωτεύουσα του Βασιλείου της

²³⁵ Μαρθάρη, 2008: 132-140.

²³⁶ Ζαφειροπούλου, 1991: 21-27· Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2005: 294-296.

²³⁷ Müller -Wiener, 1995: 68-93, 133-163· Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2005: 294-296.

²³⁸ Μαστραπός, 1994: 40, 138 & 199.

²³⁹ Βιγλάκη – Σοφιανού, 2009: 112-123.

Κάτω Μακεδονίας²⁴⁰. Οι Αιγές ήταν περίφημες στην αρχαιότητα για τον πλούτο των βασιλικών τάφων που βρίσκονταν στην εκτεταμένη νεκρόπολη της πόλης²⁴¹. Ανάμεσα στα σημαντικότερα ανεσκαμμένα μνημεία είναι οι βασιλικοί τάφοι της Μεγάλης Τούμπας²⁴². Για την προστασία των βασιλικών τάφων κατασκευάστηκε το 1993 υπόγειο κτήριο, που εγκιβωτίζει και προστατεύει τα αρχαία μνημεία, διατηρώντας σταθερές τις συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας, πράγμα απαραίτητο για τη διάσωση των τοιχογραφιών. Το κτίσμα αυτό έχει εξωτερικά τη μορφή χωμάτινου τύμβου²⁴³, ενώ στο εσωτερικό του εκτίθενται από τον Νοέμβριο του 1997 οι θησαυροί που βρέθηκαν μέσα στους βασιλικούς τάφους²⁴⁴.

Αρχαιολογικοί χώροι Μυκηνών και Τίρυνθας (1999): Οι Μυκήνες αποτελούν έναν από τους σπουδαιότερους αρχαιολογικούς χώρους και το σημαντικότερο προϊστορικό μνημείο στην Ηπειρωτική Ελλάδα, γνωστό σε παγκόσμιο επίπεδο²⁴⁵. Μυκηναϊκός πολιτισμός ονομάστηκε ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε με κέντρο τις Μυκήνες²⁴⁶. Ο αρχαιολογικός χώρος ξεκινά με την Πύλη των Λεόντων, που αποτελεί την είσοδο της μυκηναϊκής ακρόπολης και φέρει το αρχαιότερο δείγμα μνημειακής γλυπτικής στην Ευρώπη, στο τρίγωνο πάνω από το υπέρθυρο. Μέσα στον χώρο της ακρόπολης βρίσκονται η σιταποθήκη, οι έξι βασιλικοί τάφοι, τα θεμέλια μυκηναϊκών σπιτιών, καθώς και εκείνα του θρησκευτικού κέντρου²⁴⁷.

Τα <<κυκλώπεια>> τείχη της Τίρυνθας σηματοδοτούν μεγαλόπρεπα ένα χώρο που κατοικήθηκε αδιάλειπτα για πολλούς αιώνες στην αρχαιότητα. Μεγάλα συγκροτήματα οικιών προσαρμόζονται πάνω στις πλαγιές του λόφου και οργανώνονται γύρω από ένα τεράστιο κυκλικό οικοδόμημα στην κορυφή του νότιου

²⁴⁰ Δρούγου – Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, 2004: 16-30.

²⁴¹ Κιοσσέ, 1998: 5-7.

²⁴² Ανδρόνικος, 1994: 29-35· Müller -Wiener, 1995: 24-35· Δρούγου, 1995:5· Ανδρόνικος, 2004: 10-50.

²⁴³ Δημακόπουλος, 1997: 15-40.

²⁴⁴ Κοτταρίδη, 2009: 128-134.

²⁴⁵ Mylonas, 1983: 5-23· Σημαντώνη-Μπουρνιά, 1997: 99-100· French, 2002: 10-35.

²⁴⁶ Βασιλάκου, 1995: 7-28.

²⁴⁷ Βασιλικού, 1995: 148-182· Müller-Wiener, 1995: 11-13, 182-190· Σπαθάρη, 2001: 3-9.

εξάρματός του, την Άνω Ακρόπολη²⁴⁸. Το έργο της συντήρησης, στερέωσης και ανάδειξης των μνημείων της Ακρόπολης των Μυκηνών και του ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου έχει συμβάλει σημαντικά με τη σειρά του στη βελτίωση των συνθηκών επίσκεψης του χώρου, στη διάσωση των μνημείων, καθώς και στην καλύτερη αναγνωσιμότητά τους²⁴⁹.

Παλαιά πόλη της Κέρκυρας (2007): Με τον όρο Παλαιόπολη εννοούμε ουσιαστικά τον ευρύτερο χώρο της Χερσονήσου, που ξεκινά από τον όρμο της Γρανίτσας και εκτείνεται μέχρι το Κανόνι. Στη θέση αυτή βρισκόταν και ήκμασε η πόλη της Κέρκυρας κατά την αρχαία ελληνική, τη ρωμαϊκή και την πρωτοβυζαντινή εποχή²⁵⁰. Η Παλαιόπολη αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα της αρχαίας πόλης της Κέρκυρας. Η χρήση του χώρου αρχίζει στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. Στην Παλαιόπολη, τον κεντρικό πυρήνα της αρχαίας πόλης της Κέρκυρας, εντάσσονται η αγορά, οι λιμενικές εγκαταστάσεις, τα λουτρά, καθώς και τα θρησκευτικά και δημόσια κτήρια που αποκαλύφθηκαν μετά από ανασκαφές. Μέσα από αυτή την ενότητα χώρων, ο επισκέπτης μπορεί να γνωρίσει τις κυριότερες πτυχές της ζωής στην αρχαία πόλη της Κέρκυρας, αλλά και να παρακολουθήσει την εξέλιξη της χρήσης τους²⁵¹. Το αρχαίο κομμάτι της Κέρκυρας μαζί με αυτό των νεωτέρων χρόνων αποτελούν ένα μνημειακό σύνολο παγκόσμιας σπουδαιότητας και απήχησης. Το σύνολο των κτηρίων των νεωτέρων χρόνων που υπάρχουν στην Κέρκυρα, αποτελούν ένα αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα υψηλής αισθητικής αξίας και ένα μοναδικό παράδειγμα δημιουργικής αμαλαγάματος των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών στοιχείων της ανατολικής και δυτικής Μεσογείου. Η αυθεντικότητα του αστικού ιστού διατηρείται σε έναν αξιοσημείωτο βαθμό καθώς και κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, που βρίσκονται συχνά στα πολυάριθμα πολυώροφα κτήρια με τις ενετικές και νεοκλασικές επιρροές, τα οποία επιζούν ακόμη²⁵². Όλο αυτό το σύνολο λοιπόν των κτηρίων της πόλης της Κέρκυρας διατηρεί τη ζωτικότητα του, την αυθεντικότητά του και την ακεραιότητά του στις μέρες μας, με αποτέλεσμα το γεγονός αυτό να

²⁴⁸ Βασιλικού, 1995: 182-196· Müller -Wiener, 1995: 33-59· Σημαντώνη-Μπουρνιά, 1997: 99-100.

²⁴⁹ Παπαδημητρίου, 2002: 176· Σγουρίτσα – Πολυχρονάκου, 2008: 46-50.

²⁵⁰ Χονδρογιάννης - Βρανίτσας, 2004: 7.

²⁵¹ *Πολιτιστικός Τουριστικός Οδηγός 2*, 1997: 6-14.

²⁵² Αργυροπούλου-Μπιρμπίλη Α., 1976: 254-288· Μπίρης – Καρδαμίτση-Αδάμη, 2001: 25-30.

συμβάλλει ακόμη περισσότερο στην διάκρισή του, ως ενός χώρου μοναδικής αξίας²⁵³.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Άγιον Όρος (Άθως), (1988): Το Άγιον Όρος είναι η ανατολικότερη από τις τρεις χερσονήσους της Χαλκιδικής. Κατάλληλος ως τοποθεσία ο Άθως συγκέντρωσε ήδη από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους πολλούς μοναχούς, που προέρχονταν από όλα τα σημεία της αυτοκρατορίας. Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, και κυρίως τον 17^ο και 18^ο αι, έγινε το πνευματικό κέντρο του ελληνισμού²⁵⁴. Η χερσόνησος του Αγίου Όρους είναι το κέντρο του ορθόδοξου μοναχισμού. Το περιβόλι της Παναγίας, όπως είναι επίσης γνωστός ο Άθως, συνδυάζει την ομορφιά της άγριας φύσης με την αίγλη της Βυζαντινής μοναστικής αρχιτεκτονικής και την εξαιρετική ζωγραφική διακόσμηση, διακρίνοντας αυτή τη μοναστική κοινότητα ως μοναδική σε παγκόσμιο επίπεδο²⁵⁵.

Παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης (1988): Η Θεσσαλονίκη, η δεύτερη σημαντικότερη πόλη της Ελλάδας, αποτέλεσε ένα από τα πρώτα κέντρα εξάπλωσης του χριστιανισμού. Μεταξύ των χριστιανικών της μνημείων συγκαταλέγονται προχριστιανικοί και παλαιοχριστιανικοί ναοί και τρίκλιτες βασιλικές εκκλησίες, που κτίστηκαν από τον 4^ο αι μ.Χ. έως τον 15^ο αι. Τα μνημεία της Ροτόντας, της Αχειροποιήτου, του Ναού του Αγίου Δημητρίου, της Μονής Λατόμου, του Ναού της Αγίας Σοφίας, της Παναγίας των Χαλκέων, των Αγίων Αποστόλων, του Αγίου Νικολάου Ορφανού και του Αγίου Παντελεήμονα αποτελούν έξοχα δείγματα αυτής της περιόδου.

Η **Ροτόντα** είναι ένα από τα λίγα περίκεντρα κτήρια του ελλαδικού χώρου. Η κατασκευή του συνδέεται με τον καίσαρα Γαλέριο, ο οποίος, γύρω στα 300 μ.Χ., στο τεράστιο ανακτορικό συγκρότημα που έκτισε στην έδρα την οποία επέλεξε ως τετράρχης, δηλαδή τη Θεσσαλονίκη, συμπεριέλαβε ως βορεινό του τμήμα και τη

²⁵³ Τσελεντή – Παπαδοπούλου, 2009: 168-169.

²⁵⁴ Μαμαλάκης, 1971: 28-54· Παπαγιάννης, 1994: 25-30· Μυλωνάς, 2000: 15-40.

²⁵⁵ Καδάς, 1979: 24-75· Σμυρνάκης, 1988: 5- 30· Θεοχαρίδης, 1991: 247-252· Παπαχρυσάνθου, 1992: 12-46· http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2367.

Ροτόντα. Κτίστηκε στα χρόνια του καίσαρα Γαλερίου, γύρω στα 306 μ.Χ., ως ναός του Δία ή των Καβείρων ή κατ' άλλους ως Μουσουλείο του ιδίου²⁵⁶. Η μετατροπή του σε χριστιανικό ναό, αφιερωμένο πιθανότατα στους Ασωμάτους ή Αρχαγγέλους, συντελέστηκε στη διάρκεια των παλαιοχριστιανικών χρόνων. Στα 1590, επί Τουρκοκρατίας, η Ροτόντα μετατράπηκε σε τζαμί και τότε υψώθηκε ο μιναρές που σώζεται έως σήμερα. Με την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, το 1912, ξανάγινε χριστιανικός ναός, αλλά από το 1920 και εξής χρησιμοποιείται κυρίως ως μουσειακός χώρος²⁵⁷. Τα λαμπρότερα κατάλοιπα από την παλαιοχριστιανική φάση του μνημείου είναι τα εξαιρετης ποιότητας ψηφιδωτά²⁵⁸. Στο κτήριο και τον διάκοσμό του έχουν γίνει μεγάλες επεμβάσεις αναστηλωτικών εργασιών²⁵⁹.

Η **Αχειροποίητος** βρίσκεται στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, επί της οδού Αγίας Σοφίας. Είναι η παλαιότερη παλαιοχριστιανική βασιλική της Θεσσαλονίκης και ένα από τα σπανιότερα μνημεία που διατηρεί την αρχική του κατασκευαστική μορφή από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα που πρωτοχτίστηκε, έως σήμερα. Ο αρχιτεκτονικός ρυθμός της ανήκει στον «ρυθμό της περιοχής του Αιγαίου», ο οποίος παρουσιάζεται στα μέσα του 5^{ου} αιώνα, ώριμος και με μεγάλο πλούτο μορφολογικών χαρακτηριστικών. Εντάσσεται στον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με υπερώα, της οποίας το ιερό καταλήγει στα ανατολικά σε ημικυκλική αψίδα²⁶⁰. Στα δυτικά υπάρχει νάρθηκας. Από τον πλούσιο γλυπτό αρχιτεκτονικό διάκοσμο της βασιλικής ξεχωρίζουν τα σύνθετα ιωνικά κιονόκρανα (μέσα 5^{ου} αι), καθώς και οι κίονες του τριβήλου, λαξευμένοι σε θεσσαλικό μάρμαρο (verde antico)²⁶¹.

Ο **ναός του Αγ. Δημητρίου** είναι μία από τις σημαντικότερες και αρχαιότερες βασιλικές του χριστιανισμού που βρίσκονται σε λειτουργία έως σήμερα και η οποία αποτελεί το μεγαλύτερο προσκυνηματικό κέντρο της Βαλκανικής χερσονήσου. Ανοικοδομήθηκε πάνω στα ερείπια του λουτρού, στο οποίο μαρτύρησε και ετάφη ο

²⁵⁶ Μπούρας, 2001: 13-14· Krautheimer, 2006: 100-101..

²⁵⁷ Γούναρης, 2000: 124.

²⁵⁸ Μουτσόπουλος, 1984: 355-376· Rodley, 2010: 44-45.

²⁵⁹ Θεοχαρίδης, 1991-92: 57-76· Βελένης, 2003: 51-62.

²⁶⁰ Krautheimer, 2006: 129.

²⁶¹ Μπούρας, 2001: 13-44· Βελένης, 2003: 18-30· Rodley, 2010: 24..

Άγιος Δημήτριος το 303 μ.Χ..²⁶² Είναι πεντάκλιτη βασιλική με νάρθηκα και εγκάρσιο κλίτος και κρύπτη κάτω από το ιερό και το εγκάρσιο κλίτος. Στη νοτιοανατολική γωνία του ναού είναι προσαρτημένο το παρεκκλήσι του Αγ. Ευθυμίου, το οποίο κτίστηκε στα ερείπια ρωμαϊκού λουτρού. Ο ναός κοσμείται με ψηφιδωτά διαφόρων εποχών. Πρόκειται για παραστάσεις που έγιναν περιστασιακά και δεν παρουσιάζουν οργανωμένο εικονογραφικό πρόγραμμα²⁶³. Από το 1453 έως την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, το 1912, ήταν τζαμί. Κάηκε στη μεγάλη πυρκαγιά του 1917 και ύστερα από αναστηλωτικές εργασίες ξαναλειτούργησε το 1948. Στην κρύπτη του ναού οργανώθηκε η έκθεση αρχαιοτήτων που διασώθηκαν από την πυρκαγιά ή βρέθηκαν στις ανασκαφικές έρευνες. Το μνημείο λειτουργεί σήμερα ως ενοριακός ναός²⁶⁴.

Ο Όσιος Δαβίδ, γνωστός και ως Μονή Λατόμου ή των Λατόμων, όπως μαρτυρούν πηγές ήδη από τον 9^ο αιώνα, βρίσκεται στην Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για τετράγωνο κτήριο με ημικυκλική αψίδα ανατολικά, που κτίστηκε πάνω σε ρωμαϊκό οικοδόμημα στα τέλη του 5ου - αρχές του 6ου αιώνα ως καθολικό μονής²⁶⁵. Έχει ως βασικό του χαρακτηριστικό τον σταυρικό πυρήνα, χαρακτηριστικό που στις αρχές του 5^{ου} αιώνα είχε διεισδύσει στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική όλου του χριστιανικού κόσμου. Έτσι, στην κάτοψη δημιουργείται ισοσκελής σταυρός, ενώ στις τέσσερις γωνίες διαμορφώνονται ισάριθμα ορθογώνια διαμερίσματα. Από τον εσωτερικό διάκοσμο του ναού σώζονται τοιχογραφίες του 12^{ου} αιώνα, καθώς και το περίφημο παλαιοχριστιανικό ψηφιδωτό της αψίδας του ιερού με παράσταση θεοφάνειας, σύμφωνα με το όραμα του Ιεζεκιήλ. Το 1921 αποδόθηκε στη χριστιανική λατρεία και τότε ανακαλύφθηκε το ψηφιδωτό, το οποίο σώζεται έως σήμερα. Το μνημείο λειτουργεί σήμερα ως ενοριακός ναός²⁶⁶.

Ο ναός της Αγίας Σοφίας βρίσκεται στη συμβολή των οδών Αγίας Σοφίας και Ερμού. Πρόκειται για παλαιό μητροπολιτικό ναό της Θεσσαλονίκης, που κτίστηκε με πρότυπο την Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης. Η αρχαιότερη γραπτή

²⁶² Γούναρης, 2000: 224.

²⁶³ Σωτηρίου, 1952: 15-60· Μπούρας, 2001: 13-44· Βελένης, 2003: 9-12.

²⁶⁴ Krautheimer, 2006: 159-163.

²⁶⁵ Krautheimer, 2006: 297.

²⁶⁶ Τσιγαρίδας, 1998: 9-53· Μπούρας, 2001: 13-44.

αναφορά στον ναό ανάγεται στο έτος 795, αλλά τα αρχαιολογικά δεδομένα δείχνουν ότι κτίστηκε στα τέλη του 7^{ου} αιώνα στη θέση πεντάκλιτης βασιλικής του 5^{ου} αιώνα, η οποία καταστράφηκε περί το 620 από σεισμό²⁶⁷. Αποτελεί τυπικό δείγμα μεταβατικού σταυροειδούς με τρούλλο και περίστωο, εξέλιξη του νέου αρχιτεκτονικού ρυθμού της τρουλλαίας βασιλικής. Ο ψηφιδωτός διάκοσμος του ναού έχει εκτελεστεί σε τρεις διαφορετικές περιόδους. Οι τοιχογραφίες του ναού ανάγονται στον 11ο αιώνα, ενώ ο γλυπτός του διάκοσμος δεν είναι έργο μίας φάσης²⁶⁸. Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού δεν είναι έργο μίας φάσης. Στους κίονες του ισογείου και στα κιονόκρανά τους χρησιμοποιήθηκε υλικό του 5^{ου} και του 6^{ου} αιώνα. Στον ναό της Αγίας Σοφίας υπάρχουν θεοδοσιανά κιονόκρανα με παραλλαγές όσον αφορά τις μορφές των φύλλων της άκανθας. Ο άμβωνας, έργο του 5^{ου} αιώνα, μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1905²⁶⁹.

Η εκκλησία της **Παναγίας των Χαλκέων** βρίσκεται στη συμβολή των οδών Εγνατίας και Αριστοτέλους, νοτιοδυτικά του αρχαιολογικού χώρου της Ρωμαϊκής Αγοράς. Κτίστηκε στον χώρο της κεντρικής αγοράς της Θεσσαλονίκης, κοντά στη Χαλκευτική στοά, όπου συναντά κανείς έως σήμερα τα εργαστήρια των χαλκωματάδων. Όπως μάς πληροφορεί υπέρθυρη μαρμάρινη επιγραφή στην κύρια δυτική είσοδο, ο ναός κτίστηκε από τον πρωτοσπαθάριο Χριστόφορο, το 1028²⁷⁰. Ανήκει στον νέο τύπο, που διαμορφώνεται την εποχή της δυναστείας των Μακεδόνων αυτοκρατόρων, τον σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλλο ναό. Η επίδραση της αρχιτεκτονικής της Κωνσταντινούπολης είναι εμφανής, τόσο στον τύπο του ναού όσο και στην τοιχοποιία του, που ελαφρύνεται από επάλληλα καμπύλα τόξα και αψιδώματα, κόγχες και ημικυκλικούς κίονες. Η αποκλειστική χρήση πλίνθων ως οικοδομικό υλικό με τη λεγόμενη "τεχνική της κρυμμένης πλίνθου" έδωσε στο κτίσμα τη λαϊκή προσωνυμία "Κόκκινη Εκκλησιά". Στην Παναγία των Χαλκέων συναντάμε για πρώτη φορά το εξής μεσοβυζαντινό αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό: οι παράμετροι χώροι, που χρησίμευαν ως παρεκκλήσια, απορροφώνται στον νάρθηκα ή

²⁶⁷ Krautheimer, 2006: 358· Rodley, 2010: 128.

²⁶⁸ Kalligas, 1935: 26-38· Πελεκανίδης, 1955:35-50· Καμπούρη, 1973-74: 67-77· Μπούρας, 2001: 47-50· Βελένης, 2003: 13-18.

²⁶⁹ Ορλάνδος, 1999: 18-24· Γούναρης, 2000: 149.

²⁷⁰ Krautheimer, 2006: 462.

στο υπερώο του νάρθηκα στο καθολικό του ναού και τονίζονται με τρούλους που υψώνονται πάνω από τη στέγη του υπερώου του νάρθηκα²⁷¹.

Ο **Ναός των Αγίων Αποστόλων** βρίσκεται στην αρχή της οδού Ολύμπου, κοντά στα δυτικά τείχη της Θεσσαλονίκης και νότια της Ληταιάς Πύλης. Η επιγραφή «Πατριάρχης και κτήτωρ» στο υπέρθυρο της εισόδου, τα μονογράμματα στα κιονόκρανα της δυτικής όψης και οι κεραμοπλαστικές επιγραφές στη δυτική και νότια όψη αναφέρουν ως ιδρυτή τον Πατριάρχη Νίφωνα Α' (1310-1314)²⁷². Ανήκει στον τύπο των σύνθετων πεντάτρουλλων τετρακιδίων σταυροειδών εγγεγραμμένων ναών με νάρθηκα και περίστωο, καθώς και δύο παρεκκλήσια ανατολικά. Τα πολλαπλά επίπεδα όπου αποτυπώνεται έντονα το σημείο του σταυρού, η πλινθόκτιστη ανωδομή, οι ραδινοί τρούλοι, οι πολύπλευρες κόγχες του ιερού βήματος, τα αψιδώματα, τα βαθμιδωτά τόξα, οι ημικονίσκοι, τα δίλοβα παράθυρα και τα τρίβηλα ανοίγματα συντελούν στη δημιουργία ενός κομψού και ανάλαφρου συνόλου. Ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος στην ανατολική πλευρά προσδίδει ζωγραφική όψη στο αρχιτεκτόνημα²⁷³. Αριστουργηματικά ψηφιδωτά της εποχής του Νίφωνα σώζονται αποσπασματικά στα υψηλότερα σημεία του κυρίως ναού, ενώ το εικονογραφικό του πρόγραμμα συμπληρώθηκε με τοιχογραφίες υψηλής καλλιτεχνικής ποιότητας²⁷⁴.

Ο **Ναός του Αγίου Νικολάου Ορφανού** βρίσκεται στα ανατολικά τείχη της Άνω Πόλης, ανάμεσα στις οδούς Ηροδότου και Αποστόλου Παύλου. Περικλείεται από περίβολο και αποτελεί μετόχι της Μονής Βλατάδων, υπαγόμενο στο Πατριαρχείο, και άλλοτε καθολικό μονής. Η ανέγερση του μνημείου προσδιορίζεται πιθανώς χρονικά από την τοιχογράφησή του, που εντάσσεται ανάμεσα στα 1310-1320²⁷⁵. Είναι ένα μονόχωρο ξυλόστεγο κτίσμα με περίστωο, που απολήγει σε δύο παρεκκλήσια στα ανατολικά. Ο αριστουργηματικός του τοιχογραφικός διάκοσμος είναι ένα από τα πληρέστερα διατηρούμενα σύνολα στη Θεσσαλονίκη. Οι θαυμάσιες αυτές τοιχογραφίες θεωρούνται από τα καλύτερα εικονογραφικά σύνολα της τέχνης

²⁷¹ Krautheimer, 2006: 511-512.

²⁷² Rodley, 2010: 313.

²⁷³ Krautheimer, 2006: 530.

²⁷⁴ Νικονάνος, 1998: 6-63· Βελένης, 2003: 17-50.

²⁷⁵ Rodley, 2010: 315-317.

των Παλαιολόγων, όχι μόνο για τη Θεσσαλονίκη, αλλά και για ολόκληρο τον ορθόδοξο κόσμο²⁷⁶.

Ο **Ναός του Αγίου Παντελεήμονος** βρίσκεται στη συμβολή των οδών Αρριανού και Ιασονίδου, σε μικρή απόσταση από την αψίδα του Γαλερίου και τη Ροτόντα. Η εκκλησία, η επωνυμία της οποίας είναι πολύ νεότερη, ταυτίζεται με το καθολικό της βυζαντινής μονής της Θεοτόκου Περιβλέπτου και κτίστηκε από τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιάκωβο (1295-1314). Η μονή αποτέλεσε πνευματικό κέντρο του 14^{ου} αιώνα και συνδέθηκε με τη συγγραφική και διδακτική δραστηριότητα των κορυφαίων ελληνιστών Θωμά Μαγίστρου και Ματθαίου Βλάσταρη²⁷⁷. Ανήκει στον τύπο του σύνθετου τετρακίονιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού με τρούλλο και περίστωο. Δεύτερος τρούλλος επιστέφει τον νάρθηκα, ενώ δύο παρεκκλήσια σχηματίζονται στο ανατολικό πέρας των πλαγίων στοών. Ο τύπος συνιστά χαρακτηριστικό δείγμα της αρχιτεκτονικής της παλαιολόγειας αναγέννησης στη Θεσσαλονίκη, στους ναούς της οποίας, οι περισσότεροι του ενός τρούλλου, καθώς και η στοά με τα παρεκκλήσια καθιερώνονται εφεξής²⁷⁸. Μετά τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, περί το 1568-1571, ο ναός μετατρέπεται σε τζαμί. Οι τοιχογραφίες και η εξωτερική τοιχοποιία του ασβεστώνονται, υψώνεται μιναρές, του οποίου σώζεται η βάση, και κατασκευάζεται μαρμάρινο σιντριβάνι στον περίβολο.

Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου (1988): Η πόλη της Ρόδου ιδρύθηκε το 408 π.Χ. στο βορειότερο άκρο του νησιού και οικοδομήθηκε με βάση ένα άρτιο πολεοδομικό σύστημα, σχεδιασμένο από τον Ιππόδαμο τον Μιλήσιο. Την αρχαία πόλη διαδέχθηκε η βυζαντινή. Η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου αποτέλεσε ένα μείγμα ποικίλων αρχιτεκτονικών επιρροών από διάφορες ιστορικές περιόδους, με δεσπόζουσα την περίοδο της παραμονής του τάγατος των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη στο νησί, καθώς και αυτής των Οθωμανών²⁷⁹. Σήμερα αποτελεί ένα ζωντανό κομμάτι της

²⁷⁶ Ευγγόπουλος, 1964: 13-68· Μαυροπούλου-Τσιούμη, 1998: 5-40· Ορλάνδος, 1999: 21-24 & Μπούρας, 2001: 202-215· Βελένης, 2003: 100-110· Μαρκή, 2003: 71-74.

²⁷⁷ Rodley, 2010: 314.

²⁷⁸ Μπούρας, 2001: 202-215.

²⁷⁹ Κόλλιας, 1992: 9-40· Κόλλιας, 1994: 10-35 & 42-60.

σύγχρονης πόλης, έναν ζώντα οργανισμό μέσα στον σύγχρονο πολιτισμό, όπου αναπτύσσονται τουριστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, ενώ παράλληλα περιλαμβάνει και κατοικήσιμες περιοχές. Τα μνημεία μάλιστα από τις περιόδους ακμής δεν αποτελούν ερείπια, αλλά, ενταγμένα στον ιστό της σύγχρονης πόλης, λειτουργούν αδιάκοπα και ανεξάρτητα από τις όποιες κοινωνικές ή άλλες μεταλλαγές, διαμορφώνοντας ένα ιστορικό κέντρο²⁸⁰.

Μυστράς (1989): Ο μεσαιωνικός οικισμός του Μυστρά αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδος, αφού σ' αυτόν διασώθηκε σε αναγνώσιμη κατάσταση ολόκληρη σχεδόν η δομή ενός βυζαντινού οικισμού των ύστερων βυζαντινών χρόνων με σημαντικά μνημεία εκκλησιαστικής και κοσμικής αρχιτεκτονικής (π.χ. η Αγία Σοφία στην Πάνω Χώρα και η Παντάνασσα), καθώς και εξαιρετικά δείγματα βυζαντινής μνημειακής ζωγραφικής²⁸¹. Η ίδρυση του Μυστρά συνδέεται με την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους της Δ' Σταυροφορίας, το 1204. Στη συνέχεια, μαζί με το κάστρο, θα αποτελέσει μία από τις σημαντικότερες υστεροβυζαντινές καστροπολιτείες²⁸². Το 1921 έγινε η κήρυξη του χώρου σε αρχαιολογικό με βασιλικό διάταγμα ως προέχοντος βυζαντινού μνημείου και αποτέλεσε ουσιαστικά τον πρώτο χώρο στην Ελλάδα που ανακηρύχθηκε ως αρχαιολογικός. Η ακρόπολη, η οχύρωση της καστροπολιτείας και οι καλά σωζόμενες οικίες του Μυστρά αποτελούν ακόμη μία "εύγλωτη" μαρτυρία της ποιότητας της ζωής που παρείχαν²⁸³. Από το 1984 και εξής αρχίζουν οι εργασίες αναστήλωσης, αποκατάστασης και ανάδειξης του χώρου. Για τον σκοπό αυτό συστάθηκε και η Επιτροπή Αναστήλωσης Μνημείων Μυστρά. Εκτελέστηκαν σταδιακά έργα υποδομής, υδροδότησης, ηλεκτροδότησης, φωτισμού και αποχέτευσης, τα οποία ήταν αναγκαία για την εύρυθμη λειτουργία του χώρου. Στις εκκλησίες ο προγραμματισμός των έργων είχε ως στόχο την προστασία τους από τις καιρικές συνθήκες, αλλά και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής τους. Μεγάλη έκταση

²⁸⁰ Μανούσου-Ντέλλα, 2006: 149-161.

²⁸¹ Millet, 1910: 12-35· Χατζηδάκης, 1953: 12-18· Delvoye, 1964: 16-20· Dufrenne, 1970: 25-38· Αχειμάστου-Ποταμιανού, 2003: 36-45· Σίνος, 2008: 56-60.

²⁸² Χατζηδάκης, 1956: 30-42· Zakynthinos, 1975: 20-27· Μαλτέζου, 1980: 282-291· Runciman, 1980: 18-29· Χατζηδάκης, 1999: 20-35.

²⁸³ Ορλάνδος, 1938: 1-114· Orlandos, 1971: 28-34.

έλαβαν πέραν των άλλων και οι αναστηλωτικές εργασίες του μοναδικού σωζόμενου παλατιού της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Στο μοναδικό αυτό συγκρότημα, μετά τη συμπλήρωση της τοιχοδομίας, των θόλων και των ξύλινων στεγών, διαμορφώθηκαν και συμπληρώθηκαν τα πόρινα πλαίσια των θυρών και παραθύρων. Με προσεκτικό σχεδιασμό έγινε δυνατή η προσαρμογή των κατασκευών στις ιδιαιτερότητες των εκάστοτε κτηρίων και της μεσαιωνικής δομής τους²⁸⁴. Ο Μυστράς είναι σήμερα ένα μουσείο θρησκευτικής, πολιτικής, στρατιωτικής, καλλιτεχνικής, αρχιτεκτονικής και κοινωνικής ιστορίας. Η βυζαντινή καστροπολιτεία του αποτελεί από μόνη της ένα μουσειακό έκθεμα. Σε αντίθεση ωστόσο με τη Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου και τη γειτονική του Μονεμβασία, αποτελεί έναν απέραντο “νεκρό” μουσειακό χώρο και όχι ένα ζώντα οργανισμό, μέσα στον σύγχρονο πολιτισμό. Τα εκκλησιαστικά κτήρια έχουν εκκοσμικευθεί πέραν της Παντάννασας. Εντός του αρχαιολογικού χώρου βρίσκεται και το Μουσείο του Μυστρά, το οποίο στεγάζεται σε διώροφο πέτρινο κτήριο του 1754²⁸⁵.

Μετέωρα (1989): Τα Μετέωρα αποτελούν, μετά το Άγιον Όρος, το μεγαλύτερο και με συνεχή παρουσία μοναστικό σύνολο στον Ελλαδικό χώρο από την εποχή της εγκατάστασης των πρώτων ασκητών έως τη σύγχρονη εποχή. Η ονομασία Μετέωρα είναι νεώτερη και δεν αναφέρεται από τους αρχαίους συγγραφείς. Το όνομά τους το οφείλουν στον Άγιο Αθανάσιο τον Μετεωρίτη, κτήτορα της Μονής της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (Μεγάλο Μετέωρο), που ονόμασε έτσι τον «πλατύ λίθο» στον οποίο ανέβηκε για πρώτη φορά το 1344. Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, οι πρώτοι αναχωρητές εγκαταστάθηκαν στην περιοχή τον 12^ο αι. Στα μέσα του 14^{ου} αι. ο μοναχός Νείλος συγκέντρωσε τους μοναχούς που ζούσαν απομονωμένοι σε σπηλιές των βράχων, γύρω από τη σκήτη της Δούπιανης, οργανώνοντας έτσι τον μοναχισμό στα Μετέωρα²⁸⁶. Η κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς Τούρκους (1393), η βαθμιαία κατάρρευση και η τελική πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας επέφεραν κατά τον 15^ο αι. μία κάμψη στη μοναστική ζωή των Μετεώρων. Η ακμή των Μετεώρων θα συντελεστεί τον επόμενο αιώνα,

²⁸⁴ Σίνος – Καζάκου – Μαρίνου, 2009: 7-48.

²⁸⁵ Σίνος, 2009: 18-40.

²⁸⁶ Σωτηρίου, 1932: 382-415.

κατά τον οποίο ιδρύονται νέα μοναστήρια, ανεγείρονται νέα καθολικά και άλλα μοναστηριακά κτίσματα, που τα περισσότερα από αυτά κοσμούνται με εξαιρετικής τέχνης αγιογραφίες²⁸⁷. Στη Θεσσαλία, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (1393-1881), τα μετεωρίτικα μοναστήρια λειτούργησαν ως τόποι ελπίδας. Από τις ιστορικές μαρτυρίες συμπεραίνουμε ότι οι μονές των Μετεώρων ήταν στο σύνολό τους τριάντα. Από τις τριάντα αυτές μονές οι έξι λειτουργούν έως σήμερα και δέχονται πλήθος προσκυνητών. Υπάρχουν όμως και πολλά μικρότερα εγκαταλελειμμένα μοναστήρια. Τα περισσότερα από αυτά είχαν ιδρυθεί στον 14^ο αι. Τα έξι από τα τριάντα επισκέψιμα μοναστήρια είναι σήμερα αναστηλωμένα και με συντηρημένο τον τοιχογραφικό τους διάκοσμο στο μεγαλύτερο μέρος του²⁸⁸.

Μονή Οσίου Λουκά, Μονή Δαφνίου, Νέα Μονή Χίου (1990): Τα τρία αυτά μοναστήρια ανήκουν στην ίδια τυπολογική σειρά. Οι εκκλησίες έχουν κτισθεί με μεγάλο τρούλο, ο οποίος στηρίζεται με μικρές αψίδες, δημιουργώντας έναν οκταγωνικό χώρο. Τον 11^ο και 12^ο αι. απέκτησαν ποικίλο διάκοσμο, πολύχρωμες ορθομαρμαρώσεις, ψηφιδωτά και μωσαϊκά σε χρυσό φόντο, όλα χαρακτηριστικά της Μεσοβυζαντινής περιόδου²⁸⁹.

Ο Όσιος Λουκάς είναι το μεγαλύτερο και ταυτόχρονα το καλύτερα διατηρημένο μοναστηριακό συγκρότημα του 11^{ου} αι. στην Ελλάδα. Η ίδρυσή του έχει συνδεθεί μέσα από την παράδοση με τα ονόματα μεγάλων αυτοκρατόρων του Βυζαντίου και σύντομα η μονή απέκτησε μοναδική ακτινοβολία. Το συγκρότημα αποτελείται από δύο λαμπρές εκκλησίες. Ο αρχιτεκτονικός τύπος των δύο ναών, καθώς και ο πλούσιος διάκοσμος του καθολικού με ψηφιδωτά, μάρμαρα και τοιχογραφίες προκάλεσαν το θαυμασμό και το ενδιαφέρον των προσκυνητών και αργότερα των περιηγητών και ερευνητών²⁹⁰.

Το Καθολικό της **Μονής Δαφνίου** χρονολογείται στον 11ο αι. και ανήκει στον οκταγωνικό τύπο. Το μοναστήρι προστατεύεται από οχυρωμένο με πύργους και επάλξεις τετράγωνο περίβολο με δύο πύλες εισόδου, στην ανατολική και τη δυτική

²⁸⁷ Γαρίδης, 2007: 96-115.

²⁸⁸ Σωτηρίου, 1932: 382-415.

²⁸⁹ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2442

²⁹⁰ Μπούρα., 1980:17-43· Γκιολές, 1987: 119-125· Χατζηδάκη 2003: 9-19.

πλευρά. Η εξαιρετικά φροντισμένη κατασκευή του καθολικού με δόμους περίκλειστους από σειρά τούβλων, η πλούσια κεραμοπλαστική διακόσμηση γύρω από τα παράθυρα και ο πολυτελής διάκοσμος στο εσωτερικό, με τα μοναδικής τέχνης επιτοίχια ψηφιδωτά, τις ορθομαρμαρώσεις και τον μαρμάρινο διάκοσμο, του οποίου σώζονται μόνο δείγματα, συνδέουν την ίδρυση του μνημείου με κύκλους της αυτοκρατορικής αυλής.

Το συγκρότημα της **Νέας Μονής Χίου** αποτελεί το επιφανέστερο μνημείο των μεσαιωνικών χρόνων στο νησί. Ιδρύθηκε στα μέσα του 11^{ου} αι. με αυτοκρατορική χορηγία και ανήκει στο κομψό σχήμα του οκταγωνικού τρουλαίου ναού νησιωτικού τύπου²⁹¹. Η ίδρυση της Μονής συνδέεται με μοναστική παράδοση, σύμφωνα με την οποία στη θέση όπου κτίσθηκε το Καθολικό είχε βρεθεί από τρεις Χιώτες ασκητές θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, κρεμασμένη σε κλάδο μυρσίνης. Κατά το διάστημα των χιλίων σχεδόν χρόνων της ύπαρξής της, η μονή δοκιμάστηκε πολλές φορές από καταστροφές. Στη ΒΔ γωνία του μοναστηριακού συγκροτήματος που τειχίζεται με υψηλό περίβολο και προστατεύεται από αμυντικό πύργο, ακολουθείται η τυπική διάταξη των κτηρίων των μονών των βυζαντινών χρόνων: στο μέσον στέκει το Καθολικό, η κύρια δηλαδή εκκλησία της μονής²⁹², ελεύθερο από όλες τις πλευρές, ενώ σε μικρή απόσταση από αυτό βρίσκεται η Τράπεζα, ο χώρος κοινής εστίασης των μοναχών του κοινοβιακού συστήματος. Ο υπόλοιπος χώρος καταλαμβάνεται από άλλα κοινόχρηστα κτήρια και κυρίως από πτέρυγες κελιών, που χρονολογούνται στον 17^ο, 18^ο και 19^ο αιώνα. Από το αρχικό συγκρότημα του 11^{ου} αι. διατηρούνται σήμερα το Καθολικό, η κινστέρνα (δεξαμενή), ο πύργος, τμήμα της Τράπεζας και ο ναός του Αγίου Λουκά στο κοιμητήριο της μονής, εκτός του τείχους.²⁹³

Ιστορικό κέντρο (χώρα), Μονή Αγίου Ιωάννη Θεολόγου, Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο (1999): Η Πάτμος, στα Δωδεκάνησα, φημίζεται ως το νησί στο οποίο ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος συνέγραψε το Ευαγγέλιό του και την Αποκάλυψη. Η Μονή του Θεολόγου που βρίσκεται εκεί, είναι ένα μοναδικό σύνολο, δεμένο με την ιστορία 900 χρόνων, μία κιβωτός που περιέχει όχι μόνο κτήρια, αλλά

²⁹¹ Μουρίκη, 1985: 6-13.

²⁹² Βογιατζής, 1987-1988: 157-171.

²⁹³ Μπούρας, 1982: 15-50· Ορλάνδος, 1999: 47-66· Αξιωτάκη, 2005: 11-60.

και έργα μνημειακής ζωγραφικής, κειμήλια, χειρόγραφα, αρχεία, εικόνες και άλλα έργα τέχνης κάθε είδους²⁹⁴. Ο τρόπος με τον οποίο η Μονή δεσπόζει στον οικισμό και σε ολόκληρο το νησί της Πάτμου, είναι εξαιρετικά εντυπωσιακός. Στο εσωτερικό της Μονής είναι μοναδική η πολλαπλότητα, η ποικιλία και η διαχρονική συνύπαρξη πραγμάτων, που μπορεί να θαυμάσει κανείς²⁹⁵. Το μοναστήρι το ίδρυσε ο Όσιος Χριστόδουλος το 1088 και έδωσε άμεση προτεραιότητα και προσοχή στο αμυντικό τείχος που το περιβάλλει. Το Καθολικό της Μονής ανήκει στον τύπο του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού με τρούλο και μάλιστα στην παραλλαγή του τετράστυλου. Η Μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου αποτελεί τόπο προσκυνήματος, σταθμό της ελληνορθόδοξης πίστης και μάθησης και ίσως το σημαντικότερο μοναστηριακό συγκρότημα του Αιγαίου Πελάγους. Ο παλαιός οικισμός της Χώρας, ο οποίος συνδέεται με αυτό, περιλαμβάνει θρησκευτικά και κοσμικά κτήρια²⁹⁶.

²⁹⁴ Μπούρας, 1988: 25-56.

²⁹⁵ Ορλάνδος, 1970: 10-45.

²⁹⁶ Ορλάνδος, 1999: 8, 31-50· Μπούρας, 2001: 158-160.

B. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ ΠΟΥ ΧΑΙΡΟΥΝ ΤΗΣ ΒΡΑΒΕΥΣΗΣ ΤΗΣ *EUROPA NOSTRA*

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ο ναός του ερεχθείου (1987): Το Ερέχθειο, κομψό οικοδόμημα με ιδιαίτερο χαρακτήρα και αρχιτεκτονική μορφή, βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του βράχου της Ακρόπολης²⁹⁷. Οικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 421-406 π.Χ., αντικαθιστώντας τον πρωϊμότερο ναό, που βρισκόταν λίγο πιο νότια και ήταν αφιερωμένος στην Αθηνά Πολιάδα, τον λεγόμενο ‘‘Αρχαίο ναό²⁹⁸’’. Η ονομασία του συσχετίζεται με τον μυθικό βασιλιά των Αθηνών Ερεχθέα, που λατρευόταν αρχικά στη θέση αυτή²⁹⁹. Το οικοδόμημα έχει κατασκευασθεί από πεντελικό μάρμαρο. Στο εσωτερικό του ναού αυτού φυλασσόταν το ξόανο της θεάς Αθηνάς, φτιαγμένο από ξύλο ελιάς, που το έντυναν με τον πέπλο οι Αρρηφόροι κατά τη διάρκεια της εορτής των Παναθηναίων. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του ναού, εκτός όλων των άλλων, είναι η μικρή στοά

²⁹⁷ Τραυλός, 1993: 30-45· Μπούσκαρη, 1996: 30-56.

²⁹⁸ Stevens (κ.α.), 1928: 15-50· Jeppesen, 1979: 389-394· Μαστραπάς, 1994: 103 – 113· Μπούσκαρη, 1996: 173-200.

²⁹⁹ Κοντολέων, 1949: 40-80.

σχήματος Π, όπου τη θέση των κίωνων καταλαμβάνουν έξι αγάλματα κορών, που στηρίζουν με το κεφάλι τους την οροφή της, οι γνωστές Καρυάτιδες³⁰⁰. Από τον 1^ο αι π.Χ. έως και την περίοδο της Τουρκοκρατίας ο χώρος δέχθηκε πλήθος καταστροφών, επισκευών, μετατροπών και τροποποιήσεων. Στις αρχές του 19^{ου} αι αιώνα, μία από τις Καρυάτιδες και ένας κίονας αποσπάστηκαν κατά τη διάρκεια της διαρπαγής των μαρμάρων του Παρθενώνα από τον λόρδο Έλγιν, ενώ λίγο αργότερα, το 1827, κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων, το κτήριο ανατινάχθηκε από τουρκική οβίδα. Προσπάθειες για την αποκατάσταση του μνημείου έγιναν αμέσως μετά την απελευθέρωση. Το Ερέχθειο είναι το πρώτο από τα μνημεία της Ακρόπολης, η αναστήλωση του οποίου ολοκληρώθηκε κατά τη διάρκεια των ετών 1979-1987, στο πλαίσιο των αναστηλωτικών εργασιών που εκτελούνται στον χώρο της Ακρόπολης, χάρη στις προσπάθειες της Επιτροπής Αναστηλώσεως Μνημείων Ακρόπολης. Οι αναστηλωτικές επεμβάσεις στο μνημείο έχουν δεχθεί πλήθος αντιδράσεων όλο αυτό το διάστημα³⁰¹.

Ναός του Διονύσου στα Ύγρια της Νάξου (2003): Στο ιερό των Υρίων, στη θέση Λειβάδι της Νάξου, η θρησκευτική δραστηριότητα ξεκινά από τα προϊστορικά χρόνια (1300 π.Χ.) και συνεχίζεται αδιάκοπα μέχρι σήμερα. Τη σημασία του χώρου πιστοποιούν, πέρα από τα εξαιρετικής σπουδαιότητας αρχιτεκτονικά ευρήματα, οι άφθονες αναθηματικές προσφορές που δεχόταν η λατρευόμενη σε αυτό θεότητα σε όλες τις περιόδους της ιστορίας του, ιδιαίτερα τις πρώιμες. Η συνέχεια της λατρείας, μοναδικά τεκμηριωμένη στα Ύγρια, αποτελεί σπουδαίο ιστορικό στοιχείο. Η αδιάκοπη λατρεία του Διονύσου κατά την αρχαιότητα και του συγγενούς Αγίου Γεωργίου κατόπιν, επιβεβαιώνει τα υπόλοιπα στοιχεία που απαντούν στη Νάξο και τεκμηριώνουν μία λατρευτική συνέχεια τουλάχιστον από το 1500 π.Χ. κ.έ³⁰². Στην ίδια θέση αποκαλύφθηκαν τέσσερεις ναοί, ο τελευταίος από τους οποίους είναι ο ναός του Διονύσου³⁰³. Κατασκευάστηκε περίπου το 580-570 π.Χ., είναι ιωνικού ρυθμού, χαρακτηρίζεται ως το πρωϊμότερο παράδειγμα λίθινου πρόστυλου Ιωνικού

³⁰⁰ Κοκκορού-Αλευρά, 1995: 184-185· Müller -Wiener, 1995: 24-45, 98-132, 142-158.

³⁰¹ Μαλλούχου – Tufano, 2009: 607-616.

³⁰² Λαμπρινουδάκης - Σημαντώνη-Μπουρνιά, 1997: 12-16.

³⁰³ Gruben, 2000: 380-385.

ναού και θεωρείται αρχιτεκτονικά μαζί με το Ιερό της Δήμητρας και Κόρης στον Γύρουλα της Νάξου, πρόδρομος του Παρθενώνα³⁰⁴. Στον τελευταίο αυτό ναό εντοπίζονται με μεγάλη λεπτομέρεια τα μέχρι τώρα άγνωστα πρώτα βήματα της μνημειώδους ελληνικής μαρμάρινης αρχιτεκτονικής στη θεμελίωση της πρόστασης και του αδύτου, στη μορφή των κίωνων, στα επιβλητικά θυρώματα, στη διαμόρφωση του θριγκού και της μαρμάρινης στέγης. Πρόκειται, δηλαδή, για τις μορφές που επικράτησαν στην αρχαία αρχιτεκτονική και μέχρι σήμερα διατρέχουν τον παγκόσμιο πολιτισμό ως έκφραση του μνημειώδους³⁰⁵. Ο αρχαιολογικός χώρος στα Ύρια έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια καλαίσθητα με πλακόστρωτα δρομάκια, συκιές, ελιές και αμπέλια, σε μία προσπάθεια ανασύνθεσης του παλαιού περιβάλλοντος.

Ναός της Δήμητρας στο Σαγκρί της Νάξου (2003): Κοντά στο χωριό Σαγκρί βρίσκεται ο σημαντικότερος αρχαιολογικός χώρος της Νάξου, ο Γύρουλας, με τον πρόσφατα αναστηλωμένο Ναό της Δήμητρας (525 π. Χ.) και πλάι του ένα αξιόλογο Μουσείο. Πρόκειται για έναν ολομάρμαρο κλασικό ναό ιωνικού ρυθμού,³⁰⁶ που ανεγέρθηκε για τη λατρεία της θεάς Δήμητρας, στη θέση που από τον 8^ο αιώνα π.Χ. ο αγροτικός πληθυσμός ασκούσε τα θρησκευτικά του καθήκοντα σε έναν διαμορφωμένο υπαίθριο χώρο. Ο ναός αποτελεί ορόσημο για την ανάπτυξη της αρχιτεκτονικής των κλασικών χρόνων³⁰⁷. Το ιερό του Γύρουλα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, όχι μόνο για την αρχιτεκτονική του κλασικού ναού του, αλλά και για την κατανόηση της αρχαίας ιστορίας και κοινωνίας της Νάξου. Ακόμη το μνημείο είναι σημαντικό για την κατανόηση βασικών απόψεων της αρχαίας θρησκείας και λατρείας³⁰⁸. Αναστηλώθηκε με πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Αθηνών και χρηματοδότηση του Υπουργείου Αιγαίου (1994-2000). Με την ανάδειξη των δύο μνημειακών συνόλων, των Ύριων και του Γύρουλα στο Σαγκρί, η Νάξος αποκτά δύο οργανωμένους, ιδιαίτερα σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, οι οποίοι θα παρέχουν στον επισκέπτη του νησιού συστηματική εποπτεία ενός βασικού τομέα της

³⁰⁴ Μπουρνιά-Σημαντώνη, 1997: 228-230· Πλάντζος, 2011: 73.

³⁰⁵ Λαμπρινουδάκης - Σημαντώνη-Μπουρνιά, 1997: 12-16.

³⁰⁶ Κοκκορού-Αλευρά, 1995: 184.

³⁰⁷ Müller -Wiener, 1995: 109-158· Gruben, 2000: 374-375.

³⁰⁸ Μαστραπάς, 1994: 87· Λαμπρινουδάκης, 1997: 9-13.

δημόσιας ζωής και μιας σημαντικής σε παγκόσμια κλίμακα πολιτιστικής προσφοράς του νησιού, δηλαδή της διαμόρφωσης της μαρμάρινης ιωνικής αρχιτεκτονικής. Επιπλέον, με τη δημιουργία των δύο αυτών οργανωμένων αρχαιολογικών χώρων, αναβαθμίζονται και ωφελούνται τουριστικά και οικονομικά δύο μη ανεπτυγμένες περιοχές της Νάξου, τα χωριά Γλινάδο και Σαγκρί. Ειδικά στο Σαγκρί, η ιδιαίτερα πλούσια σε αρχαία και βυζαντινά μνημεία κοιλάδα, προσφέρεται για τη δημιουργία ενός μοναδικού αρχαιολογικού πάρκου³⁰⁹.

Αρκαδική πύλη (2005) και Αρχαιολογικός χώρος Μεσσήνης (2011): Η αρχαία Μεσσήνη ιδρύθηκε στις δυτικές υπώρειες του όρους Ιθώμη. Ήταν το ισχυρότερο φυσικό τεχνητό οχυρό της Μεσσηνίας. Η πόλη ιδρύθηκε από τον Θηβαίο στρατηγό Επαμεινώνδα το 369 π. Χ., ο οποίος ελευθέρωσε τη Μεσσηνία από τους Σπαρτιάτες. Η Μεσσήνη γνωρίζει μέγιστη ακμή κατά τους ελληνοιστικούς και πρώιμους αυτοκρατορικούς χρόνους. Οχυρώθηκε με την τελευταία λέξη της οχυρωματικής τεχνικής για να αντέξει στις επιδρομές των Σπαρτιατών. Η πόλη ανοικοδομείται σύμφωνα με το Ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα, ανάμεσα στον 3^ο αι μ. Χ., αποκτώντας κτήρια θρησκευτικού, πολιτικού και δημόσιου χαρακτήρα. Επιπλέον κοσμείται με αξιόλογα έργα τέχνης και κυρίως με τα κολοσσιαία γλυπτά του Μεσσήνιου γλύπτη Δαμοφώντος³¹⁰. Θεωρείται ένας σημαντικός αρχαιολογικός χώρος που εμπλουτίζει την αρχαία κληρονομιά ολόκληρης της Ευρώπης. Τα έργα που έχουν πραγματοποιηθεί, έχουν μετατρέψει τα αρχαία ερείπια σε έναν καλά οργανωμένο χώρο, που συνδυάζεται και με το τοπίο. Επιπλέον, έχει επιτραπεί η επανάχρηση των δημοσίων κτηρίων της αρχαίας πόλης, όπως το Στάδιο και το Εκκλησιαστήριο, για την εκτέλεση σύγχρονων καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και άλλων δραστηριοτήτων υψηλού επιπέδου.³¹¹ Η **Αρκαδική πύλη** αποτελεί τμήμα του τείχους της Αρχαίας Μεσσήνης. Το τείχος της είχε μήκος εννέα χιλιόμετρα και πάχος σχεδόν τριών μέτρων και έφερε κατά διαστήματα διώροφους ισχυρούς πύργους και επάλξεις. Από τα τείχη αυτά σώζονται εκτεταμένα τμήματα, κυρίως δεξιά και

³⁰⁹ Λαμπρινουδάκης - Σημαντώνη-Μπουρνιά, 1997: 22.

³¹⁰ Μαστραπάς, 1994: 160, 180, 205· Θέμελης, 2000: 1-5· Ζουμή, 2012: 112-129.

311

http://www.eleftheriaonline.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=6420:%E2%F1%E1%E2%E5%DF%EF-%F4%E7%F2-europa-nostre-%F3%F4%E7%ED-%E1%F1%F7%E1%D

αριστερά των δύο πλευρών της Αρκαδικής πύλης. Τα τείχη είναι κτισμένα από ντόπιο ασβεστόλιθο και κατά διαστήματα είχαν πύλες ενισχυμένες με ισχυρούς πύργους, που έπαιρναν το όνομά τους από την κατεύθυνση που ακολουθούσαν οι δρόμοι³¹². Σήμερα σώζονται τέσσερις πύλες με κυριότερη την Αρκαδική η οποία είναι ακόμη σε χρήση³¹³. Ονομάζεται έτσι, επειδή ο δρόμος που ξεκινούσε από αυτήν, οδηγούσε στη Μεγαλόπολη. Η πύλη αυτή είναι διπλή με δύο εισόδους, τις οποίες χωρίζει κυκλική αυλή, όπου πρέπει να ήταν τοποθετημένα αγάλματα θεών, προστατών της πόλης, μέσα σε κόγχες. Μέσα στη μεγάλη έκταση, σχήματος τετραγώνου, που περικλείεται από τα τείχη, αποκαλύφθηκαν σημαντικά μνημεία, δείγματα αρχιτεκτονικής του 4^{ου} αι. π.Χ. σε αρκετά καλή κατάσταση, που θεωρούνται ότι θα προσδώσουν σταδιακά στον χώρο την αίγλη της Ολυμπίας³¹⁴. Η Αρκαδική Πύλη αναστηλώθηκε στο πλαίσιο του 3^{ου} ΚΠΣ. Ο Κώστας Καρράς χαρακτήρισε την αναστήλωση της Αρκαδικής Πύλης ως έργο μεγαλόπνοο στη σύλληψη και επιτυχημένο στην εκτέλεση, που τοποθετείται μεταξύ των σημαντικότερων επιτευγμάτων της σύγχρονης αρχαιολογίας, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε όλη την Ευρώπη. Η αναστήλωσή της έχει χαρακτηριστεί ως υποδειγματική. Αποτέλεσε μια μακρά, ιδιαίτερα απαιτητική διαδικασία, η οποία απαιτούσε γνώσεις, ευαισθησία, τεχνογνωσία, χρήματα, τήρηση βασικών αρχών των διεθνών συμβάσεων, καθώς και σεβασμό στην αυθεντικότητα και προσωπικότητα του μνημείου.

Αρχαιολογικός χώρος προϊστορικού οικισμού Σκάρκου στην Ίο (2008): Ο λόφος του Σκάρκου βρίσκεται στον Κάμπο, μία από τις πιο εύφορες περιοχές της Ίου. Ο οικισμός αυτός, με χαρακτήρα οχυρού, ανήκει στην φάση Πρωτοκυκλαδική II (2700-2400/2300 π.Χ.) και είναι γνωστός κυρίως από τα ειδώλια που βρέθηκαν στις νεκροπόλεις του. Διαθέτει περίκεντρη πολεοδομική οργάνωση, ευρύχωρους δρόμους, πλατείες και λιθόκτιστα και σύνθετα ή απλούστερα διώροφα κτήρια, στοιχεία που υποδηλώνουν την σύνθετη κοινωνική οργάνωση και διαστρωμάτωσή του³¹⁵. Ο Σκάρκος είναι ο μεγαλύτερος γνωστός έως σήμερα οικισμός του λεγόμενου «Κυκλαδικού πολιτισμού», που άνθησε στις Κυκλάδες κατά την 3^η χιλιετία π.Χ.

³¹² Lawrence, 1996: 167-181· Farrington, 2012: 145-148.

³¹³ Θεοδωρόπουλος, 2000: 101.

³¹⁴ Ζυμή, 2012: 100-115.

³¹⁵ Dickinson, 2003: 97-98.

Συγκέντρωνε από νωρίς όλες τις προϋποθέσεις για να αναδειχθεί σε οργανωμένο επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, όχι μόνο λόγω της σημασίας του, αλλά και επειδή βρίσκεται πολύ κοντά στη Χώρα της Ίου και υπάρχει δημόσιος δρόμος, που οδηγεί κοντά σε αυτόν. Η Ίος δεν διαθέτει κανέναν άλλον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο και ένας τέτοιος θα βοηθήσει όχι μόνο στην προβολή του νησιού, αλλά και στην αναβάθμιση του τουρισμού του. Οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα, παράλληλα με το σύγχρονο Αρχαιολογικό Μουσείο που εγκαινιάστηκε το 1999 και φιλοξενεί τα εντυπωσιακά κινητά ευρήματα από τον Σκάρκο, να επισκεφθούν και την ίδια την προϊστορική πολιτεία από όπου προέρχονται αυτά αποκτώντας έτσι μία ολοκληρωμένη εικόνα γι' αυτήν. Ο επισκέπτης μεταφέρεται από το αραιά δομημένο περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής της Χώρας στο ειδυλλιακό αγροτικό και ποιμενικό τοπίο της υπαίθρου της Ίου, στο οποίο είναι αρμονικά ενταγμένος ο αρχαιολογικός χώρος³¹⁶.

Το ανάκτορο του Γαλερίου (2008): Βρίσκεται στην πλατεία Ναυαρίνου της Θεσσαλονίκης και περιλαμβάνει ένα κεντρικό περιστύλιο, αίθριο πλαισιωμένο από στοές με ψηφιδωτά, βασιλική, οκτάγωνο και Νυμφαίο. Πρόκειται για ένα από τα βασικά συγκροτήματα της περιόδου της Τετραρχίας, το μοναδικό στην Ελλάδα, με συχνότατη μνεία στη βιβλιογραφία³¹⁷. Στα βόρεια του ανακτόρου υπήρχε και ευτυχώς υπάρχει ακόμη το θριαμβικό τόξο του Γαλερίου, το οποίο διέθετε πληθώρα παραστάσεων, που συγκαταλέγονται στην κατηγορία των ρωμαϊκών ιστορικών αναγλύφων³¹⁸. Στο μνημείο έχουν πραγματοποιηθεί εξαιρετικές εργασίες αναστήλωσης, νέες κατασκευές, άψογες μελέτες, στερέωση για την προστασία των ευπαθών τμημάτων της τοιχοποιίας από τη διάβρωση του περιβάλλοντος, συντήρηση των αρχαίων δαπέδων και διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου με τη βελτίωση των συνθηκών περιήγησης του κοινού, με σκοπό να τεθεί στη διάθεσή του ένας από τους κεντρικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Θεσσαλονίκης, που χρονολογείται στον 4^ο αιώνα μ. Χ³¹⁹.

³¹⁶ Μαλθάρη, 2006: 99-103.

³¹⁷ Στεφανίδου-Τιβερίου, 1996: 8-12.

³¹⁸ Στεφανίδου-Τιβερίου, 1996: 22-23· Ramage, 2000: 311-313, 346.

³¹⁹ Κοτταρίδη – Χονδρογιάννης, 2007: 60-61.

Αρχαία Νικόπολη (2009): Η αρχαία Νικόπολη κτίστηκε κατ' εντολήν του Οκταβιανού Αυγούστου, πρώτου αυτοκράτορα της Ρώμης, για να τιμήσει τη νίκη του στο Άκτιο. Αναπτύχθηκε σε έκταση 1.500 περίπου στρεμμάτων και χαραχτηκε σύμφωνα με το αστικό ορθογώνιο ρωμαϊκό σύστημα. Η πόλη κοσμήθηκε από τον Οκταβιανό με μεγαλοπρεπή δημόσια οικοδομήματα (μνημείο της Νίκης του Αυγούστου, Θέατρο, Γυμνάσιο, Στάδιο, Υδραγωγείο, Ωδείο κ.ά.) καθώς και με έργα τέχνης. Ο αρχαιολογικός χώρος αποτελεί σήμερα την μεγαλύτερη σε έκταση αρχαία πόλη της Ελλάδας. Η αρχαία Νικόπολη παρουσίασε σημαντική συνέχεια κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο. Μάλιστα οι ανασκαφές σε πολλά μνημεία της παλαιοχριστιανικής πόλης αρχίζουν αμέσως μετά την απελευθέρωση της Πρέβεζας³²⁰. Στο διάβα των χρόνων συνεχίζουν να ανασκάπτονται στον χώρο και άλλα μνημεία και πολλές βασιλικές. Από τη δεκαετία του 1980 και εξής αρχίζουν να γίνονται προσπάθειες συντήρησης και προστασίας των εν λόγω χώρων, με αποκορύφωμα το έτος 1984, που ξεκινά ένα πρόγραμμα κατασκευής στεγάστρων και συστηματικής στερέωσης και ανάδειξης των μνημείων και των ψηφιδωτών, με τον τότε έφορο Δ. Τριανταφυλλόπουλο. Το 1998 αρχίζουν με χρηματοδότηση του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης συστηματικές εργασίες αποκάλυψης, στερέωσης και ανάδειξης των μνημείων³²¹. Σήμερα η αρχαία Νικόπολη προσπαθεί να μεταμορφωθεί από έναν ερειπιώνα σε έναν ζωντανό χώρο πολιτιστικής μνήμης. Η διασπορά των μνημείων επέβαλε εξ αρχής την επιλογή των σημείων παρέμβασης και με εντατικούς ρυθμούς υλοποιήθηκαν δράσεις στην πρωτογενή έρευνα, την τεκμηρίωση, συντηρήσεις και αποκαταστάσεις μνημείων, καθώς και παρεμβάσεις διαμόρφωσης, έτσι ώστε από το 2009 να έχουν ήδη διαμορφωθεί εννέα επισκέψιμοι πυρήνες³²².

Αρχαίος Πύργος στην Αγία Τριάδα Αμοργού (2010): Ο πύργος βρίσκεται βορειοδυτικά από τον οικισμό στο Χωριό και ανατολικά από το εκκλησάκι της Αγίας Τριάδας, στη μείζονα περιοχή της αρχαίας πόλης της Αρκεσίνης. Πρόκειται για το μοναδικό στην Αμοργό άριστα διατηρημένο αρχαίο μνημείο και το καλύτερα

³²⁰ Weis, 1976: 626-635· Χρυσοστόμου-Κεφαλλονίτου, 2003: 15-32· Γκούβας, 2009: 56-69.

³²¹ Πολιτιστικός Τουριστικός Οδηγός, 2001: 56-57.

³²² Ζάχος, 2008: 106-111.

σωζόμενο στις Κυκλάδες μεμονωμένο οχυρό ορθογώνιου σχήματος. Έχει εσωτερική αυλή και ο καθαυτό πύργος είναι σε μορφή υπερυψωμένου πολυώροφου οικοδομήματος. Η κατά προσέγγιση χρονολόγηση του μνημείου ανάγεται στον 4^ο αι. π.Χ. Ανατολικά και γύρω του βρίσκονται πάμπολλα οικοδομικά κατάλοιπα, που ανάγονται από την προϊστορική έως τη νεότερη εποχή. Από το 1993-1999 έχουν γίνει ποικίλες εργασίες σχετικά με την απελευθέρωση του μνημείου από την άγρια, αυτοφυή βλάστηση και τα νεότερα ερειπωμένα προσκτίσματα, αλλάζοντας ριζικά την εικόνα του, καθώς και του περιβάλλοντος χώρου.³²³ Ο αρχαιολογικός χώρος του χωριού της Αγίας Τριάδας στην κυκλαδίτικη Αμοργό αποκαταστάθηκε με παραδοσιακά υλικά και εργασία από ντόπιους τεχνίτες. Η ανάπλαση και η ανάδειξη ολόκληρου του αρχαιολογικού χώρου συμβάλλει στην ανασύνθεση της εικόνας της αγροτικής ζωής στη Μεσογειακή Ευρώπη από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας³²⁴.

Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίας Μεσσήνης (2011): βλ. ανωτέρω, σελ. 94-95.

Ακρόπολη Αγίου Ανδρέα στην Απολλωνία της Σίφνου (2012): Το νησί της Σίφνου αποτελεί στην ουσία έναν αρχαιολογικό χώρο, αφού κατοικείται ήδη από τη Νεολιθική Εποχή (7000-3000 π.Χ.). Στον δρόμο προς την Απολλωνία και συγκεκριμένα στον λόφο του Αγίου Ανδρέα βρίσκεται η εντυπωσιακή και σημαντική Μυκηναϊκή Ακρόπολη³²⁵. Τα αρχαιολογικά ευρήματα στη θέση αυτή μαρτυρούν τη συνεχή κατοίκηση από τους μυκηναϊκούς έως τους ελληνοιστικούς χρόνους³²⁶. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως μεγάλο μέρος μυκηναϊκού τείχους του 12^{ου} αι. π.Χ. Στη μεγάλη Ακρόπολη, εμβαδού 10 στρεμμάτων, σώζεται ένας εξαιρετικά πρωτοποριακός τρόπος οχύρωσης, αποτελούμενος από κυκλώπεια τείχη σε ύψος τριών μέτρων. Μέσα σε αυτόν υπάρχουν τα ερείπια πέντε οικοδομημάτων, πιθανόν κατοικιών³²⁷. Η ανάδειξή του ξεκίνησε από την αποψίλωση του χώρου, που ήταν ένα δάσος και έφτασε μέχρι την υδροδότηση, και την ηλεκτροδότησή του, καθώς και στην ανέγερση Μουσείου. Υπήρξε ένα έργο δύσκολο, χρονοβόρο και με ελάχιστη

³²³ Κοτταρίδη – Χονδρογιάννης, 2007: 342-343.

³²⁴ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1806

³²⁵ Τελεβάντου, 2008: 63-71.

³²⁶ Βασιλικού, 2006: 52-56.

³²⁷ Τελεβάντου, 2008: 107-117.

βοήθεια, όπως δήλωσαν οι ιθύνοντες, με αρωγό σε όλη αυτή την προσπάθεια τον Δήμο Σίφνου³²⁸.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Μοναστήρι των Φυρογίων στη Σίφνο (1978): Φεύγοντας από την Καταβατή για το Βαθύ σε απόσταση ενός περίπου χιλιομέτρου, συναντάμε την Μονή Φυρογίων, κτίσμα του 16^{ου} αι. Στο παρελθόν τη χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί από τη μονή του Προφήτη Ηλία για διαχείμανση. Σήμερα σώζονται οι χώροι του φούρνου, του ελαιοτριβείου και κάποια κελιά³²⁹.

Μονεμβασία (1980): Ο βράχος με τους περιμετρικούς γκρεμούς, πάνω στον οποίο ιδρύθηκε η βυζαντινή πολιτεία της Μονεμβασίας, προβάλλει εντυπωσιακά από την νοτιοανατολική ακτή της Πελοποννήσου, γύρω στα είκοσι μίλια βόρεια από τον Καβο-Μαλιά. Την πολιτεία της Μονεμβασίας αποτελούσαν δύο οικισμοί, η Πάνω Πόλη, στην κεκλιμένη έκταση ψηλά στον βράχο, με το φρούριο της ακρόπολης στην κορυφή και, χαμηλά, κοντά στη θάλασσα, η Κάτω Πόλη. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο στην πάνω πόλη βρίσκονταν η έδρα της διοίκησης, στρατιωτικές και άλλες εγκαταστάσεις και κατοικίες, κυρίως των αρχόντων, ενώ δεν αναφέρεται εμπορική δραστηριότητα³³⁰. Κατά την περίοδο της Α΄ Βενετοκρατίας η Πάνω Πόλη φαίνεται ότι είχε εγκαταλειφθεί σε μεγάλο βαθμό και, όταν παραδόθηκε στους Οθωμανούς το 1540, δεν επέτρεπαν στους Χριστιανούς να κατοικούν εκεί. Από το 1821, όταν ολόκληρη η έκταση περιήλθε στο Δημόσιο του νεοσυσταθέντος κράτους, η εγκατάλειψη υπήρξε πλήρης και ο χώρος της Πάνω Πόλης χρησιμοποιήθηκε ως βοσκότοπος μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '60. Οι κατοικίες ήταν μεγάλων διαστάσεων, στενομέτωπες και με δύο στάθμες. Στην Κάτω Πόλη, που την κλείνουν τα τείχη από τις τρεις πλευρές και ο Βράχος από την τέταρτη, επειδή η ζωή δεν

³²⁸ Τελεβάντου, 2008: 12-28.

³²⁹ <http://www.sifnos-island.info/gr/sights/firogia/>

³³⁰ Ξαναλάτου-Δεργκάλιν – Κούλογλου, 1974: 10-26· Ευγενίδου-Καλαμαρά, 2001: 3-10.

σταμάτησε ποτέ, έχουν αλλάξει πολλά³³¹. Με τη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους και την ανακατανομή των ιδιοκτησιών στην Κάτω Πόλη, έγιναν στην πόλη αλλά και στα κτίσματά της σημαντικές επεμβάσεις και είναι βέβαιο ότι απαλείφθηκαν πολλά στοιχεία που θύμιζαν την πρόσφατη ιστορία. Η κήρυξη της Μονεμβασίας σε διατηρητέο μνημείο ήταν πρωτοποριακή διότι επέτρεψε στους κατοίκους της να διατηρήσουν τις ιδιοκτησίες τους και οφείλεται στις προσπάθειες του τότε Εφόρου Κλασικών Αρχαιοτήτων, Χρύσανθου Χρήστου. Στις μέρες μας, ελάχιστοι Μονεμβασιώτες κατοικούν πλέον μόνιμα στο Κάστρο και ελάχιστοι νέοι κάτοικοι, όπως οι ιδιοκτήτες ξενοδοχείων. Σχεδόν όλα τα μαγαζιά έχουν ανοίξει και πάλι, τα ξενοδοχεία πολλαπλασιάστηκαν και είναι ανοιχτά όλο το χρόνο. Τα σπίτια έχουν γενικά κρατήσει τον χαρακτήρα τους, οι προσβάσεις σε αυτά είναι εύκολες, αναβαθμίστηκαν τα δίκτυα ύδρευσης, ηλεκτρισμού, τηλεφώνου και σύντομα θα υπάρχει και δίκτυο αποχέτευσης. Η Μονεμβασία αποτελεί μια μικρογραφία της Βενετίας, που το πρόβλημα είναι πολύ οξύ. Παράλληλα, με μεγάλα τεχνικά και αναστηλωτικά έργα, που φιλοδοξούν να κάνουν την πόλη ένα είδος διεθνούς σεμιναρίου για τη διατήρηση των μνημείων και, παρά το πολιτιστικό και εκπαιδευτικό υπόβαθρο, που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια, η πόλη συνεχώς αδειάζει. Για τους κατοίκους η ζωή στον οικισμό είναι πολυτέλεια, που συνδυάζεται με δυσβάσταχτες πρακτικές δυσκολίες και τρομερές οικονομικές επιβαρύνσεις. Είναι μια δύσκολη μάχη, στην οποία οι τοπικές αρχές, το Κράτος, αλλά και άλλα σώματα, πέρα από τα συμβατικά σύνορα των κρατών, θα έπρεπε να δράσουν με θάρρος για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στη σύγκρουση με οικονομικά συμφέροντα που έχουν επικρατήσει³³². Χωρίς όμως την τεράστια προσπάθεια να ενθαρρύνουν για μόνιμη εγκατάσταση ανθρώπους, οι ιστορικοί οικισμοί είναι καταδικασμένοι να μετατραπούν σε φαντάσματα ή σκηνικά, όπως λέει χαρακτηριστικά ο Αθηναίος Στρατηγός Νικίας στη Σικελία στο λόγο του για την καταστροφή του αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος «άνδρες γάρ πόλις, καί οὐ τείχη οὐδέ νῆες ἀνδρῶν κεναί», (Θουκυδίδης, Η-77).

³³¹ Καλλιγιάς – Καλλιγιά, 1985: 12-50.

³³² Καλλιγιάς – Καλλιγιά, 2006: 10-40.

Αγία Μονή στην Άρεια Ναυπλίου (1984): Στην Αργολίδα έχουμε μία από τις ωραιότερες εκκλησίες της Ελλάδος, το καθολικό της Αγίας Μονής, στην Άρεια, κοντά στο Ναύπλιο. Σύμφωνα με επιγραφή, η εκκλησία κτίστηκε το 1149 από τον Επίσκοπο Άργους και Ναυπλίου Λέοντα. Το καθολικό της Αγίας Μονής, σύνθετου τετρακίονιου σταυροειδούς τύπου με τρούλλο και δύο νάρθηκες, διατηρείται άριστα και παρουσιάζει αφενός πλούτο μορφολογικών στοιχείων με τον συνδυασμό λεπτών τούβλων και λαξευτού λίθου και αφετέρου εξαιρετική ακρίβεια της κατασκευής. Το πλινθοπερίκλειστο σύστημα τοιχοποιίας είναι άψογο. Οδοντωτές ταινίες και αράδες από εκλεπτυσμένα κεραμοπλαστικά οργανώνουν τις προσόψεις, ενώ ο τρούλλος στολίζεται με μαϊάνδρο και φέρει ένα οριζόντιο λοξότμητο γείσο από ξεστό λίθο αρίστης επεξεργασίας, τα πλαίσια των παραθύρων και τους ημικιονίσκους στις γωνίες του. Αν και το καθολικό της Αγίας Μονής έχει χάσει τις τοιχογραφίες και μεγάλο τμήμα του γλυπτού του διακόσμου, είναι κατά κάποιον τρόπο αντιπροσωπευτικό του ακαδημαϊκού πνεύματος του 12^{ου} αι που τελειοποιεί λεπτομέρειες, χωρίς να αποτολμά ριζικές αλλαγές στη μορφή και τον εσωτερικό χώρο του ναού³³³.

Λευκός Πύργος Θεσσαλονίκης (1988): Ο Λευκός Πύργος, το μνημείο-σύμβολο της Θεσσαλονίκης, που σήμερα υψώνεται μοναχικός στην παραλία της πόλης, αποτελούσε στο παρελθόν το νοτιοανατολικό πύργο της οχύρωσής της. Σύμφωνα με περιγραφές περιηγητών και παλαιές απεικονίσεις της πόλης, το θαλάσσιο τμήμα του τείχους, που κατεδαφίστηκε το 1867, είχε τρεις πύργους, από τους οποίους ο ανατολικός ήταν ο Λευκός Πύργος, κτισμένος ακριβώς στο σημείο όπου συναντιόταν το ανατολικό με το επιθαλάσσιο τείχος³³⁴. Η ακριβής χρονολόγησή του δεν είναι γνωστή, αλλά είναι σχεδόν βέβαιο ότι κτίστηκε στα τέλη του 15ου αι., μετά την κατάκτηση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους, και ότι αντικατέστησε έναν παλαιότερο βυζαντινό πύργο, ο οποίος αναφέρεται από τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ευστάθιο, στην περιγραφή της πολιορκίας της πόλης από τους Νορμανδούς το 1185. Στη μακρά ιστορία του, ο πύργος έχει αλλάξει κατά καιρούς ονόματα και χρήσεις. Είναι κυλινδρικός με ύψος 33,90 μ. και διάμετρο 22,70 μ. Έχει ισόγειο και έξι ορόφους, που επικοινωνούν με εσωτερικό κλιμακοστάσιο μήκους 120

³³³ Ορλάνδος, 1999: 97· Μπούρας, 2001: 135-138.

³³⁴ Βελήνης, 1998: 21-89.

μ., το οποίο ελίσσεται κοχλιωτά σε επαφή με τον εξωτερικό τοίχο, αφήνοντας στο κέντρο έναν κυκλικό πυρήνα, διαμέτρου 8,50 μ. Έτσι, σε κάθε όροφο σχηματίζεται μια κεντρική κυκλική αίθουσα, με την οποία επικοινωνούν μικρότερα τετράπλευρα δωμάτια, ανοιγμένα στο πάχος του εξωτερικού τοίχου. Ο τελευταίος όροφος έχει μόνο την κεντρική αίθουσα και έξω από αυτήν δημιουργείται δώμα, που προσφέρει εξαιρετική θέα του γύρω τοπίου της πόλης και της θάλασσας³³⁵. Το 1983-1985 έγινε από την 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων η αναστήλωση του μνημείου και η μετατροπή του σε εκθεσιακό χώρο. Τον Σεπτέμβριο του 2008 εγκαινιάστηκε η νέα μόνιμη έκθεση που αφορά την ιστορία της Θεσσαλονίκης από την ίδρυσή της μέχρι και τις μέρες μας³³⁶.

Μονή Αγίας Ειρήνης στο Ρέθυμνο Κρήτης (1994): Η Ιερά Μονή της Αγίας Ειρήνης βρίσκεται στους βόρειους πρόποδες του όρους Βρύσινα, πάνω σε ένα βράχο κοντά στον ομώνυμο οικισμό, μόλις 5 χλμ. νότια του Ρεθύμνου. Πρόκειται για παλαιό μοναστήρι, που θα πρέπει να υπήρχε από τον 14ο αι. Εξωτερικά το μοναστηριακό συγκρότημα δίνει την εικόνα μίας οχυρωμένης μονής, στην οποία η πρόσβαση ήταν δύσκολη πριν την κατασκευή του δρόμου, λόγω των απότομων μεγάλων κλίσεων του βράχου πάνω στον οποίο έχει οικοδομηθεί. Η Μονή καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1866. Η αναστήλωσή του ξεκίνησε το 1989 και από τότε οι μοναχές με την έντονη δραστηριότητά τους, του έχουν ξαναδώσει ζωή. Το μοναστήρι λειτουργεί σήμερα ως πυρήνας προστασίας και διαφύλαξης της λαϊκής μας παράδοσης στον τομέα της χειροτεχνίας και ιδιαίτερα της υφαντικής και της κεντητικής, εφόσον μέσα σε αυτό λειτουργεί έκθεση εργαλείων που παράγουν οι ίδιες οι μοναχές³³⁷.

Καθολικό Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας στο Άγιον Όρος (1996): Η Μονή Σίμωνος Πέτρας, λεγόμενη και Σιμωνόπετρα, είναι 13η στην ιεραρχία των μονών του Αγίου Όρους. Βρίσκεται 300 μέτρα από τη θάλασσα, πάνω σε βράχο από γρανίτη, που έχει βάθος 10 χλμ. μέσα στη γη και που φαίνεται σχεδόν να κρέμεται. Η ίδρυσή της οφείλεται στον Όσιο Σίμωνα, που ασκήτησε στα μέσα του 13ου αιώνα σε

³³⁵ Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου – Τούρτα, 1997: 31-35.

³³⁶ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=859

³³⁷ Μπορμουδάκης, 2011: 60-85' <http://www.agiairini.eu/>

σπήλαιο κοντά στη μονή. Άρχισε να κτίζεται το έτος 1257. Κατά τα έτη 1365 - 1371 η Μονή ανακαινίστηκε και επεκτάθηκε από τον Σέρβο ηγεμόνα των Σερρών, Ιωάννη Ούγγλεση. Το 1581 καταστράφηκε από πυρκαγιά της οποίας έπεσε θύμα μεγάλος αριθμός μοναχών. Η Μονή κάηκε συνολικά τρεις φορές. Τη σημερινή της μορφή την πήρε μετά την τελευταία μεγάλη πυρκαγιά του 1891³³⁸. Η Σιμωνόπετρα δεν ανήκει στα μοναστήρια που αποτελούν αυτοτελή ευδιάκριτα οικοδομήματα, λόγω της στενότητας του χώρου. Το Καθολικό της Μονής, αφιερωμένο στη Γέννηση του Χριστού, στην αρχική του μορφή κατασκευάστηκε περί το 1600, ενώ η σημερινή του διαμορφώθηκε μετά τη πυρκαγιά του 1891. Η Μονή έχει ιστορική βιβλιοθήκη με αξιόλογα βιβλία, σκευοφυλάκιο με έναν θησαυρό έργων τέχνης, συλλογές ανθιδόλων και χαρακτηριστικά της αγιορείτικης πινακοθήκης της. Το πιο σπουδαίο όμως κειμήλιο της Σιμωνόπετρας είναι το αριστερό χέρι της Αγίας Μαρίας της Μαγδαληνής της Μυροφόρου, το οποίο διατηρείται ακέραιο εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια και η οποία λογίζεται και συνκλήτωρ της Μονής³³⁹.

Ιπποτικός Ξενώνας Αγίας Αικατερίνης στη Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου (1997):

Ιδρύθηκε το 1391-92, από τον Ιταλό Domenico d' Allemagna, αμιραλή του τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποτών. Προοριζόταν μόνο για διακεκριμένους επισκέπτες.. Ιδρύθηκε στο Μπούργο της Ρόδου, κοντά στα τείχη, στην πύλη που οδηγούσε στον μώλο, καταστράφηκε κατά την πολιορκία του 1480 και το σεισμό του 1481 και ανοικοδομήθηκε και αποπερατώθηκε από τον Ιωαννίτη Costanzo Operti, το 1516. Η θέση του κτηρίου ήταν περίοπτη³⁴⁰. Κατά την Τουρκοκρατία το κτήριο υπέστη εκτεταμένες ζημιές. Η ανασκαφική δραστηριότητα άρχισε αμέσως μετά το τέλος του πολέμου και συνεχίζεται έως σήμερα. Το διώροφο κτίσμα χαρακτηρίζεται από την ενότητα στη σύλληψη, την εκτέλεση και την αισθητική επιτυχία των κτηρίων της Β΄ Ιπποτικής περιόδου (1481-1522), κατά την οποία ανοικοδομήθηκε εκ νέου και εργάστηκαν στη Ρόδο αρχιτέκτονες από τη Δύση³⁴¹. Από το 1986 και εξής ξεκίνησαν

³³⁸ Μαμαλάκης, 1971: 28-54· Παπαγιάννης, 1994: 25-30· Μυλωνάς, 2000: 15-40.

³³⁹ Θεοχαρίδης, 1991: 247-252· <http://www.monastiriaka.gr/maprecord.php?mapid=72025>

³⁴⁰ Κόλλιας, 1994: 10-35, 42-60.

³⁴¹ Κόλλιας, 1992: 9-25.

οι εργασίες αναστήλωσης του μνημείου. Κατά την αποκατάστασή του τηρήθηκαν οι αρχές της Χάρτας της Βενετίας και οι βασικές έννοιες της διακήρυξης του Άμστερνταμ, που διατυπώθηκαν και στη Σύμβαση της Γρανάδας. Η επέμβαση υψηλής εξειδίκευσης συγκέντρωνε τις προϋποθέσεις εφαρμογής της ολοκληρωμένης προστασίας σε ό,τι αφορά την ευθύνη των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, λαμβάνοντας υπόψη τους κοινωνικούς παράγοντες σε σχέση με το μνημείο. Η αποκατάσταση του δομικού υλικού σεβάστηκε την αρχική του υπόσταση και τα αυθεντικά του στοιχεία. Η οριστική μελέτη επέλεξε τη δεύτερη ιπποτική φάση ως κυρίαρχη στη σημερινή κατάσταση του κτηρίου, η οποία και αποκαταστάθηκε, ενώ διατηρήθηκαν τα αξιόλογα στοιχεία από τις υπόλοιπες περιόδους. Στόχος των επεμβάσεων ήταν η μέγιστη διατήρηση των αρχαίων υλικών. Η δημιουργία μίας διεπιστημονικής ομάδας σε άμεση συνεργασία με το εξειδικευμένο τεχνικό και εργατοτεχνικό προσωπικό, καθώς και η αγάπη για το αντικείμενο εξασφάλισαν την πνοή, τον ενθουσιασμό, την υψηλή ποιότητα στην απόδοση των λεπτομερειών και την αρμονία του συνόλου³⁴².

Άγιος Παντελεήμονας στη Θεσσαλονίκη (2000): Στις αρχές του 14^{ου} αι. χρονολογείται ο Άγιος Παντελεήμων, προβληματικός ως προς την αρχική ονομασία και την ταύτισή του με τη σπουδαία Μονή της Θεοτόκου Περιβλέπτου³⁴³. Ο τύπος του είναι αυτός του σύνθετου σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλλο ναού, με τρουλλαίο νάρθηκα και με περίστω, που κατέληγε στα ανατολικά σε συμμετρικά παρεκκλήσια. Το περίστω, προφανώς λίγο οψιμότερο από τον κυρίως ναό, έχει καταστραφεί από τις αρχές του 20^{ου} αι., ευτυχώς όμως υπάρχουν αρκετές πληροφορίες για τη μορφή του. Είχε τρουλλίσκους κατά τον εγκάρσιο άξονα στη θέση των δύο πλαγίων εισόδων του κυρίως ναού και μεγάλα ανοίγματα με ζεύγη κίωνων. Από πλευράς μορφολογίας ο Άγιος Παντελεήμων εμφανίζεται περισσότερο λιτός και συντηρητικός σε σχέση με άλλα μνημεία της Θεσσαλονίκης. Στο εσωτερικό του διατηρεί μικρό ποσοστό των αρχικών του τοιχογραφιών³⁴⁴.

³⁴² Μανούσου–Ντέλλα, 2003: 137-140.

³⁴³ Rodley, 2010: 314.

³⁴⁴ Μπούρας, 2001: 202.

Μονή Αγίας Πελαγίας Καστροσυκιάς στην Ήπειρο (2004): Κάτω από το χωριό Καστροσυκιά, λίγα μέτρα αριστερά της εθνικής οδού Πρέβεζα-Πάργα, ανάμεσα σε ψηλά δέντρα και ανθισμένους κήπους, βρίσκεται το καθολικό της άλλοτε πλούσιας Μονής της Αγίας Πελαγίας. Φαίνεται πως την ίδρυσαν, άγνωστο πότε, κάποιοι μοναχοί που ασκήτευαν σε σπηλιά που υπάρχει και σήμερα, 100 μέτρα πάνω από τον ναό. Μαρτυρούνται δύο ανακαινίσεις της, μία το 1613 και μία το 1795. Η επιγραφή στην πύλη-καμπαναριό φέρει την χρονολογία 1894. Έως την διάλυσή της, στα τέλη του 19ου αι., επιχορηγούσε το σχολείο της Καστροσυκιάς και της Ρηνιάσας. Το καθολικό της Μονής είναι μονόκλιτη βασιλική με τρούλλο και πλάγιους χορούς. Δύο ανάγλυφοι ενετικοί λέοντες στεφανώνουν την κόγχη πάνω από την είσοδο. Στο εσωτερικό της υπάρχουν τέσσερις κίονες, ο ένας εκ των οποίων κορινθιακού ρυθμού, και ανάγλυφο κτιστό τέμπλο δυτικής επιδράσεως με εικόνα του Χριστού δια χειρός Ν. Θωμαΐδη εκ Πρεβέζης (1951). Η αγιογραφία της κόγχης της Προσκομιδής είναι έργο του ιερομόναχου Χρυσάνθου, ηγουμένου της μονής από το 1850 έως το 1888. Η Μονή, με πρωτοβουλία του Μακαριστού Αγίου Μητροπολίτη Νικοπόλεως και Πρεβέζης Μελετίου Καλαμαρά έχει κριθεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο σύμφωνα με ΦΕΚ 717/τβ/19.8.1997 και έχει ενταχθεί σε ευρωπαϊκό πρόγραμμα προστασίας και ανακαίνισης ιερών μονών της Ορθοδοξίας. Ήδη έχουν ανακαινιστεί και επισκευαστεί, τόσο ο ναός όσο και τα κελιά με τον περιβάλλοντα χώρο της Μονής³⁴⁵.

Μονή Φανερωμένης Λεκατσά στην Ήπειρο (2004): Η Μονή Φανερωμένης Λεκατσά βρίσκεται στη θέση Κόρτος, μέσα στο δάσος Λεκατσά, 4 χλμ ΒΔ του οικισμού Μυρσίνης. Ιδρύθηκε πιθανώς τον 17ο αι. Το καθολικό οικοδομήθηκε το 1744 και επισκευάστηκε το 1870. Το κωδωνοστάσιο κτίστηκε το 1813. Έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και χρήζει ειδικής κρατικής προστασίας, σύμφωνα με ΦΕΚ 740/τβ/25.8.1997³⁴⁶.

³⁴⁵ Βοκοτόπουλος, 1975: 32-36` <http://cultureportalweb.uoi.gr/cultureportalweb/article>.

³⁴⁶ Βοκοτόπουλος, 1975: 46-50`

http://www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_db/40_Prevezhs/40_2_D_Zaloggou/40_2_4_DD_Myrsinhs/40_2_4_DD_Myrsinhs.htm

Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου (Παναγία του Μπούργκου, Συγκρότημα του Αγίου Γεωργίου, Τζαμί Σουλεϊμάν), (2006): Η Ρόδος καταλαμβάνεται το 1309 από τους Ιππότες του Αγίου Ιωάννου (1309–1522), οι οποίοι αναπτύσσουν οικονομική, αλλά και πολύ έντονη οικοδομική δραστηριότητα, φέρνοντας από τις χώρες καταγωγής τους, τους τύπους και τις μορφές της ώριμης και της όψιμης γοθτικής αρχιτεκτονικής. Αυτή εκδηλώνεται άλλοτε με την ανέγερση εκκλησιών αμιγούς δυτικής τεχνοτροπίας (Άγιος Ιωάννης του Κολλακίου, Παναγία του Μπούργκου, Παναγία της Νίκης), άλλοτε με τη διασκευή παλαιότερων βυζαντινών ναών (Παναγία του Κάστρου) και άλλοτε με τη δραστική επίδραση σε ορθόδοξες εκκλησίες, οι οποίες ως προς τους τύπους ακολουθούν την παλιά βυζαντινή παράδοση³⁴⁷. Στην παλιά πόλη της Ρόδου σώζονται 29 ναοί διαφόρων τύπων. Οι επιδράσεις της ιπποτικής δυτικής αρχιτεκτονικής στις ελληνικές αυτές εκκλησίες διακρίνονται στον μορφολογικό και τον κατασκευαστικό τομέα: όλες οι τοιχοποιίες και οι θόλοι κατασκευάζονται από λαξευτό ροδιακό ψαμμίτη, αποκλεισμένης της χρήσης τούβλων και κεραμικών διακοσμήσεων. Τα αρχιτεκτονικά μέλη διαμορφώνονται κατά τον γοθτικό τρόπο με την κατεργασία του αυτοφυούς υλικού της δομής. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί το Χουρμαλί Μεδρεσέ, που ταυτίστηκε τα τελευταία χρόνια με τον Άγιο Γεώργιο που ο εξαιρετικά κομψός τρούλλος του με τα λαξευτά στον ξανθό ψαμμίτη λεπτά βεργία, τις αρμονικές αναλογίες και την έντονη ανάταση που προσδίδει στον εσωτερικό χώρο, μπορεί να θεωρηθεί ευτυχές αποτέλεσμα της ωσμώσεως της δυτικής τεχνοτροπίας στην υστεροβυζαντινή ναοδομία³⁴⁸. Η Επιτροπή Παρακολούθησης Έργων στα Μνημεία της Μεσαιωνικής Πόλης της Ρόδου του Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε., που λειτουργεί από το 1998 ως ο φορέας υλοποίησης ενός δυναμικού αναστηλωτικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει ως στόχο να δώσει μία νέα διάσταση του μνημειακού χώρου με έμφαση στην διαχρονικότητα του πολεοδομικού ιστού, σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις για την ένταξη των μνημείων στη ζωή των πολιτών. Έτσι, έχει αναδείξει μεταξύ άλλων τέσσερα εκκλησιαστικά σύνολα, στα οποία συγκαταλέγονται η Παναγία του Μπούργκου και ο

³⁴⁷ Κόλλιας, 1994: 10-35 & 42-60.

³⁴⁸ Μουτσοπούλου, 1990: 171-195· Μπούρας, 2001: 226-231.

Άγιος Γεώργιος. Επιπλέον, αναδείξεις πραγματοποιούνται σε μουσουλμανικά τζαμιά, όπως αυτό του Σουλεϊμάν³⁴⁹.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Κουτσουνάρι στη Κρήτη (1978): Το Κουτσουνάρι είναι ένα μικρό παραθαλάσσιο χωριό, που βρίσκεται 6 χλμ ανατολικά της Ιεράπετρας και 45 χλμ νοτιοανατολικά του Αγίου Νικολάου, κοντά στο γραφικό χωριό Άγιος Ιωάννης. Είναι κτισμένο μέσα σε ένα καταπράσινο ύψωμα με πολλούς ελαιώνες και πεύκα τριγύρω, μόλις 1 χλμ βόρεια των ακτών του Λιβυκού Πελάγους. Ο οικισμός έχει πάρει το όνομά του από μία φλέγα (πηγή) νερού, που υπάρχει στην περιοχή και ‘‘κουτσουνάριζε’’ το νερό³⁵⁰. Η μοναδική αρχιτεκτονική του, το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και οι πολύβλαστοι κήποι του, του προσδίδουν μία μοναδικότητα. Οι Τ. και Β. Ζέρβα-Μποζινέκη είχαν ήδη αρχίσει να μετατρέπουν από το 1974 τον εν λόγω ορεινό οικισμό σε τουριστικό. Η νέο-λαϊκή αρχιτεκτονική παρουσίασε μετά το 1960 ιδιαίτερη έξαρση και διαδόθηκε ευρέως, όχι μόνο στα υψηλά εισοδήματα, αλλά και στα μεσαία. Τα χαρακτηριστικά αυτής της εξάπλωσης μπορούν να παραλληλιστούν με ενδημική ασθένεια: η πρώην περιθωριακή αρχιτεκτονική των πρωτοπόρων για την επιστροφή στις ρίζες γινόταν τώρα κοινό, εκχυδαϊσμένο κτήμα του κοινού και κάλυπτε σημαντικό ποσοστό της Υψηλής και της Μαζικής αρχιτεκτονικής. Οι κυριότερες εκφάνσεις της νέο-λαϊκής αρχιτεκτονικής εξυπηρέτησαν την προαστιακή-εξοχική κατοικία και τις τουριστικές εγκαταστάσεις. Σε όλες τις περιπτώσεις μεγάλη ώθηση έδωσε η ανακάλυψη της αξίας της γνήσιας παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και η μοιραία ταύτισή της με την έννοια της ανάπτυξης-αξιοποίησης³⁵¹.

Παλιός οικισμός Οίας στη Σαντορίνη (1979): Η Σαντορίνη χαρακτηρίζεται από μία εντυπωσιακή γεωμορφολογία ως νησί ηφαιστειογενές, υπόλειμμα μιας σειράς τρομακτικών εκρήξεων, που συνέβησαν γύρω στο 1500 π.Χ. Στη σημερινή της μορφή έχει σχήμα μηνίσκου, που περιβάλλει την καλντέρα με το σβησμένο

³⁴⁹ Κίζης, 2008: 150-157.

³⁵⁰ http://www.agiosioannis.org.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=59

³⁵¹ Φιλιππίδης, 1984: 379.

ηφαίστειο στο κέντρο. Στον 17^ο αι., όταν για πρώτη φορά έχουμε μία πλήρη εικόνα του νησιού, αναφέρονται πέντε καστέλια (οχυροί οικισμοί). Μεταξύ αυτών είναι και η Επανωμεριά (σημερινή Οία) στο βόρειο άκρο του νησιού³⁵². Στη σημερινή τους μορφή, οι οικισμοί της Σαντορίνης μπορούν να διακριθούν βασικά σε τρεις κατηγορίες: α. γραμμικοί, όπως τα Φηρά και η Οία, που εκτείνονται πάνω στο χείλος του γκρεμού προς την Καλντέρα, β. οι εξελιγμένοι οχυροί και γ. οι υπόσκαφοι. Ο πολεοδομικός ιστός των οικισμών της Σαντορίνης, πέρα από τις ιδιομορφίες που παρουσιάζει η ντόπια αρχιτεκτονική, έχει πολλά κοινά με άλλα νησιά του Αιγαίου. Οι τύποι των σπιτιών διακρίνονται στο αγροτικό σπίτι, το λαϊκό αστικό και το αρχοντικό. Παραλλαγές αυτού του τύπου υπάρχουν αναρίθμητες σε ολόκληρη τη Σαντορίνη, όχι όμως με τη συχνότητα που τις συναντά κανείς στην Οία, παλιότερα το κυριότερο καπετανοχώρι του νησιού³⁵³.

Οικία Γαβαλοχωρίου στη Κρήτη (1981): Το Γαβαλοχώρι δεν είναι ίσως το πιο διάσημο χωριό του Αποκορώνα Χανίων, αλλά σίγουρα ένα από τα πιο όμορφα και γραφικά. Δεν συναντάς συχνά τόσο καλοδιατηρημένη παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τόσο «χρώμα». Σύμφωνα με την παράδοση, πήρε το όνομά του από τους «Γαβαλάδες», δηλαδή την οικογένεια ενός από τα 12 αρχοντόπουλα της Κωνσταντινούπολης (γόννοι αρχοντικών οικογενειών), που εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη το 1082 κατ' εντολή του αυτοκράτορα Κομνηνού. Το χωριό αποτελείται από στενά δρομάκια, παλιές διατηρημένες γειτονιές, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, χρώματα (λουλακί και τερακότα), πεζούλια, καμάρες, σπίτια που διατηρούν την αλλοτινή τους αισθητική κι ίσως μια γεύση από Βυζάντιο, μικρούς καταπράσινους κήπους και ασβεστωμένες αυλές³⁵⁴.

Πλάκα, η παλιά πόλη των Αθηνών (1982): Η Πλάκα είναι ίσως η μοναδική περιοχή στην Ευρώπη, η οποία έχει συνεχή κατοίκηση τα τελευταία 5000 χρόνια³⁵⁵. Η πολιτιστική-αρχαιολογική ζώνη στο κέντρο των Αθηνών έχει σχήμα επιμήκους μηνίσκου και έκταση 350 εκταρίων. Περιλαμβάνει από δυσμάς προς ανατολάς μεταξύ άλλων την παλαιά πόλη (Πλάκα). Η δυνατότητα αποκαλύψεως του αρχαίου

³⁵² Φιλίππιδης, 1984: 15 & 46.

³⁵³ Φιλίππιδης, 2001: 147-177.

³⁵⁴ <http://cretazine.com/crete/routes/villages/item/944-gavaloxori-to-mystiko-tou-apokorona>

³⁵⁵ Καμπούρογλου, 1990: 50-78· Μπίρης, 1999: 25-39.

κέντρου της πόλεως, της αρχαίας δηλαδή Αγοράς, και της επονομαζόμενης Ρωμαϊκής Αγοράς στη βόρεια κλιτύ της Ακροπόλεως, χάθηκε εντούτοις για πολύ καιρό, εξαιτίας της ανεξέλεγκτης ανοικοδομήσεως της Πλάκας κατά τον 19^ο αιώνα. Το ίδιο ισχύει σε μεγάλο βαθμό και για τον Κεραμεικό, καθώς και για άλλους χώρους. Η δημιουργία μιας συνεχόμενης ζώνης ανασκαφών γύρω από την Ακρόπολη ματαιώθηκε επίσης. Αυτό θα ήταν δυνατό μόνο με την εξαφάνιση ολόκληρης της Πλάκας, της παλαιάς δηλαδή πόλεως, ένα όνειρο που καλλιεργήθηκε έως τη δεκαετία του 1960 από πολλούς αρχαιολόγους, αλλά και απλούς πολίτες. Στο μεταξύ η προοπτική αυτή εγκαταλείφθηκε οριστικά. Κατά τα έτη 1965-1966 το Υφυπουργείο Οικισμού εξεδήλωσε ένα πρώτο ενδιαφέρον για τη συντήρηση της παλαιάς συνοικίας του 19^{ου} αι., της λεγόμενης Πλάκας, που βρίσκεται στην άνω βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, η περιβαλλοντική μόλυνση, η κυκλοφοριακή συμφόρηση και ο υποβιβασμός της ποιότητας ζωής είχαν φθάσει σε πρωτοφανή έξαρση στο κέντρο των Αθηνών³⁵⁶. Η Πλάκα για πολλά χρόνια είχε χάσει μεγάλο αριθμό των κατοίκων της. Οι νέοι είχαν φύγει, οι δρόμοι είχαν μετατραπεί σε χώρο στάθμευσης των αυτοκινήτων και τα κακόφημα νυχτερινά κέντρα κέρδιζαν έδαφος.³⁵⁷ Ως ζωνηρή αντίδραση στις εξαθλιωτικές αυτές συνθήκες ανεφάνησαν αρκετές πρωτοβουλίες και επακολούθησε μία αργή, σταδιακή αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, με την αναμόρφωση της Πλάκας, την πεζοδρόμηση του εμπορικού κέντρου, την εκστρατεία δενδροφυτεύσεως των οδών και τέλος με δραστικά μέτρα για την προστασία και διατήρηση των μνημείων της Ακροπόλεως. Όλες αυτές οι συνδυασμένες πρωτοβουλίες αποτέλεσαν βήματα προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη διαμόρφωση χώρων αναψυχής αποτελεί τη λογική συνέπεια της επαναθεωρήσεως των αξιών της αστικής ζωής³⁵⁸. Δεν προκαλεί πλέον έκπληξη σε κανέναν από τους κατοίκους το να βρουν ένα παλιό πηγάδι στο υπόγειο του σπιτιού τους ή ένα κατάλοιπο τείχους στο κήπο τους. Το να περπατά κανείς σήμερα στην Πλάκα αποτελεί μία ενδιαφέρουσα και αυθεντική εμπειρία. Η κατάσταση βέβαια στην οποία βρίσκεται σήμερα η Πλάκα,

³⁵⁶ Παπαγεωργίου-Βενετάς, 1996: 29-42· Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2004: 185-190· Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2005: 263-280.

³⁵⁷ Τραυλός, 1993: 45-60· Φωκά – Βαλαβάνης, 1994: 15-37.

³⁵⁸ Παπαγεωργίου-Βενετάς, 2005: 280-285.

είναι το αποτέλεσμα σκληρής δουλειάς πολλών χρόνων και εμμονής κόντρα σε κάθε τι περίεργο και αλλόκοτο³⁵⁹.

Παλαιά συνοικία της Καβάλας (1983): Η ανάπτυξη της Καβάλας επηρεάζεται με κάποιο τρόπο από το γεγονός ότι εδώ γεννήθηκε ο Μεχμέτ Αλή, ο ιδρυτής της Αιγυπτιακής Δυναστείας στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Το 1817 ίδρυσε το Ιμαρέτ, ιερατική σχολή που λειτούργησε έως το 1902 και κατόπιν φιλανθρωπικό ίδρυμα. Δικό του έργο είναι επίσης η επισκευή του εντυπωσιακού υδραγωγείου της πόλης, το 1816. Η ίδια η πόλη της Καβάλας διατηρούσε στα μέσα περίπου του 19^{ου} αιώνα τα χαρακτηριστικά μίας τυπικής οθωμανικής πόλης των Βαλκανίων. Βρισκόταν περιορισμένη μέσα στα στενά όρια της περιοχής της Παναγίας, με εξαίρεση μία επέκτασή της με την αγορά προς βορρά. Η αρχιτεκτονική της νέας πόλης είναι νεοκλασική με προσμίξεις εκλεκτικισμού. Στις μέρες μας, ο επισκέπτης ξεκινώντας την περιήγησή του από την Παλιά Πόλη, ή αλλιώς συνοικία της Παναγίας, μπορεί να θαυμάσει κτήρια (παλιές φυλακές, Ιμαρέτ), πλακόστρωτα (πλατεία Μεχμέτ Αλή) και μνημεία (το επιβλητικό φρούριο, θεατράκι, Φάρος, πολεμίστρες, Καμάρες).³⁶⁰

Νεοκλασικό κτήριο του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών (1985): Το τετραώροφο νεοκλασικό μέγαρο στη γωνία των οδών Χαριλάου Τρικούπη και Φειδίου, οικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 1887-1897, βάσει σχεδίων του αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ (1837-1923) και έκτοτε στεγάζει το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Χαρακτηριστική είναι η διακόσμηση της ζώνης του τελευταίου ορόφου με τις βαθυκόκκινες ορθογώνιες επιφάνειες, που συναντάμε και σε άλλα κτήρια σε σχέδια του Τσίλλερ την ίδια εποχή, όπως λ.χ. στα ξενοδοχεία «Μέγας Αλέξανδρος» και «Μπάγκειον»³⁶¹.

Αρχοντικό Βούρλη στη Σύρο (1985): Στην Ερμούπολη της Σύρου, κοντά στο Δημαρχείο και το λιμάνι, μέσα στην εφοπλιστική συνοικία ΒΑΠΟΡΙΑ, βρίσκεται το Αρχοντικό Βούρλη. Κτίστηκε το 1888 από τον αρχιτέκτονα Χατζή Γεώργιο Γρέκα, ως κατοικία του Αντωνίου Μαυροκορδάτου, Συριανού μεγαλέμπορου και βουλευτή

³⁵⁹ Μιχελή, 1994: 6-18· Καιροφύλας, 2007: 15-25.

³⁶⁰ Φιλιππίδης, 2007: 10-20.

³⁶¹ Φιλιππίδης, 1984: 125-127· Μπίρης, 2003: 150.

της επαρχίας Σύρου. Το αρχοντικό είναι ένα διώροφο λιθόκτιστο κτήριο, που περιβάλλεται από κήπο, με κιγκλιδώματα εξαιρετικής τέχνης, είσοδο με σκάλα μαρμάρινη και ιδιαίτερα μαρμάρινα πελεκητά στοιχεία όψης. Μετά την ανακαίνισή του το 1992, διατηρεί εσωτερικά όλα τα στοιχεία του παλιού αρχοντικού, που, μαζί με την αυθεντικότητα των επίπλων σε κάθε χώρο, τους σπάνιους εσωτερικούς χρωματισμούς και τη ζεστασιά της ανθρώπινης παρουσίας, παραπέμπει στην παραδοσιακή Συριανή αρχοντική φιλοξενία του περασμένου αιώνα. Όλα επιλέχθηκαν με φορτίο αυθεντικότητας. Τέχνες και ιστορία λειτουργούν σιωπηλά³⁶².

Οικισμός Κανονά στη Κέρκυρα (1986): Ο οικισμός Κανονά στην Κέρκυρα πήρε δίπλωμα για την αισθητική διαμόρφωση του άμεσα υπαίθριου περιβάλλοντος χώρου εξοχικής κατοικίας των αρχών του 18^{ου} αιώνα³⁶³.

Διάσωση λιθόστρωτων δρόμων στους οικισμούς του νομού Λέσβου (1987): Η Λέσβος ή Μυτιλήνη, τρίτη σε μέγεθος από τα ελληνικά νησιά, χαρακτηρίζεται από τη στενή της σχέση με τη ΒΔ παραλία της Μικρασίας, από την οποία χωρίζεται με δύο μόλις θαλάσσια στενά. Το σχήμα της είναι ένα ακανόνιστο τρίγωνο με την κορυφή του στραμμένη στο βορρά. Η νότια ακτή κοιλάινεται από δύο βαθιούς κόλπους, της Γέρας και της Καλλονής, που καταλήγουν σε στενά στόμια και χωρίζουν το νησί σε τέσσερις χερσονήσους. Η φυσική διάθρωση του νησιού έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην οικιστική του οργάνωση. Βασικό χαρακτηριστικό όλων σχεδόν των οικισμών της Λέσβου είναι ο αστικός τους χαρακτήρας. Στο σύνολό του ο πολεοδομικός ιστός χαρακτηρίζεται από έλλειψη γραφικότητας. Οι στενοί, λιθόστρωτοι σκοτεινοί δρόμοι, όπου επικρατεί η συνεχής επανάληψη του βασικού παραλληλεπίπεδου όγκου με την πολύ περιορισμένη πλαστικότητα, είναι αρκετά καταθλιπτικοί³⁶⁴.

Δύο σπουδαία κτήρια της Βενετικής περιόδου στη Κρήτη (1987): Το επιβλητικό κτήριο της Λότζια (Loggia) βρίσκεται στο κέντρο του Ηρακλείου, λίγα μέτρα πιο κάτω από τη Βασιλική του Αγίου Μάρκου και τα Λιοντάρια, αποτελώντας ένα από

³⁶² Κάροτος, 1982: 213-245' <http://www.vourlis.gr/>

³⁶³ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

³⁶⁴ Φιλίππιδης, 1984: 50-60' Παγωτέλης, 1987: 4-35' Βοστάνη, 1989: 59-68' Αξιώτης, 1992: 22-85' Μπίρης – Καρδαμίτση-Αδάμη, 2001: 56-60.

τα πιο χαρακτηριστικά κτήρια της πόλης και σίγουρα από τα πιο όμορφα αισθητικά. Είναι ένα κομψότατο οικοδόμημα, από τα ομορφότερα μνημεία που έχει να αναδείξει η ενετική αρχιτεκτονική στην Κρήτη και θεωρείται κόσμημα για την πόλη του Ηρακλείου. Η Λότζια (Διοικητήριο) που σώζεται σήμερα στο Ηράκλειο, κτίστηκε το 1626-28 από τον γενικό προβλεπτή Φραγκίσκο Μοροζίνι, αυτόν που έκτισε επίσης την κρήνη με τα λιοντάρια (κρήνη Μοροζίνι) στην πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου. Πρόκειται για ένα ορθογώνιο, διώροφο οικοδόμημα, με ανοιχτή στοά στο ισόγειο, που χαρακτηρίζεται από πολυάριθμα τοξωτά ανοίγματα. Αρχιτεκτονικά, συνδυάζει με εξαιρετική μαεστρία δωρικό ρυθμό για το ισόγειο και ιωνικό για τον όροφο, ενώ μορφολογικά φαίνεται ότι μιμείται τη Βασιλική του Palladio στη Vicenza, γεγονός που αποδεικνύει πόσο σημαντική ήταν για τους Ενετούς η πόλη του Ηρακλείου. Ο Μοροζίνι διεύρυνε τη Λότζια με την προσθήκη ενός δεύτερου οικοδομήματος στα ανατολικά, ενώ πίσω από τη Λότζια βρισκόταν η Armeria για τη φύλαξη των όπλων. Το 1905 παραχωρήθηκε μαζί με την Armeria στον Δήμο Ηρακλείου για να ανοικοδομηθεί στον χώρο Δημαρχείο. Οι εργασίες ξεκίνησαν το 1915 σε σχέδια του Βενετού μηχανικού Ongaro. Η αναστήλωση διακόπηκε το 1940 λόγω του πολέμου και συνεχίστηκε τα επόμενα χρόνια. Σήμερα, μετά την ανακατασκευή του που ξεκίνησε το 1962, στεγάζει το Δημαρχείο της πόλης³⁶⁵.

Πέντε αγροτικές οικίες του 19^{ου} αι. στην Ήπειρο (1988): Πέντε (5) αγροτικές οικίες του 19^{ου} αι. στην Ήπειρο παίρνουν δίπλωμα για την προσεκτική μετατροπή τους σε ξενώνα³⁶⁶.

Μύλος Α.Ε. βιομηχανικό συγκρότημα (1983): Η Μύλος Α.Ε. στη Θεσσαλονίκη παίρνει πήρε δίπλωμα για την ευαίσθητη και με επινόηση διαμόρφωση ενός εγκαταλελειμμένου βιομηχανικού συγκροτήματος σε ένα ευχάριστο και ζωντανό πολιτιστικό και ψυχαγωγικό κέντρο. Αυτή η επιμελής αποκατάσταση πραγματοποιήθηκε χωρίς καμία οικονομική υποστήριξη από ιδιωτικούς φορείς ή κρατικές αρχές.

³⁶⁵ Φιλίππιδης, 2007: 50-70' http://history-pages.blogspot.gr/2012/10/blog-post_6403.html

³⁶⁶ <http://europanostra.org/heritage-awards/>

Αρσάκειο (1995): Το μέγαρο του «Αρσακείου» της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (1846-1852) στην οδό Πανεπιστημίου, αποτελεί σταθμό στην σταδιοδρομία του αρχιτέκτονα Λύσανδρου Κουταντζόγλου. Ο απογυμνωμένος από περιττά στολίδια «κλασικός» χαρακτήρας του οικοδομήματος αποδίδει μιαν ιδιάζουσα αυστηρότητα, η οποία όμως μετριάζεται στην όψη της κυρίας εισόδου, καθώς αυτή υποχωρεί έντονα ανάμεσα στις προέχουσες πλάγιες πτέρυγες. Η ζώνη του ορόφου διασπάται ευχάριστα με σειρά από κομψούς ιωνικούς ημικίονες. Για την Αθήνα του 19^{ου} αιώνα, το Αρσάκειο, στη δεδομένη κλίμακά του και τον συγκεκριμένο λειτουργικό προσδιορισμό του, σημάδεψε με αναντίρρητη επιτυχία τη σχέση ισορροπίας ανάμεσα στο κλασικό ύφος και τον επίσημο χαρακτήρα ενός δημόσιου αστικού κτηρίου³⁶⁷.

Ιστορικά κτήρια στην πόλη της Καλαμάτας (1996): Αυτή την αξιολογή αρχιτεκτονική και πολιτισμική κληρονομιά την είχαν διαφυλάξει κατά μεγάλο μέρος οι κάτοικοι της Καλαμάτας μέχρι τους σεισμούς του 1986, προσπαθώντας στη συνέχεια να διασώσουν, να επαναφέρουν στην πρωταρχική του μορφή ή να μεταμορφώσουν λειτουργικά ότι μπορούσαν, πράγμα που αναμφισβήτητα συνεχίζεται έως σήμερα. Τα έργα στο ιστορικό κέντρο υπήρξαν από τα πιο δύσκολα και πιο σύνθετα, εφόσον είχαν ως στόχο να δώσουν το κλίμα, τις ιστορικές διαστάσεις αλλά και τη ζωντάνια της περιοχής αυτής με νέες εμπορικές και πολιτιστικές λειτουργίες, που να ταιριάζουν στον χώρο. Δεν ήταν επίσης εύκολο να περιοριστούν τα 350 αξιολογικά κτήρια της αρχικής καταγραφής στα 99 που τελικά κηρύχθηκαν από το ΥΠ.ΠΟ. ως διατηρητέα και 50 από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. Στην προσπάθειά τους αυτή συμμετείχαν ενεργά το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., το κλιμάκιο του ΥΠ.ΠΟ., κυρίως όμως ο Δήμος Καλαμάτας³⁶⁸.

Ξενοδοχείο «ΜΠΡΑΤΣΕΡΑ» στην Ύδρα (1996): Το εργοστάσιο επεξεργασίας σφουγγαριών που ιδρύθηκε από τον Νικόλαο Βερβενιώτη το 1860, στεγασμένο σε ένα οίκημα του 1756, παύει να λειτουργεί το 1986, οπότε και ο μόνος τρόπος να συνεχιστεί η ζωή στο μικρό, παραδοσιακό κτήριο ήταν να μετατραπεί σε ξενοδοχείο. Αναπαλαιώθηκε με μεγάλη αγάπη και μετατράπηκε σε ένα από τα πλέον γοητευτικά μικρά ξενοδοχεία της Ελλάδας με έναν μοναδικό χαρακτήρα. Άκρως επιτυχημένη

³⁶⁷ Μπίρης, 1999: 138-141· Μπίρης - Καρδαμίτση-Αδάμη, 2001: 98-100.

³⁶⁸ Σπηλιοπούλου, 2012: 721-722.

ιδέα, αν υπολογίσει κανείς τη βράβευση του κτηρίου και κατ' επέκταση του αρχιτέκτονα για την άριστη αναστήλωση και ανακαίνιση του ξενοδοχείου³⁶⁹.

Αρχοντικό Αργυρού στη Μεσσαριά της Σαντορίνης (1997): Το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το Αρχοντικό Αργυρού, κτίστηκε το 1888 από ονομαστούς Σαντορινιούς τεχνίτες, που είχαν λάβει μέρος στο χτίσιμο σημαντικών νεοκλασικών μεγάρων στη νεοσύστατη πρωτεύουσα της Ελλάδας, την Αθήνα και μετέφεραν όλη την τεχνογνωσία και την αισθητική της εποχής πίσω στο νησί τους³⁷⁰. Ήταν η κύρια κατοικία της οικογένειας του Γεωργίου Αργυρού. Το αρχοντικό παραμένει ακατοίκητο επί 35 χρόνια, όταν το 1985 κηρύσσεται διατηρητέο από την τότε υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη ως «αξιόλογο δείγμα αρχιτεκτονικής της εποχής του» και παίρνει το σημερινό του όνομα «Αρχοντικό Αργυρού». Οι εργασίες αναστήλωσης ξεκινούν το 1987 αρχικά στο ισόγειο και τις αυλές και στη συνέχεια στον πρώτο όροφο. Οι εργασίες ολοκληρώνονται το 1994, όπου με τις σωστές παρεμβάσεις παίρνει τη σημερινή του μορφή και δέχεται τους επισκέπτες του νησιού, που θέλουν να αφουγκραστούν και να απολαύσουν από κοντά τη μαγεία και την ομορφιά της Σαντορίνης του 19^{ου} αιώνα³⁷¹.

Αρχοντικό Φερραιού στην Καστοριά (1998): Δείγματα της λαμπρής άνθησης της βιοτεχνικής και εμπορικής δραστηριότητας των κατοίκων της Καστοριάς κατά τη διάρκεια ιδιαίτερα του 18^{ου} αι., 1710-1726 και 1760 έως το τέλος του αιώνα, αποτελούν τα πολυάριθμα πανύψηλα αρχοντικά της, κατασκευασμένα για τις βιοτικές ανάγκες των ενοίκων της. Ήταν τότε που υπογράφηκαν διάφορες διεθνείς συνθήκες και επικράτησε ειρήνη και ελευθερία επικοινωνίας στα Βαλκάνια και στην Ευρώπη. Παρουσιάζουν ακόμα και σήμερα ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως οικιστικό σύνολο. Είναι κατεξοχήν δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής. Γενικά στα αρχοντικά της Καστοριάς υπάρχει μία ισορροπία σε σχέση με το περιβάλλον. Διατηρούν ακέραιες τις αρετές του μέτρου και της ανθρώπινης κλίμακας. Ανάλογα με την κλίση του

³⁶⁹ Βασιλειάδης, 1955: 1257-1273· Φιλιππίδης, 1984: 47-63· Καλλιγιάς – Καλλιγιά, 1990: 281-308· <http://www.in2life.gr/escape/hotel/article/143697/bratsera-hotel-naftikh-filoxenia-sto-sfoyggaradiko.html>

³⁷⁰ Φιλιππίδης, 1982: 145-178.

³⁷¹ <http://www.argyros mansion.com/el/the-mansion/history-argyros-mansion-santorini>

εδάφους ήταν τριώροφα και τετραώροφα, ενώ όταν δεν υπήρχε κλίση ήταν μόνο το ισόγειο, το μεσοπάτωμα και ο όροφος. Τα μεγάλα σπίτια για πρώτη φορά απέκτησαν τζαμλίκια και ξύλινα παράθυρα, που οι Τούρκοι τα αποκαλούσαν «κιρκ πεντζέρ» (=σαράντα παραθύρια). Ένα τέτοιο δείγμα αποτελεί και το αρχοντικό Φερραιού, το οποίο στεγάζει σήμερα το Μουσείο ενδυματολογίας³⁷².

Διατηρητέο κτήριο «CASA BIANCA» στη Θεσσαλονίκη (1998): Η Casa Bianca κτίστηκε το 1912 από τον Dino Fernandez - Diaz σε οικοπέδο που είχε αγοράσει το 1911 στη συνοικία των Εξοχών, κοντά στην Αποθήκη των τραμ. Η εξοχική έπαυλη των Fernandez – Diaz κτίστηκε σε σχέδια του Ιταλού μηχανικού Piero Arrigoni και ονομάστηκε Casa Bianca από το όνομα της συζύγου του Dino Fernandez, Blanche (Bianca) Meyer³⁷³. Το 1976 κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο και από τότε χρονολογείται η τμηματική καταστροφή του με στόχο τον αποχαρκτηρισμό του και την τελική κατεδάφισή του. Το 1990, μετά από σειρά μέτρων με στόχο τη διάσωση του κτηρίου και του περιβάλλοντα χώρου του, η Casa Bianca περιέρχεται στον Δήμο Θεσσαλονίκης, ο οποίος προχωρά στην ανάθεση σύνταξης ειδικής μελέτης αποκατάστασης και στη συνέχεια στην υποδειγματική αναστήλωσή του. Σύμφωνα με τη μελέτη, στόχος της επέμβασης ήταν η αποκατάσταση της αρχικής κατασκευαστικής δομής του κτηρίου, πρωτοποριακής για την εποχή της, με παράλληλη αποκατάσταση της τυπολογίας και της μορφολογίας του. Η αποκατάσταση του διατηρητέου κτηρίου και η επανάχρησή του ως εκθεσιακού χώρου ανήκει στην κατηγορία των έργων που συμβάλλουν στην προβολή αφ' ενός της ιστορίας της πόλης και αφ' ετέρου των απόψεων και πρωτοβουλιών του Δήμου Θεσσαλονίκης στον τομέα της διατήρησης και αξιοποίησης των νεωτέρων μνημείων της. Ο Δήμος Θεσσαλονίκης, στην προσπάθειά του για την περαιτέρω ανάδειξη του κτηρίου και του έργου της αποκατάστασής του, προχώρησε στη δημιουργία ενός μόνιμου εκθεσιακού χώρου στο υπόγειο της Casa Bianca με στόχο την πληροφόρηση του κοινού της πόλης για την ιστορία του μνημείου³⁷⁴.

³⁷² Μουτσόπουλος, 1962: 30-48

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%AC>

³⁷³ Μπίρης – Καρδαμίτση-Αδάμη, 2001: 278-279.

³⁷⁴ <http://www.arseni.gr/index.php/en/construction/neoclassika/47-buildings-of-thessaloniki/59-casa-bianca>

Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα (1999): Άνοιξε για το κοινό στη Δημητσάνα, το καλοκαίρι του 1997. Το 1986 ανέλαβε τη δημιουργία του υπαίθριου μουσείου το Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα της ΕΤΒΑ (το σημερινό Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς). Είναι ένα θεματικό μουσείο, που προβάλλει τη σημασία της υδροκίνησης στην παραδοσιακή κοινωνία, παρουσιάζοντας τις βασικές προβιομηχανικές τεχνικές, που χρησιμοποιούν το νερό ως κύρια πηγή ενέργειας για την παραγωγή διαφόρων προϊόντων. Σε έκταση ενός στρέμματος μέσα σε πυκνή βλάστηση και άφθονα τρεχούμενα νερά, έχει αποκατασταθεί ένα σύνολο εγκαταστάσεων και υδροκίνητων μηχανισμών με σκοπό τη μουσειακή τους αξιοποίηση. Κάθε ένα από τα αναστηλωμένα κτήρια των παλιών παραδοσιακών εργαστηρίων έχει μία μόνιμη έκθεση με θεματικό περιεχόμενο σχετικό με το εργαστήριο στο οποίο στεγάζεται³⁷⁵.

Παλιός νερόμυλος του Μάρκου στη Βέροια (2001): Ο παλιός νερόμυλος του Μάρκου αποτελεί ένα πρόσφατα ανακαινισμένο βιομηχανικό κτήριο των αρχών του αιώνα, το οποίο βρίσκεται στη γειτονιά της διατηρητέας συνοικίας της Κυριώτισσας και συγκεκριμένα στη συμβολή των οδών Μπουμπουλίνας και Θωμαΐδου, όπου στεγάζεται σήμερα το Βυζαντινό Μουσείο. Κάηκε το 1954 και ανασυγκροτήθηκε σε κυλινδρόμυλο. Ξανακάηκε το 1980 και έκτοτε παραχωρήθηκε στον Δήμο Βεροίας³⁷⁶.

Αρχοντικό Παύλου Κουντουριώτη στην Ύδρα (2003): Το αρχοντικό Παύλου Κουντουριώτη βρίσκεται στα δυτικά του λιμανιού της Ύδρας, στην πλαγιά χαμηλού υψώματος, που φέρει στην κορυφή του μικρό οχυρό. Πρόκειται για διατηρητέο ιστορικό κτήριο, που αγοράστηκε το 1991 από το Υπουργείο Πολιτισμού, προκειμένου να μετατραπεί σε μουσείο της οικογένειας των Κουντουριωτών και της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης και ιστορίας της Ύδρας. Ο κτήτορας και πρώτος ιδιοκτήτης του αρχοντικού, Γεώργιος Κουντουριώτης (1782-1858), ανήκε σε μία από τις σημαντικότερες και πλουσιότερες οικογένειες της Ύδρας. Οι κληρονόμοι του ναυάρχου και προέδρου της δημοκρατίας Π. Κουντουριώτη δώρισαν στο κράτος τα κινητά αντικείμενα του αρχοντικού. Το αρχοντικό αποτελείται από έναν κύριο

³⁷⁵ <http://www.piop.gr/PiopMuseum.asp?id=340&nt=18&Lang=1&MuseumID=274>

³⁷⁶ http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3299

κτηριακό όγκο, βοηθητικά κτίσματα, αυλές και κήπο, που περιβάλλεται από ψηλό μανδρότοιχο. Το κτηριολογικό πρόγραμμα του συγκροτήματος ολοκληρώνεται με τον μεγάλο κήπο διαμορφωμένο σε πέντε επίπεδα³⁷⁷.

Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών (2010): Το Αστεροσκοπείο βρίσκεται στο λόφο των Νυμφών, κοντά στη θέση του Ηλιοτροπίου, του ηλιακού ωρολογίου του κλασικού αστρονόμου Μέτωνος, στο δίκτυο των μνημείων. Η σταυροειδής κάτοψη που στέφεται με τρούλλο, θυμίζει αναγεννησιακά πρότυπα, παρά το άνισο μήκος των σκελών της. Τα σχέδια του κτιρίου σε νεοκλασική τεχνοτροπία συντάξε ο Theophil Hansen. Το κτήριο του Αστεροσκοπείου είναι κτισμένο με ασβεστόλιθο και μάρμαρο. Είναι διακοσμημένο με έξοχα πολύχρωμα στοιχεία παρόμοιας έμπνευσης με αυτά που είχε χρησιμοποιήσει ο Christian Hansen στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η χρήση ζωγραφικών στοιχείων σε αρχιτεκτονήματα έλκει την καταγωγή της σε ορισμένους ευρωπαίους αρχιτέκτονες, οι οποίοι, τη δεκαετία του 1820, ανακάλυψαν ζωγραφικές λεπτομέρειες στους αρχαίους ελληνικούς ναούς της Σικελίας³⁷⁸.

Κτήριο Αβέρωφ – Αρχιτεκτονική Σχολή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (2012): Το κτηριακό σύνολο που στέγασε το Μετσόβιο Πολυτεχνείο (1862-1876), έργο του Λύσανδρου Καυταντζόγλου, ξεπέρασε με την ποιοτική του παρουσία τον ερμητικό κόσμο της αναγεννώμενης Αθήνας, για να πολιτογραφηθεί, σε ισότιμη στάθμη, ανάμεσα στα σπουδαιότερα επιτεύγματα του ευρωπαϊκού κλασικισμού. Το πολυτεχνείο είναι ένα σύνθετο συγκρότημα κτηρίων, που εκφράζει τις πρωϊότερες και στοιχειακές συνιστώσες του αρχιτεκτονικού ακαδημαϊσμού. Με το συγκρότημα του Πολυτεχνείου ο Καυταντζόγλου πρόσφερε στον αθηναϊκό κλασικισμό την πρώτη μεγάλης κλίμακας αρχιτεκτονική σύνθεση μέσα σε ένα ευρύχωρο περιβάλλον, οργανωμένη αυστηρά στον άξονα ασυμμετρίας. Οι πτέρυγες των δύο ομοίων ισόγειων οικοδομημάτων, προς την κύρια είσοδο της οδού Πατησίων, υποδέχονται τον εισερχόμενο στον προαύλιο χώρο με τις ήρεμες δωρικές στοές των όψεών τους. Στο βάθος ορθώνεται επιβλητικό το διώροφο κεντρικό κτήριο, το μαρμάρινο κλιμακοστάσιο του οποίου οδηγεί στο υπερυψωμένο τετρακίονιο ιωνικό πρόπυλο,

³⁷⁷ Φατούρος, 2003: 124-129´ http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3381.

³⁷⁸ Φιλιππίδης, 1984: 90, 116´ Πανέτσος, 2000: 416-418´ Μπίρης - Καρδαμίτση-Αδάμη, 2001: 97, 138´ Μπίρης, 2003: 150.

διαμορφωμένο κατά το πρότυπο του Ερεχθείου. Το αρχιτεκτόνημα του Πολυτεχνείου πραγματοποιήθηκε με τις χορηγίες των Μετσοβιτών Νικολάου Στουρνάρη, Μιχαήλ και Ελένης Τοσίτσα και Γεωργίου Αβέρωφ³⁷⁹.

Ανεμόμυλοι της Μονής του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου (2012): Πολλά από τα ελληνικά νησιά έχουν σημαντικούς προορισμούς για προσκύνημα. Μέσα στο πέρασμα των αιώνων, έχουν κτιστεί άδυτα, ναοί και μοναστήρια, ακόμη και στα πιο απομακρυσμένα νησιά. Η διατήρηση και η αποκατάσταση αυτών των χιλιάδων θρησκευτικών μνημείων αποτελεί ένα τεράστιο έργο. Οι ανεμόμυλοι της Μονής του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στη χώρα της Πάτμου, έτυχε να είναι ανάμεσα σε αυτά τα μνημεία που αποκαταστάθηκαν επιτυχώς και μάλιστα βραβεύτηκαν για την ορθή αποκατάσταση του συνόλου των κτισμάτων τους³⁸⁰.

³⁷⁹ Πανέτσος, 2000: 422-428· Μπίρης - Καρδαμίτση-Αδάμη, 2001: 100-102· Μπίρης, 2003: 26-28, 94-112, 150-179.

³⁸⁰ Ιακωβίδης Χρ., 1978: 10-35· Μπούρας, 2001: 158-160.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη Μ. (γεν. επιμ.), 2012: *2000-2010 Από το ανασκαφικό έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων*, ΥΠΑΙΘΠΑ – ΓΓΠ – ΓΔΑΠΚ – ΤΑΠΑ – Διεύθυνση Δημοσιεύσεων, Αθήνα.
- Ανδρόνικος Μαν., 1994: *ΒΕΡΓΙΝΑ ΙΙ, Ο <<τάφος της Περσεφόνης>>*, Αρχαιολογική Εταιρεία Αθηνών, αρ. 138, Αθήνα.
- Ανδρόνικος Μ., 2004: *Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι και οι άλλες αρχαιότητες*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Ανδρόνικος Μ., 2007: *Ακρόπολη*, Εκδοτική Αθηνών.
- Αντζουλάτου-Ρετσίλα Ευ., 2005: *Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Αντζουλάτου-Ρετσίλα Ε., 2008: «Πολιτιστική Διαχείριση και Κοινωνική Ανάπτυξη», στο: *Πολιτισμικός τουρισμός στο Λύκαιο Όρος, Πρακτικά Εργασιών Διημερίδας*, Τρίπολη, 73-78.
- Αντωνίου Θ., 2004: «Η ανάπτυξη της εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας υπό το πρίσμα του ισχύοντος Συντάγματος και του κοινοτικού δικαίου», στο: Ελ. Τροβά (επιμ.) *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο, Πρακτικά Συνεδρίου*, Αθήνα 3-4 Ιουνίου 2003, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 561-571.
- Αξιωτάκης Αν., 2005: *Η Νέα Μονή της Χίου*, ε' έκδοση, Χίος.
- Αξιωτάκης Μάκης, 1992: *Περπατώντας τη Λέσβο*, τόμος Α' και Β', Μυτιλήνη.
- Αραπογιάννη Ξ., 2000: *Ο Ναός του Επικουρίου Απόλλωνος. Περιήγηση στο χώρο και το χρόνο*, ΥΠΠΟ, Αθήνα.

- Αραπογιάννη Ξ., 2001: *Ολυμπία. Η κοιτίδα των Ολυμπιακών Αγώνων*, εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα.
- Αραπογιάννη Ξ., 2002: *Ο ναός του Επικουρίου Απόλλωνος Βασσών*, ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα.
- Αραπογιάννη Ξ., 2009: “Archaeological site of Olympia”, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, 84-92.
- Αργυροπούλου-Μπιρμπίλη Α., 1976: *Η αρχιτεκτονική της πόλεως Κέρκυρας κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας*, Αθήνα.
- Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., 2003: *Μυστράς*, εκδόσεις Έσπερος, Αθήνα.
- Βασιλικού Ντ., 1995: *Ο Μυκηναϊκός Πολιτισμός*, Αρχαιολογική Εταιρεία, αρ. 152, Αθήνα.
- Βασιλικού Ντ., 2006: *Οι ανασκαφές της αρχαιολογικής εταιρείας στις Κυκλάδες 1872-1910, Α.Ε.*, αρ. 242, Αθήνα.
- Βελένης Γ., 1998: *Τα τείχη της Θεσσαλονίκης, Από τον Κάσσανδρο ως τον Ηράκλειτο*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Βελένης Γ., 2003: *Μεσοβυζαντινή Ναοδομία στη Θεσσαλονίκη*, εκδόσεις Ακαδημίας Αθηνών – Κέντρο Έρευνας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, Αθήνα.
- Βλασσοπούλου Χρ., 2006: *Η Ακρόπολη των Αθηνών, τα μνημεία και το Μουσείο*, ΥΠ.ΠΟ – ΤΑΠΑ, Αθήνα.
- Βλασσοπούλου Χρ., 2009: “Acropolis, Athens”, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, 38-45.
- Βιγλάκη-Σοφιανού Μ., 2009: “Pythagoreion and Heraion of Samos”, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα, 110-122.
- Βικάτου Ο., 2006: *Ολυμπία. Ο Αρχαιολογικός Χώρος και τα Μουσεία*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα.
- Βογιατζής Σ., 1987-1988: «Νεώτερα στοιχεία για την οικοδομική ιστορία του Καθολικού της Νέας Μονής Χίου» στο: *ΔΧΑΕ ΙΔ'*, 157-171.
- Βοκοτόπουλος Π., 1975: *Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική εις την Δυτικήν Στερεάν Ελλάδα και την Ήπειρον από του τέλους του 7^{ου} μέχρι του τέλους του 10^{ου} αιώνας*, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Θεσσαλονίκη.
- Βοκοτοπούλου Ι., 2001: *Ηπειρωτικά και Μακεδονικά Μελετήματα*, Ι, Α.Ε., αρ. 198, Αθήνα.

- Βοστάνη-Κουμπά Ειρ., 1989: “Λέσβος”, στο: *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Ανατολικό Αιγαίο – Σποράδες – Επτάνησα*, τόμ. πρώτος, Αθήνα, 59-68.
- Βουδούρη Δ., 1992: *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην προοπτική της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Βουδούρη Δ. – Στρατή Αν., 1999: *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.
- Βουδούρη Δ. - Στρατής Α. (επιμ.), 1999: *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, Κείμενα*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Γαρίδης Μ., 2007: *Μεταβυζαντινή ζωγραφική (1450-1600), Η εντοίχια ζωγραφική μετά την πτώση του Βυζαντίου στον ορθόδοξο κόσμο και στις χώρες υπό ξένη κυριαρχία*, εκδόσεις Σπανός, Αθήνα.
- Γιαλούρης Ν., 1959: *Δοκιμαστική ανασκαφή εις τον Ναόν του Επικουρίου Απόλλωνος Βασσών, ΠΑΕ*, αρ. 38.
- Γιαλούρης Ν. (επιμ.), 1982: *Οι ολυμπιακοί αγώνες στην αρχαία Ελλάδα, Αρχαία Ολυμπία και ολυμπιακοί αγώνες*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Γιαλούρη Α. – Γιαλούρης Ν., 1991: *Ολυμπία. Το μουσείο και το ιερό*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Γκιολές Ν., 1987: *Βυζαντινή Ναοδομία (600-1204)*, Αθήνα.
- Γκούβας Χ., 2009: *Η ιστορία του Νομού Πρέβεζας*, Πρέβεζα.
- Γούναρης Γ., 2000: *Εισαγωγή στην παλαιοχριστιανική αρχαιολογία*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Γραμματικάκη-Αλεξίου Α. – Στρατή Α. – Μουαμελετζή Ε. – Αναγνωστοπούλου Δ, 2001: *Νόμιμη και παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Γώγος Κ., 2004: «Η άμεση επαφή των πολιτών με τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία: Πρόσβαση και χρήση», στο: Ελ. Τροβά (επιμ.) *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο, Πρακτικά Συνεδρίου*, (Αθήνα 3-4 Ιουνίου 2003), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 297-318.
- Δημακόπουλος Ι., 1997 : *Κελύφη προστασίας εν είδει τύμβου*, Θεσσαλονίκη.

- Δρούγου Στ., 1995 : ‘Βεργίνα, τα νέα ευρήματα’, άρθρο στην εφημερίδα ‘Καθημερινή’ (23.7.1995), 5.
- Δρούγου Στ. – Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, 2004 : *Βεργίνα. Περιδιαβάζοντας τον αρχαιολογικό χώρο*, Αθήνα.
- Ευγενίδου Δ. – Καλαμαρά Π., 2001: *Μονεμβασία. Αντικείμενα – Περιβάλλον – Ιστορία. Η Αρχαιολογική Συλλογή*, Αθήνα.
- Ζαφειροπούλου Φ., 1993: *Δήλος: Μνημεία και Μουσείο*, Αθήνα.
- Ζαφειροπούλου Φ., 1998: *Δήλος*, Αθήνα.
- Ζάχος Κων/νος, 2008: «Το έργο της Επιτροπής Αποκατάστασης και Ανάδειξης Μνημείων Νικόπολης» στο: *Συντήρηση, Αναστήλωση, Ανάδειξη, το έργο των επιστημονικών επιτροπών*, ΥΠ.ΠΟ – Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε., Αθήνα, 106-111.
- Ζάχος Κ. – Καλπάκης Δ. – Κάππα Χ. – Κύρκου Θ., 2008: *Νικόπολη, αποκαλύπτοντας την πόλη της νίκης του Αυγούστου*, Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε., Αθήνα.
- Ζίας Ν., 2006: «Αξίες και πολιτιστική κληρονομιά», στο *Αξιοποίηση και Ανάδειξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Σεμινάριο της Ελληνικής Προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού (Αθήνα-Δελφοί 17-19 Μαρτίου 2003)*, Πρακτικά, Τ.Α.Π.Α., Αθήνα, 63-64.
- Ζυμή Ε., 2012: ‘Η Μεσσηνία των ιστορικών χρόνων μέσα από τα μνημεία της, στο: Γ. Ξανθάκη – Καραμάνου (εκδοτική εποπτεία), Α. Δουλαβέρας – Ι. Σπηλιοπούλου (επιστημονική επιμέλεια), *Μεσσηνία: Συμβολές στην ιστορία και στον πολιτισμό της*, Αθήνα, 100 – 120.
- Θέμελης Γ.Π., 2000: *Ηρωες και ηρώα στη Μεσσήνη*, Α.Ε., Αθήνα.
- Θέμελης Γ. Π., 2003: *Ηρωες της αρχαίας Μεσσήνης*, Α.Ε., Αθήνα.
- Θεοδωρόπουλος Κ., 2000: *Η άγνωστη Μεσσηνία των προϊστορικών χρόνων*, Αθήνα.
- Θεοχαρίδης Πλ., 1991: Αρχιτεκτονική του Αγίου Όρους, στο: *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Μακεδονία Β’ – Θράκη*, τόμ. 8^{ος}, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 247-252.
- Θεοχαρίδου Κ., 1991-92: *Η Ροτόντα της Θεσσαλονίκης, Νέα στοιχεία και αποσαφηνίσεις με αφορμή τις αναστηλωτικές εργασίες*, Α.Ε., αρ. 46, Αθήνα.
- Ιακωβίδης Χρ., 1978: *Χώρα Πάτμου 1088-1912*, Αθήνα.

- Ιακωβίδης Σπ., 2006: *Η Μυκηναϊκή Ακρόπολη των Αθηνών*, Α.Ε., αρ. 240, Αθήνα.
- Καββαδίας Π. – Καβεράου Γ., 1906: *Η ανασκαφή της Ακροπόλεως*, Αθήνα.
- Καββαδίας Π., 2006: *Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου*, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.
- Καδάς Σ., 1979: *Το Άγιον Όρος (φωτοαντιγραφική ανατύπωση του 1903, συμπληρωμένη με ευρετήριο ονομάτων)*, εκδόσεις Πανσέληνος, Καρυές.
- Καιροφύλας Γ., 2007: *Στης Πλάκας τις Ανηφοριές*, εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα.
- Καλλιγιάς Α. – Καλλιγιά Χ., 1985: *Μονεμβασία. Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, Αθήνα.
- Καλλιγιάς Γ. – Καλλιγιά Χ., 2006: *Μονεμβασία, Ξαναγράφοντας σε παλίμψηστα*, εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα.
- Καμπούρη Μ., 1973-74: “Δύο κιονόκρανα της Αγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης”, στο: *Επιστημονική Επετηρίς της Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ.*, Θεσσαλονίκη, 67-77.
- Καμπούρογλου Δ., 1990: *Αι Παλαιαί Αθήναι*, (Α' ανατ.), εκδόσεις Καραβία., Αθήνα.
- Καραγιωργα – Σταθακοπούλου Θ., 2009: “Temple of Apollo Epicurius at Bassae”, στο: *Greece, World Heritage Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα, 24-35.
- Κάρτος Αν., 1982: “Σύρος”, στο: *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Κυκλάδες*, τόμος δεύτερος, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 213-245.
- Κίζης Ι., 2008: “Το έργο της Επιτροπής Παρακολούθησης Έργων στα μνημεία της Μεσαιωνικής πόλης Ρόδου”, στο: *Συντήρηση, Αναστήλωση, Ανάδειξη, Το έργο των επιστημονικών επιτροπών*, ΥΠ.ΠΟ. – Τ.Α.Π.Α., Αθήνα, 150-157.
- Κιοσσέ Χ., 1998 : “Τι κρύβει η Βεργίνα”, άρθρο στην εφημερίδα “Βήμα” (12.7.1998), 5-7.
- Κόκκινος Χ.Δ., 2004: *Η τεχνολογία συνδρομητής του πολιτισμού; Η Πολιτιστική Κληρονομιά και το πλαίσιο προστασίας της*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Κόλλιας Η., 1992: *Οι Ιππότες της Ρόδου. Το παλάτι και η πόλη*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

- Κόλλιας Η., 1994: *Η Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου και το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, αρ. 55, Αθήνα.
- Κόνσολα Ντ., 1995: *Η Διεθνής προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Κόνσολα Ντ., 2006: *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Κονταράτος Σ., 1996: ‘‘Ο Παρθενώνας ως πολιτισμικό ίνδαλμα’’, στο: Π. Τουρνικιώτης (επιμ.), *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεότερα χρόνια*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 18-45.
- Κοντής Ι., 1958: *Το Ιερόν της Ολυμπίας κατά τον Δ΄ π.Χ. αι.*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα.
- Κοντολέων Ν., 1949: *Το Ερέχθειον ως οικοδόμημα χθόνιας λατρείας*, Α.Ε., αρ. 29, Αθήνα.
- Κόρκα Ε. – Κωνσταντινίδη-Συβρίδη Ε. (επιμ. έκδοσης), 2002: *Ελλάδα: Προϊστορικά και κλασικά μνημεία = Greece: prehistoric and classical monuments*, Ελληνική Δημοκρατία – ΥΠΠΟ, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων, Τμήμα Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών, Αθήνα.
- Κόρκα Ε. – Ξανθοπούλου Μ. – Κωνσταντινίδη-Συβρίδη Ε. (επιμ.), 2005: *Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα: 160 χρόνια*, ΓΔΑΠΚ, ΔΠΚΑ, Τμήμα Ελληνικών και Ξένων Επιστημονικών Ιδρυμάτων, Αθήνα.
- Κόρκα Ε., 2009: ‘‘Greece – Protection of the world cultural and natural heritage’’, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα, 8-9.
- Κορρές Μ., 1996: ‘‘Η αρχιτεκτονική του Παρθενώνα’’, στο: Π. Τουρνικιώτης (επιμ.), *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεότερα χρόνια*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 54-80.
- Κοτταρίδη Α., 2002: ‘‘Βεργίνα’’, στο: Ε. Κόρκα – Μ. Ξανθοπούλου – Ε. Κωνσταντινίδη-Συβρίδη (επιμ.), *Ελλάδα: Προϊστορικά και κλασικά μνημεία=Greece: prehistoric and classical monuments*, Ελληνική Δημοκρατία – ΥΠΠΟ – Γενική Δ/ση Αρχαιοτήτων – Τμήμα Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών, Αθήνα, 142.
- Κοτταρίδη Αγγ. – Χονδρογιάννης Στ., 2007: ‘‘Ελληνική ταυτότητα, ευρωπαϊκή ταυτότητα και η πολιτιστική μας κληρονομιά’’, στο: *Πρακτικά του*

- 5^ο Συνεδρίου, *Το παρόν και το μέλλον των μνημείων μας, Πολιτιστική κληρονομιά και Γ' κοινοτικό πλαίσιο στήριξης, η προσφορά της αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην κοινωνία των πολιτών*, Θεσσαλονίκη, 14.
- Κοτταρίδη Αγγ. – Χονδρογιάννης Στ., 2007: ‘‘Μουσειακές παρεμβάσεις στον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά’’, στο: *Πρακτικά του 5^ο Συνεδρίου, Το παρόν και το μέλλον των μνημείων μας, Πολιτιστική κληρονομιά και Γ' κοινοτικό πλαίσιο στήριξης, η προσφορά της αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην κοινωνία των πολιτών*, Θεσσαλονίκη, 14, 314.
 - Κοτταρίδη Αγγ. – Χονδρογιάννης Στ., 2007: ‘‘Αποκατάσταση-διαμόρφωση-ανάδειξη των ανακτόρων του Γαλερίου στη Θεσσαλονίκη’’, στο: *Πρακτικά του 5^ο Συνεδρίου, Το παρόν και το μέλλον των μνημείων μας, Πολιτιστική κληρονομιά και Γ' κοινοτικό πλαίσιο στήριξης, η προσφορά της αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην κοινωνία των πολιτών*, Θεσσαλονίκη, 60-61.
 - Κοτταρίδη Αγγ. – Χονδρογιάννης Στ., 2007: ‘‘Ανάδειξη αρχαίου Πύργου Αγίας Τριάδας Αμοργού και Περιβάλλοντος χώρου’’, στο: *Πρακτικά του 5^ο Συνεδρίου, Το παρόν και το μέλλον των μνημείων μας, Πολιτιστική κληρονομιά και Γ' κοινοτικό πλαίσιο στήριξης, η προσφορά της αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην κοινωνία των πολιτών*, Θεσσαλονίκη, 342-343.
 - Κοτταρίδη Αγγ. – Χονδρογιάννης Στ., 2007: ‘‘Διαμόρφωση και ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου Σκάρκου Ίου’’, στο: *Πρακτικά του 5^ο Συνεδρίου, Το παρόν και το μέλλον των μνημείων μας, Πολιτιστική κληρονομιά και Γ' κοινοτικό πλαίσιο στήριξης, η προσφορά της αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην κοινωνία των πολιτών*, Θεσσαλονίκη, 346-347.
 - Κοτταρίδη Αγγ., 2009: ‘‘Archaeological site of Aigai (Vergina)’’, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, 126-134.
 - Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου Ε. – Τούρτα Α., 1997: *Περίπατοι στη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη*, εκδόσεις Καπόν, Αθήνα.
 - Κουρουγιώτης Κ., 1910: *Το εν Βάσσαις αρχαιότερον ιερόν του Αππόλωνος*, ΑΕ., αρ. 26, Αθήνα.
 - Κυριάκη Β., 1999: ‘‘Το Συγκρότημα του Γυμνασίου’’, στο: Β. Λαμπρινουδάκης κ.ά. (επιμ.), *Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου – Η έδρα του θεού γιατρού της αρχαιότητας – Η συντήρηση των μνημείων του. Ομάδα εργασίας για τη συντήρηση των μνημείων Επιδαύρου*, Αθήνα, 34-39.

- Λάβας Χρ., 2010: *Ζητήματα Πολιτιστικής Διαχείρισης*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα.
- Λαμπρινουδάκης Β.Κ. - Σημαντώνη-Μπουρνιά Εύα, 1997: “Ανάπλαση αρχαιολογικών χώρων Νάξου, Ύρια – Σαγκρί – Πύργος Χειμάρρου”, στο: Νάξος, Ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων, Υπουργείο Αιγαίου, 10-25.
- Λαμπρινουδάκης Β., 1999: “Το ιερό της Επιδαύρου: Ιερόν Απόλλωνος Μαλεάτα και Ασκληπιού – Η φροντίδα της συντήρησής του”, στο: Β. Λαμπρινουδάκης κ.ά. (επιμ.), *Ομάδα Εργασίας για τη συντήρηση των μνημείων Επιδαύρου, Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου – Η έδρα του θεού γιατρού της αρχαιότητας – Η συντήρηση των μνημείων του. Ομάδα εργασίας για τη συντήρηση των μνημείων Επιδαύρου*, Αθήνα, 10-21.
- Λαμπρινουδάκης Β.Κ., 2001: “Το αρχαίο ιερό του Γύρουλα στο Σαγκρί της Νάξου”, στο: *Νάξος, το αρχαίο ιερό του Γύρουλα στο Σαγκρί*, Αθήνα, 7-13.
- Λαμπρινουδάκης Β.Κ., 2003: “Το Αιγαίο κατά την προϊστορική και την κλασική αρχαιότητα”, στο: *Αιγαίο, Τέχνη και Πολιτισμός*, Αθήνα, 18-22.
- Λαμπρινουδάκης Β. κ.ά., 2003: “Συντήρηση μνημείων Επιδαύρου”, στο: *Αρχαιολογικά έργα εκτελούμενα από επιστημονικές επιτροπές του Υπουργείου Πολιτισμού*, Αθήνα, 20-23.
- Λαμπρινουδάκης Β.Κ., κ.ά., 2006: *Το έργο των Επιστημονικών Επιτροπών Αναστήλωσης, Συντήρησης και Ανάδειξης Μνημείων*, ΥΠ.ΠΟ – ΤΔΠΕΑΕ, Αθήνα.
- Λαμπρινουδάκης Β.Κ., 2008: *Δέκα μαθήματα αρχαιολογίας, οδοιπορικό από την αρχαία ελληνική τέχνη στη σύγχρονη ζωή*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.
- Λαμπρινουδάκης Β.Κ. – Μαστραντώνης Π., 2006: *Εισαγωγή στη Διαχείριση Μνημείων της Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα.
- Λαμπρινουδάκης Β.Κ. - Ψυχογιού Ο, 2009: “Sanctuary of Asklepios at Epidaurus”, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, 70-81.
- Μαλλούχου Φ.–Tufano, 2004: *Προστασία και διαχείριση μνημείων. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, ΕΚΠΑ, Αθήνα.

- Μαλλούχου Φ.–Tufano, 2009: ‘‘Αναστηλώνοντας το Ερέχθειο. Περιρρέουσα ατμόσφαιρα και συνθήκες, προβληματισμοί, συζητήσεις, αποφάσεις, κριτική’’, στο: *Η αποκατάσταση του Ερεχθείου (1979-1987), η απόδοση του έργου*, τόμος 1, Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α. – ΥΣΜΑ – ΕΣΜΑ, Αθήνα, 18-21.
- Μαλτέζου Χρ., 1980: ‘‘Το Δεσποτάτο του Μορέως (1262-1461)’’, στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ’, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 282-291.
- Μαμαλάκης Ι., 1971: *Το Άγιον Όρος (Άθως) δια μέσου των αιώνων*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- Μανούσου–Ντέλλα Κ., 2003: ‘‘Ο Ιπποτικός Ξενώνας της Αγίας Αικατερίνης στη Ρόδο’’, στο: *Σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική, 5. Διατηρητέα: Αποκατάσταση – Επανάχρηση κτιρίων*, Αθήνα, 137-140.
- Μανούσου–Ντέλλα Κ., 2006: ‘‘Η ανάδειξη ενός διαχρονικού μνημειακού χώρου ανάμεσα στο φυσικό τοπίο και τη ζωή της σύγχρονης πόλης της Ρόδου’’, στο: *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου, Ρόδος, 1-3 Σεπτεμβρίου 2005, Διάσωση και προβολή της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των μεγάλων νησιών της Μεσογείου*, ΥΠ.ΠΟ. – Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αιγαϊακών Σπουδών, 149-161.
- Μάντης Αλ., 2008: ‘‘Το έργο της Επιτροπής Συντήρησης του Ναού του Επικούριου Απόλλωνα Βασσών’’, στο: *Συντήρηση, Αναστήλωση, Ανάδειξη, Το έργο των επιστημονικών επιτροπών*, ΥΠ.ΠΟ. – Τ.Α.Π.Α., Αθήνα, 62-67.
- Μαλθάρη Μ., 2008: ‘‘Το έργο της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Δήλου’’, στο: *Συντήρηση, Αναστήλωση, Ανάδειξη, Το έργο των επιστημονικών επιτροπών*, ΥΠ.ΠΟ. – Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε, Αθήνα, 132-140.
- Μαλλούχου-Tufano Φ., 1998: *Η αναστήλωση των αρχαίων μνημείων στη νεότερη Ελλάδα (1834-1939): Το έργο της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας*, Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα.
- Μαρκή Ευ., 2003: *Άγιος Νικόλαος Ορφανός, Οι τοιχογραφίες*, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη.
- Μαστραπάς Α., 1994: *Ελληνική αρχιτεκτονική: από τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους μέχρι τη Ρωμαιοκρατία*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Μαυροματίδης Ι., 1999: ‘‘Το Εγκοιμητήριο’’, στο: Β. Λαμπρινουδάκης κ.ά. (επιμ.), *Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου – Η έδρα του θεού γιατρού της*

αρχαιότητας – Η συντήρηση των μνημείων του. Ομάδα εργασίας για τη συντήρηση των μνημείων Επιδαύρου, Αθήνα, 28-33.

- Μαυροπούλου-Τσιούμη Χ., 1998: *Άγιος Νικόλαος Ορφανός*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- Μιχελή Λ., 1994: *Πλάκα. Ιστορική μνήμη και Μυθοπλασία*, 4^η έκδοση, Εκδόσεις Γαλάτεια/ Γνώση, Αθήνα.
- Μουρίκης Ντ., 1985: *Τα ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Μουτσόπουλος Ν., 1962: *Καστοριά, Τα αρχοντικά*, εκδόσεις Αρχιτεκτονική, Αθήνα.
- Μουτσόπουλος Ν., 1984: ‘‘Η Παλαιοχριστιανική φάση της Ροτόντας του Αγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης’’, στο: *Πρακτικά του 10^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Χριστιανικής Αρχαιολογίας*, Β’, Θεσσαλονίκη, 355-376.
- Μουτσοπούλου Α., 1991: ‘‘ΡΟΔΟΣ’’, στο: *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Δωδεκάνησα – Κρήτη*, τόμ. γ’, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 171-195.
- Μπαλασά-Φλέγκα Ευ., 2002: *Η Συμβολή της Unesco και των άλλων Διεθνών οργανισμών στην διαμόρφωση της διαπολιτισμικής διάστασης της ελληνικής παιδείας*, Θεσσαλονίκη.
- Μπιλής Θ. – Μαγνήσαλη Μ., 2001: ‘‘Ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου του Γύρουλα Σαγκρίου Νάξου’’, στο: *Νάξος, το αρχαίο Ιερό του Γύρουλα*, Αθήνα, σελ. 35-37.
- Μπίρης Κ. Η., 1999: *Αι Αθήναι από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα (4^η έκδ.).
- Μπίρης Μ. - Καρδαμίτση-Αδάμη Μ., 2001: *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα.
- Μπίρης Μ., 2003: *Αθηναϊκή Αρχιτεκτονική (1875-1925)*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα (β’ έκδ.).
- Μπιτσάνη Ευ., 2004: *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη, σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*, Αθήνα.
- Μπολέτης Κ., 1999: ‘‘Το Θέατρο’’, στο: Β. Λαμπρινουδάκης κ.ά. (επιμ.), *Το Ασκληπιείο της Επιδαύρου – Η έδρα του θεού γιατρού της αρχαιότητας – Η*

*συντήρηση των μνημείων του. Ομάδα εργασίας για τη συντήρηση των μνημείων
Επιδαύρου, Αθήνα, 39-44.*

- Μπορμπουδάκης Μ., 2011: ‘‘Θυρώματα και παράθυρα σε εκκλησίες της Κρήτης (τέλος 14^{ου} – μέσα 15^{ου} αιώνα)’’, στο: Ό. Γκράτζιου (επιμ.), *Γλυπτική και Λιθοξοϊκή στη Λατινική Ανατολή 13^{ος} – 17^{ος} αιώνας*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης – Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, Ηράκλειο, 60-85.
- Μπούρα Λ., 1980: *Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού της Παναγίας στο Μοναστήρι του Οσίου Λουκά*, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.
- Μπούρας Χ., 1982: *Η Νέα Μονή της Χίου, Ιστορία και Αρχιτεκτονική*, Α.Ε., αρ. 55, Αθήνα.
- Μπούρας Χ., 1988: *Αρχιτεκτονική, Οι θησαυροί της Μονής Πάτμου*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Μπούρας Χρ., 1996: ‘‘Οι εργασίες αποκαταστάσεως στον Παρθενώνα και η μετατόπιση των αντιλήψεων για τη διατήρηση των μνημείων’’, στο: Π. Τουρνικιώτης (επιμ.), *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεώτερα χρόνια*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 310-330.
- Μπούρας Χρ. – Ζάμπας Κ., 2001: *Τα έργα της επιτροπής συντηρήσεως μνημείων Ακροπόλεως στην Αθηναϊκή Ακρόπολη*, Τ.Α.Π.Α., Αθήνα.
- Μπούρας Χ., 2001: *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Αθήνα.
- Μπούρας Χ. – Μαλλούχου-Tuffano Φανή, 2002-2008: *Ενημερωτικές ειδήσεις από την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης*, ΥΠ.ΠΟ – ΕΣΜΑ, Αθήνα.
- Μπουρνιά-Σημαντώνη Ευ., 1997: *Αρχαιολογία των πρώιμων ελληνικών χρόνων*, Αθήνα.
- Μπρούσκαρη Μ., 1996: *Τα μνημεία της Ακροπόλεως*, Τ.Α.Π.Α., Αθήνα.
- Müller-Wiener W., 1995: *Η αρχιτεκτονική στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Μπάρμπαρα Σμιτ – Δούνα, , University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Μυλωνάς Π., 2000: *Άτλας του Άθωνος, τ. 1^{ος}*, Wasmuth.
- Νικονάνος Ν., 1998: *Οι Άγιοι Απόστολοι Θεσσαλονίκης*, εκδόσεις ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη.
- Ξαναλάτου-Δεργκάλιν Ε. – Κούλογλου Α., 1974: *Μονεμβασία*, Αθήνα.
- Ξυγγόπουλος Α., 1964: *Οι τοιχογραφίες του Αγ. Νικολάου Ορφανού Θεσσαλονίκης*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.

- Οικονομόπουλος Σπ., 2005: "Έρευνα και Τεχνολογία στην Αναστήλωση της Ακρόπολης", στο: *Ενημερωτικές ειδήσεις από την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης*’, Υ.Σ.Μ.Α, Αθήνα, 5^ο τεύχος, σελ. 4-17.
- Ορλάνδος Αν., 1970: *Η αρχιτεκτονική και οι βυζαντινές τοιχογραφίες της Μονής του Θεολόγου Πάτμου*, Γραφείο Δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα.
- Ορλάνδος Αν., 1938: *Τα παλάτια και τα σπίτια του Μυστρά*, Γ’, Εκδόσεις Α.Β.Μ.Ε., Αθήνα.
- Ορλάνδος Αν., 1999: *Μοναστηριακή αρχιτεκτονική*, Αρχαιολογική Εταιρεία, αρ. 64 (β’ έκδ.), Αθήνα.
- Παγωτέλης Στρ., 1987: *Οικοδομική και αρχιτεκτονική*, Αγιάσος.
- Πανέτσος Γ., 2000: “Η συγκρότηση του αθηναϊκού νεοκλασικισμού”, στο: *Αθήναι: Από την κλασική εποχή έως σήμερα (5^{ος} αι. π.Χ. – 2000 μ.Χ.)*, εκδόσεις Κοντινός, Α.Ε., Αθήνα, 416-428.
- Πάντος Α.Π., 2001: *Κωδικοποίηση νομοθεσίας για τη πολιτιστική κληρονομιά κατά θέματα, Α’ Ελληνική Νομοθεσία*, ΥΠ.ΠΟ – Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων, Αθήνα.
- Πάντος Α.Π., 2005: *Κωδικοποίηση νομοθεσίας για την πολιτιστική κληρονομιά κατά θέματα, Β’ Διεθνές και Κοινοτικό Δίκαιο*, ΥΠ.ΠΟ – Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων, Αθήνα.
- Παπαθανασόπουλος Γ., 2004: *Η Ακρόπολη*, εκδόσεις Κρήνη, Αθήνα.
- Παπανικολάου Α., 2012: *Η αποκατάσταση του Ερεχθείου (1979-1987)*, η απόδοση του έργου, τόμος 1, Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α. – ΥΣΜΑ – ΕΣΜΑ, Αθήνα.
- Παπαγεωργίου-Βενετάς Α., 1996: *Αθήνα: Δοκιμές και θεωρήσεις*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα.
- Παπαγεωργίου-Βενετάς Α., 1999: *Αθηνών αγλαΐσμα: εξέλιξη, προβλήματα και μέλλον του αθηναϊκού τοπίου*, εκδόσεις Ερμής, Αθήνα.
- Παπαγεωργίου-Βενετάς Α., 2004: *Ο αθηναϊκός περίπατος και το ιστορικό τοπίο των Αθηνών*, εκδόσεις Καπόν, Αθήνα.
- Παπαγεωργίου-Βενετάς Α., 2005: *Ίχνη Ελληνικά, Κείμενα Ιστορίας και Τέχνης*, εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα.

- Παπαγεωργίου Ν., 2006: *Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, Συμβάσεις της Χάγης 1954 & της 16^{ης} Νοεμβρίου 1972, προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης*, Αθήνα.
- Παπαγιάννης Θυμ. - Σιμωνοπετρίτης Μακάριος Ιερομόναχος, 1994: *Φυσικός χώρος και Μοναχισμός, Η διατήρηση της φυσικής παράδοσης στο Άγιον Όρος*, Αθήνα.
- Παπαδημητρίου Α., 2002: “Τίρυνθα”, στο: Ε. Κόρκα – Μ. Ξανθοπούλου – Ε. Κωνσταντινίδη-Συβρίδη (επιμ.), *Ελλάδα: Προϊστορικά και κλασικά μνημεία = Greece: prehistoric and classical monuments*, Ελληνική Δημοκρατία – ΥΠΠΟ – Γενική Δ/ση Αρχαιοτήτων – Τμήμα Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών, Αθήνα, 176.
- Παπαδοπούλου Β.Ν. – Καραμπερίδη Α. (επιμ.), 2008: *Τα βυζαντινά μνημεία της Ηπείρου*, ΥΠ.ΠΟ – 8^η ΕΒΑ, Αθήνα.
- Παπανικολάου Α., 2012: *Η αποκατάσταση του Ερεχθείου (1979-1987) - Η απόδοση του έργου, τόμ. 1*, Υ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α. – ΥΣΜΑ – Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, Αθήνα.
- Παπαπετρόπουλος Δ., 2006: *Νόμος 3028/2002 για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
- Παπαχατζής Ν., 1979: *Παυσανίου Ελλάδος περιήγησις: Μεσσηνιακά-Ηλιακά*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Παπαχατζής Ν., 1980: *Παυσανίου Ελλάδος περιήγησις: Αχαϊκά-Αρκαδικά*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Παπαχρυσάνθου Δ., 1992: *Ο αθωνικός μοναχισμός: αρχές και οργάνωση*, ΜΙΕΤ, Αθήνα.
- Παρτίδα Ε., 2004: *Δελφοί – Δαυλός και Δίαυλος Πολιτισμού*, εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα.
- Παρτίδα Ε., 2009: “Archaeological site of Delfi”, στο: *Greece, World Heritage Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα, 62-69.
- Παυλογεωργάτος Γ. – Κωνσταντογλου Μ., 2005: “Πολιτισμικός τουρισμός: Η περίπτωση της Ελλάδας”, στο: Ν. Βερνίκος κ.ά. (επιμ.) *Οι πολιτισμικές βιομηχανίες*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 380.

- Πελεκανίδης Στ., 1955: ‘‘Νέες έρευνες στην Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης’’, στο: *Πεπραγμένα του Θ’ Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου*, Αθήνα, 30-38.
- Πεντάζος Β. – Ricard O., 1992: *Δελφοί, αναζητώντας το χαμένο ιερό*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.
- Πετράκος Β., 1991: *Τα μνημεία της Δήλου, Πρόσφατα έργα συντήρησης και στερέωσης*, Α.Ε., Αθήνα.
- Πλάντζος Δ., 2011: *Ελληνική τέχνη και αρχαιολογία: 1100-30 π.Χ.*, εκδόσεις Καπόν, Αθήνα.
- Πούλιος Ι., 2010 – 2012: ‘‘Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς: Ορολογία, έννοια και μοντέλα διαχείρισης’’, *Αρχαιογνωσία* (16), τεύχ. 1-3, 321-340.
- Ramage Nancy H. – Ramage A., 2000: *Ρωμαϊκή Τέχνη: από τον Ρωμόλο έως τον Κωνσταντίνο*, μτφρ. Χρ. Ιωακειμίδη, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Σγουρίτσα–Πολυχρονάκου Π., 2008: ‘‘Το έργο της Επιτροπής, Συντήρησης, Στερέωσης και Ανάδειξης των Μνημείων της Ακρόπολης Μυκηνών και του ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου’’ στο: *Συντήρηση, Αναστήλωση, Ανάδειξη, το έργο των επιστημονικών επιτροπών*, ΥΠ.ΠΟ – Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε., Αθήνα, 46-50.
- Σημαντώνη-Μπουρνιά Ευ., 1990: *Ανασκαφές Νάξου, Οι ανάγλυφοι πίθιοι*, Α.Ε., αρ. 113, Αθήνα.
- Σημαντώνη-Μπουρνιά Εύα, 1997: *Αρχαιολογία των πρώιμων ελληνικών χρόνων: οι αιώνες της διαμόρφωσης (1050-600 π.Χ.)*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Σίνος Στ., 2008: ‘‘Το έργο της Επιτροπής Αναστήλωσης Μνημείων Μυστρά’’, στο: *Συντήρηση, Αναστήλωση, Ανάδειξη, το έργο των επιστημονικών επιτροπών*, Αθήνα, 56-60.
- Σίνος Στ., 2009: *Τα μνημεία του Μυστρά*, ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα.
- Σίνος Στ. – Καζάκου Μ. – Μαρίνου Γ. (επιμ.), 2009: *Τα μνημεία του Μυστρά. Το έργο της Επιτροπής Αναστήλωσης Μνημείων Μυστρά*, ΥΠ.ΠΟ – Τ.Δ.Π.Ε.Α.Ε. – Επιτροπή Αναστήλωσης Μνημείων Μυστρά, Αθήνα.

- Σίτος Σπ., 1984: *Ιστορία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Σκουρή Π., Τροβά Ε., 2003: *Προστασία αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς: Ο Ν. 3028/2002*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- Σπαθάρη Ε., 2001: *Ιστορικός και αρχαιολογικός οδηγός των Μυκηνών*, ΥΠ.ΠΟ - ΤΑΠΑ, Αθήνα.
- Σπηλιοπούλου Ι., 2012: ‘Η πολεοδομική και αρχιτεκτονική εξέλιξη της Καλαμάτας από τα προεπαναστατικά χρόνια έως την περίοδο του μεσοπολέμου. Η τύχη της πόλης μετά τους σεισμούς.’, στο: Γ. Ξανθάκη – Καραμάνου (εκδοτική εποπτεία), Α. Δουλαβέρας – Ι. Σπηλιοπούλου (επιστημονική επιμέλεια) *Μεσσηνία: Συμβολές στην ιστορία και στον πολιτισμό της*, Αθήνα, 721-722.
- Σταυρόπουλος Σ., 2000: *Τα Ασκληπιεία της Πελοποννήσου: Οδοιπορικό στα ιερά λατρευτικά και θεραπευτικά κέντρα της Πελοποννήσου, Ολύμπια και τοπικές ιατρικές θεότητες*, εκδόσεις Αίολος, Αθήνα.
- Στεφανίδου-Τιβεριού, 1996: *Το μικρό τόξο του Γαλερίου στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης*, Α.Ε., αρ. 157, Αθήνα.
- Σωτηρίου Γ., 1932: *Μοναί Μετεώρων*, Α.Ε., αρ. 65, Αθήνα.
- Σωτηρίου Γ. & Μ., 1952: *Η βασιλική του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης*, Α.Ε., αρ. 35, Αθήνα.
- Τελεβάντου Χρ., 2008: *Σίφνος, Ακρόπολη Αγίου Ανδρέα*, ΥΠ.ΠΟ. – ΚΑ’ ΕΠΚΑ, Αθήνα.
- Τραυλός Ι., 1993: *Πολεοδομική εξέλιξη των Αθηνών*, εκδόσεις Καπόν, Αθήνα (2^η έκδ.).
- Τροβά Ε. (επιμ.), 2004: *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Τσελεντή-Παπαδοπούλου Ν., 2009: ‘Old town of Corfu’, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, σελ. 168-169.
- Τσιγαρίδας Ε., 1998: *Η Μονή Λατόμου*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- Φατούρος Δ., 2003: *Νησιά του Αιγαίου, Αρχιτεκτονική*, Υπουργείο Αιγαίου - Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα.

- Φιλιππίδης Δ., 1984: *Νεοελληνική αρχιτεκτονική, αρχιτεκτονική θεωρία και πράξη (1830-1980) σαν αντανάκλαση των ιδεολογικών επιλογών της νεοελληνικής κουλτούρας*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα.
- Φιλιππίδης Δ., 2000: *Σύγχρονη αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, στο: *Αθήναι: Από την Κλασική εποχή έως σήμερα (5^{ος} αι. π.Χ. – 2000 μ.Χ.)*, εκδόσεις ΚΟΝΤΙΝΟΣ Α.Ε., Αθήνα, 470-474.
- Φιλιππίδης Δ., 2001: “Σαντορίνη”, στο: *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Κυκλάδες*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 147-177.
- Φιλιππίδης Δ., 2007: *Νεοκλασικές πόλεις στην Ελλάδα (1830-1920)*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα.
- Φωκά Ι. – Βαλαβάνης Π., 1994: *Περίπατοι στην Αθήνα και την Αττική*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα.
- Χαριτωνίδου Α., 1978: *Επίδαυρος. Το ιερό του Ασκληπιού και το Μουσείο*, εκδόσεις Κλειώ, Αθήνα.
- Χατζή – Σπηλιοπούλου, 2009: “Archaeological site of Olympia”, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, 86-95.
- Χατζηδάκη Ν., 2003: “Όσιος Λουκάς”, στο: *Βυζαντινή τέχνη στην Ελλάδα, Ψηφιδωτά τοιχογραφίες*, Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα, 9-19.
- Χατζηδάκης Μ., 1953: *Η ζωγραφική στο Μυστρά*, εκδόσεις Αγγλο-Ελληνική Επιθεώρησης, Αθήνα.
- Χατζηδάκης Μ., 1956: *Μυστράς*, Αθήνα.
- Χατζηδάκης Μ., 1999: *Η μεσαιωνική πολιτεία και το κάστρο*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Χατζηδάκης Μ., 2003: *Βυζαντινή τέχνη στην Ελλάδα, Ψηφιδωτά τοιχογραφίες*, Αθήνα.
- Χατζηδάκης Π., 2009: “Delos”, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, 98-103.
- Χλέπα Ε.-Α., 2001, *Το Αρτεμίσιο και οι οίκοι της Δυτικής Πτέρυγας του Ασκληπιείου*, Α.Ε., αρ. 211, Αθήνα.
- Χονδρογιάννης Στ. - Βρανίκας Ν., 2004: *Αρχαιολογικός περίπατος στα βυζαντινά μνημεία της Παλαιόπολης – Κέρκυρα*, ΥΠΠΟ – ΤΑΠΑ, Αθήνα.
- Χριστοφιλόπουλος Δ., 2005: *Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών*, Αθήνα.
- Χρυσοστόμου Π. – Κεφαλλονίτου Φρ., 2003: *Νικόπολις*, Αθήνα.

- Ψυχογιού Όλ., 2009: ‘‘Archaeological sites of Mycenae and Tiryns’’, στο: *Greece, World Heritage, Monuments and Sites*, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα, 138-144.

Ξενόγλωσση

- Adler F., Curtius E., Dorpfeld W., Graef P., Partsch J., Weil R., 1987: *Olympia I, Topographie und Geschichte*.
- Cockerell C., 1860: *The Temple of Jupiter Panhellenius at Aegina and Apollo Epicurius at Bassai near Phigalia in Arcadia*, London.
- Cooper F.A., 1978: *The Temple of Apollo at Bassai: A Preliminary Study*, New York.
- Cooper F.A. – Kelly N.J., 1996: *The Temple of Apollo Bassitas: The Architecture*.
- Delvoye Ch., 1964: *Mistra, Corsi di cultura sull' arte ravennate è bizantina*, Ravenna.
- Dufrenne S., 1970: *Les programmes iconographiques des églises Byzantines de Mistra*, Paris.
- Farrington A., 2012: ‘‘Η ελληνιστική και ρωμαϊκή Μεσσηνία’’, στο: Γ. Ξανθάκη – Καραμάνου (εκδοτική εποπτεία), Α. Δουλαβέρας – Ι. Σπηλιοπούλου (επιστημονική επιμέλεια), *Μεσσηνία: Συμβολές στην ιστορία και στον πολιτισμό της*, Αθήνα, 135-160.
- French E., 2002: *MYCENAE Agamemnon's Capital. The site in its Setting, Tempus*.
- Gruben G., 2000: *Ιερά και Ναοί των Αρχαίων Ελλήνων*, μτφρ. Δήμητρα Ακτσελή, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Hurwit J.M., 1999: *The Athenian Acropolis: history, mythology and archaeology from the Neolithic era to the present*, Cambridge.
- Jacquemin A., 1999: *Offandes monumentales de Delphes*, Παρίσι.
- Jeppesen K., 1979: ‘‘Where was the so-called Erechtheion?’’, *AJA* 83, 26-38.

- Jong M. - Jole M., 1999: *The power of example, 20 years of Europa Nostra Awards*, Europa Nostra Den Haag.
- Kalligas M., 1935: *Die Hagia Sophia von Thessaloniki*, Würzburg.
- Kavvadias P., 1891: *Fouilles d'Épidaure*, S.C. Vlastos, Athènes.
- Krautheimer R., 2006: *Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή αρχιτεκτονική*, MIET, Αθήνα.
- Kyrieleis H., 1990: *Neue Ausgrabungen in Olympia*, *Antike Welt* 3, 18-30.
- Lawrence A. W., 1996: *Greek Architecture*, 5th edition, Yale University Press – Pelican History of Art.
- Mallwitz A., 1972: *Olympia und seine Bauten*.
- Millet G., 1910: *Monuments byzantins de Mistra*, Paris.
- Mylonas G.E., 1983: *Mycenae Rich in Gold*, Αθήνα.
- Orlandos A., 1971: *Quelques notes complés sur les maisons paleologuines de Mistra*, Paris.
- Partida E.C., 2000: *The Treasuries at Delphi: an architectural study*, SIMA 160.
- Rellstab U., 1999: *Culture: a way forward, culture and neighborhoods*, Council of Europe.
- Rodley L., 2010: *Εισαγωγή στη βυζαντινή τέχνη και αρχιτεκτονική*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Roussel P., 1990: *Δήλος, Η Πανίερη Νήσος*, Αθήνα.
- Runciman S., 1980: *Mistra, Byzantine Capital of the Peloponnese*, London.
- Schneider L. – Höcker Ch., 2001: *Die Akropolis von Athen: Eine Kunst- und Kulturgeschichte*, Darmstadt.
- Spawforth T., 2006: *Αρχαίοι Ελληνικοί Ναοί*, Αθήνα.
- Stevens G. Ph. – Caskey L. – Fowler H. – Paton J., 1928: *The Erechteum*.
- UNESCO, 1985: *Conventions and Recommendations Concerning the Protection of the Cultural Heritage*, Paris.
- UNESCO, 2003: *Culture, Diversity and Alliance*, Paris.
- UNESCO, World Heritage Centre, 2005: *World Heritage Information Kit*, Paris.
- Weis A., 1976: «Nicopolis», in: *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton, 626-635.

- Zakyntinos D., 1975: *Le Despotat grec de Morée*, I-II, London.

Πολιτιστικοί τουριστικοί οδηγοί

- Πολιτιστικός Τουριστικός Οδηγός 2, 1997: *Αρχαία Κέρκυρα*, ΥΠ.ΠΟ. – Τ.Α.Π.Α., Αθήνα.
- *Πολιτιστικός Τουριστικός Οδηγός*, 2001: *Νικόπολις*, ΥΠ.ΠΟ. – Τ.Α.Π.Α., Αθήνα.

Ιστότοποι

- www.icomos.org, ημερήσια πρόσβαση (27.3.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2367, ημερήσια πρόσβαση (16.3.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2442, ημερήσια πρόσβαση (18.3.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=7029, ημερήσια πρόσβαση (18.3.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2397, ημερήσια πρόσβαση (22.3.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1514, ημερήσια πρόσβαση (22.3.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1489, ημερήσια πρόσβαση (22.3.2012).

- <http://www.ellet.gr/>, ημερήσια πρόσβαση (6.7.2012).
- <http://europanostra.org/>, ημερήσια πρόσβαση (6.7.2012).
- <http://www.diazoma.gr>, ημερήσια πρόσβαση (13.7.2012).
- <http://www.eleftheriaonline.gr>, ημερήσια πρόσβαση (14.7.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=973, ημερήσια πρόσβαση (27.7.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=423, ημερήσια πρόσβαση (28.7.2012).
- http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1806, ημερήσια πρόσβαση (28.7.2012).
- <http://europanostra.org/heritage-awards/>, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).
- <http://www.piop.gr/eCportal.asp?id=162&nt=18&Lang=1>, ημερήσια πρόσβαση (24.8.2012).
- <http://www.archaiologia.gr/blog/2013/07/29/>, ημερήσια πρόσβαση (29.7.2013).
- <http://www.enet.gr/?i=news.el.texnes--politismos&id=383612>, ημερήσια πρόσβαση (3.9.2013).
- <http://tvxs.gr/print/137106>, ημερήσια πρόσβαση (30.8.2013).
- <http://www.unescopireas.gr/el/deltia-tupou>, ημερήσια πρόσβαση (10.9.2013).
- <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Venice/images/news/UNESCOSchoolinSEEFourthAnnounc2013.pdf>, ημερήσια πρόσβαση (10.10.2013).
- <http://www.europanostra.org/news/343/>, ημερήσια πρόσβαση (23.10.2013).
- <http://news.in.gr/culture/article/?aid=1231235420>, ημερήσια πρόσβαση (23.10.2013).
- <http://www.metropolispress.gr/metropolis/themata/%CE%BD%CE%B1-%CF%83%CF%8E%CF%83%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%B1/#.UmuM-XBSiHg>, ημερήσια πρόσβαση (23.10.2013).
- http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/w_articles_columns_2_09/06/2013_523338, ημερήσια πρόσβαση (20.10.2013).
- <http://www.europanostra.org/news/338/>, ημερήσια πρόσβαση (29.9.2013).

- <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=353128>, ημερήσια πρόσβαση (28.9.2013).
- <http://ellet.gr/40hroniamiagiorti>, ημερήσια πρόσβαση (25.9.2013).
- <http://www.ellet.gr/node/516>, ημερήσια πρόσβαση (25.9.2013).
- <http://www.efsyn.gr/?p=41992>, ημερήσια πρόσβαση (25.9.2013).
- http://www.ellet.gr/sites/default/files/k_kathimerini_21_04_2013.pdf, ημερήσια πρόσβαση (24.9.2013).
- <http://www.sifnos-island.info/gr/sights/firogia/>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).
- http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=859, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).
- <http://www.agiairini.eu/>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).
- <http://www.monastiriaka.gr/maprecord.php?mapid=72025>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).
- <http://www.pliroforiodotis.gr/index.php/2010-06-26-22-26-59/26824-2012-11-13-18-07-33>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).
- http://cultureportalweb.uoi.gr/cultureportalweb/article.php?article_id=757&topic_id=124&level=3&belongs=119&area_id=39&lang=gr, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).
- http://www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_db/40_Prevezhs/40_2_D_Zaloggou/40_2_4_DD_Myrsinhs/40_2_4_DD_Myrsinhs.htm, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).
- <http://www.piop.gr/PiopMuseum.asp?id=340&nt=18&Lang=1&MuseumID=274>, ημερήσια πρόσβαση (9.11.2013).
- http://www.agiosioannis.org.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=59, ημερήσια πρόσβαση (9.11.2013).
- <http://www.argyros mansion.com/el/the-mansion/history-argyros-mansion-santorini>, ημερήσια πρόσβαση (9.11.2013).
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%AC>, ημερήσια πρόσβαση (9.11.2013).
- http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3381, ημερήσια πρόσβαση (9.11.2013).

- <http://www.arseni.gr/index.php/en/construction/neoclassika/47-buildings-of-thessaloniki/59-casa-bianca>, ημερήσια πρόσβαση (12.11.2013).
- <http://www.in2life.gr/escape/hotel/article/143697/bratsera-hotel-naftikh-filoxenia-sto-sfoyggaradiko.html>, ημερήσια πρόσβαση (12.11.2013).
- <http://www.vourlis.gr/>, ημερήσια πρόσβαση (12.11.2013).
- <http://cretazine.com/crete/routes/villages/item/944-gavaloxori-to-mystiko-tou-apokorona>, ημερήσια πρόσβαση (12.11.2013).
- http://history-pages.blogspot.gr/2012/10/blog-post_6403.html, ημερήσια πρόσβαση (12.11.2013).
- http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3299, ημερήσια πρόσβαση (15.11.2013).
- <http://www.tharrosnews.gr/news/content/%CE%BB->, ημερήσια πρόσβαση (25.11.2013).
- <http://www.rosamundoshop.com/en/index.html>, ημερήσια πρόσβαση (30.11.2013).

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο οργανισμός της *Unesco* και ο θεσμός της *Europa Nostra*, με παγκόσμια ακτινοβολία ο πρώτος και με πανευρωπαϊκή ο δεύτερος, αποτελούν θα έλεγε κανείς σήμερα τους φύλακες της πλούσιας πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Η *Unesco* και η *Europa Nostra* διαφυλάσσουν, αναδεικνύουν, προστατεύουν και κάνουν γνωστούς τους θησαυρούς της πολιτιστικής μας κληρονομιάς σε ολόκληρη την παγκόσμια κοινότητα, δίχως να θέτουν όρια φυλετικά, θρησκευτικά ή κοινωνικά. Ακολουθούν πάντα τους νόμους και τις συμβάσεις που διέπουν το σύνολο της πολιτιστικής κληρονομιάς και ενεργούν με σεβασμό και αγάπη προς αυτή. Σκοπός τους δεν είναι να αλλοιώσουν τη μορφή ενός μνημείου ή χώρου προς όφελος και εξυπηρέτηση κάποιων συμφερόντων. Αντιθέτως, σεβόμενοι την αρχική υπόστασή του, προσπαθούν να το βγάλουν από τη λήθη και να το μετατρέψουν από ερείπιο σε ζώντα οργανισμό μιας κοινωνίας. Εδώ ακριβώς έγκειται και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της φύσης αυτών των οργανισμών και θεσμών, στην ηθική που τους διακατέχει και τους κατευθύνει. Η χώρα μας, που χαρακτηρίζεται από πληθώρα σημαντικών μνημείων, χώρων και αγαθών πολιτισμικής κληρονομιάς, απολαμβάνει εδώ και χρόνια αναγνωρίσεις και τιμητικές διακρίσεις σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, χάρη στον οργανισμό της *Unesco* και τον θεσμό της *Europa Nostra*, μεγάλη ηθική ικανοποίηση για τις προσπάθειες που καταβάλλει στη σωστή διάσωση, προβολή και διαχείριση της εν γένει πολιτισμικής της κληρονομιάς.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Unesco

Εικ. 1 <http://arcadia.ceid.upatras.gr>, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 2 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3560.jsp?obj_id=2507, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 3 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2384, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 4 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2374, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 5 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2358, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 6 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2371, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 7 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2366, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 8 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2362, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 9 <http://el.wikipedia.org>, ημερήσια πρόσβαση (30.9.2013).

Εικ. 10 <http://www.worldend.info/end-of-the-world/ancient-mysteries/the-mystery-of-tiryns/>, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 11 <http://www.panoramio.com/photo/62224841>, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 12 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3560.jsp?obj_id=2367, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 13 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3530.jsp?obj_id=9141, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 14 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3530.jsp?obj_id=9141, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 15 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3560.jsp?obj_id=2442, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 16 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3560.jsp?obj_id=7029, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 17 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3560.jsp?obj_id=2397, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 18 http://history-pages.blogspot.com/2012/01/blog-post_29.html, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 19 http://history-pages.blogspot.com/2012/01/blog-post_29.html, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Εικ. 20 Φωτογραφία της συγγραφέως.

Εικ. 21 <http://www.corfu-kerkyra.eu/html/greco/toppaleopolis.htm>, ημερήσια πρόσβαση (2.10.2013).

Europa Nostra

Εικ.1 <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/naoi/Erechtheio/erectheio4.htm>, ημερήσια πρόσβαση (29.10.2013).

Εικ. 2 Φωτογραφία της συγγραφέως.

Εικ. 3 Φωτογραφία της συγγραφέως.

Εικ. 4 Θέμελης 2003: 62 εικ. 64.

Εικ. 5 Θέμελης 2003: 5 εικ. 6.

Εικ. 6 <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22784&subid=2&pubid=1660575>, ημερήσια πρόσβαση (29.10.2013).

Εικ. 7 <http://www.iosinfo.gr/ios/iosaxiotheata/proistorikosoikismoskarkoy/index.html>, ημερήσια πρόσβαση (29.10.2013).

Εικ. 8 Πολιτιστικός Τουριστικός οδηγός 2001: 27 εικ. 19.

Εικ. 9 http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1806, ημερήσια πρόσβαση (29.10.2013).

Εικ. 10 <http://www.naxos-news.gr/?aid=2474>, ημερήσια πρόσβαση (29.10.2013).

Εικ. 11 <http://www.sifnos-island.info/gr/sights/firogia/>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 12 <http://www.520greeks.com/articles/monemvasia-to-givraltar-tis-anatolis/>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 13 Φωτογραφία της συγγραφέως

Εικ. 14 <http://www.radiant-tech.gr/>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ.15 [http://www.cretanbeaches.com/m%CE%BFnastiria/m%CE%BFnastiria-irakl_ei%CE%BFy/moni-
agia-eirini-kroussonas/](http://www.cretanbeaches.com/m%CE%BFnastiria/m%CE%BFnastiria-irakl_ei%CE%BFy/moni-
agia-eirini-kroussonas/), ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 16 <http://agioritikesmnimes.blogspot.gr/2013/01/2508.html>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 17 http://www.hotelsline.gr/root/newhotel/mx/x_rodos.asp, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 18 <http://www.reginaguide.gr/el/thessaloniki.php>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 19 http://odysseus.culture.gr/h/1/gh158.jsp?obj_id=3299&mm_id=3223, ημερήσια πρόσβαση

(5.11.2013).

Εικ. 20 <http://www.prevezatour.gr/>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 21 http://romiazirou.blogspot.gr/2013/06/24_23.html, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 22 <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 23 <http://www.rhodes.gr/el/ipolimas/touristikosodigos/churches/>, ημερήσια πρόσβαση
(5.11.2013).

Εικ. 24 <http://www.rhodes.gr/el/ipolimas/touristikosodigos/churches/>, ημερήσια πρόσβαση
(5.11.2013).

Εικ. 25 <http://www.elenis-apartments.com/>, ημερήσια πρόσβαση (5.11.2013).

Εικ. 26 <http://en.wikipedia.org/wiki/Santorini>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 27 <http://www.experttravel.gr/ViewExtras.aspx?id=1062&lang=el>, ημερήσια πρόσβαση
(8.11.2013).

Εικ. 28 <http://www.iefimerida.gr/news/124197/>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 29 <http://www.kavalagreece.gr/tourismos/touristikos-plerofories/periigisis/palia-poli-panagia/>,

ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 30 http://www.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=255, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 31 <http://www.vourlis.gr/>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 32 <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=23514&subid=2&pubid=63821730>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 33 <http://www.mygreektrip.gr/lesvos/vatousa.asp>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 34 http://history-pages.blogspot.gr/2012/10/blog-post_6403.html, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 35 http://epirusgate.blogspot.gr/2009_11_19_archive.html, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 36 <http://www.gothess.gr/thessaloniki/gmap/?id=254&Cat=44>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 37 Μπίρης – Καρδαμίτση-Αδάμη 2001: 98, εικ. 149.

Εικ. 38 Μπίρης – Καρδαμίτση-Αδάμη 2001: 129, εικ. 203.

Εικ. 39 <http://www.goodhotelguide.com/Hydra/Hotel/Bratsera%20Hotel>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 40 http://akrokerama.blogspot.gr/2013/02/blog-post_3120.html, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 41 <http://www.tjnews.gr/?p=12574>, ημερήσια πρόσβαση (8.11.2013).

Εικ. 42 <http://www.arseni.gr/index.php/en/construction/neoclassika/47-buildings-othessaloniki/59-casa-bianca>, ημερήσια πρόσβαση (10.11.2013).

Εικ. 43 <http://vounapotamia.pblogs.gr/2011/04/h-mparoytapothkh-toy-ethnoys-se-eikones.html>, ημερήσια πρόσβαση (10.11.2013).

Εικ. 44 http://odysseus.culture.gr/h/1/gh158.jsp?obj_id=3299&mm_id=3223, ημερήσια πρόσβαση (10.11.2013).

Εικ. 45 http://enpoermionis.blogspot.gr/2013/01/blog-post_5.html, ημερήσια πρόσβαση (10.11.2013).

Εικ. 46 <http://www.meteo-news.gr/2013/03/ethniko-asteroskopeio-athinon.html>, ημερήσια πρόσβαση (10.11.2013).

Εικ. 47 <http://www.ntua.gr/history.html>, ημερήσια πρόσβαση (10.11.2013).

Εικ. 48 <http://alalazontatopia.blogspot.gr/2012/03/europa-nostra.htm>, ημερήσια πρόσβαση (10.11.2013).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Α. ΧΩΡΟΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΟΙ Η' ΑΝΑΚΗΡΥΓΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ *UNESCO*

Εικ. 1 Αρχαιολογικός χώρος του Ναού του Επικούρειου
Απόλλωνα στις Βάσες της Φιγαλείας

Εικ. 2 Γενική άποψη του Μαντείου των Δελφών

Εικ. 3 Νοτιοδυτική άποψη του βράχου της Ακρόπολης και της νότιας κλιτύος

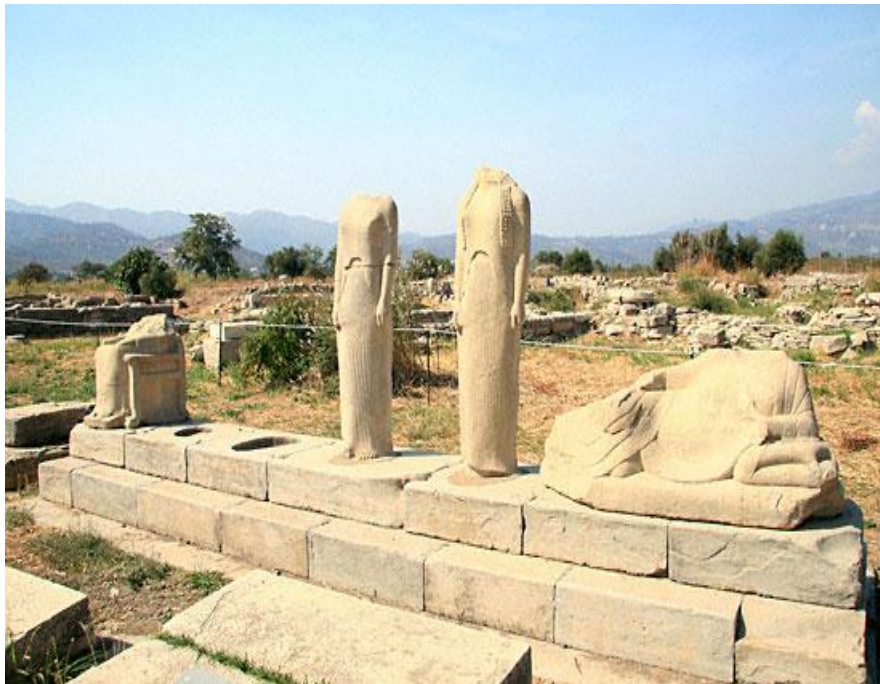
Εικ. 4 Άποψη του αρχαίου θεάτρου της Επιδαύρου

Εικ. 5 Γενική άποψη της καμαροσκεπούς εισόδου (Κρυπή) του Σταδίου της Αρχαίας Ολυμπίας

Εικ. 6 Άποψη του ανδρήρου των Λεόντων, αφιερώματος των Ναξίων, στον αρχαιολογικό χώρο της Δήλου

Εικ. 7 Άποψη του Ναού της Ήρας στον αρχαιολογικό χώρο του Ηραίου της Σάμου

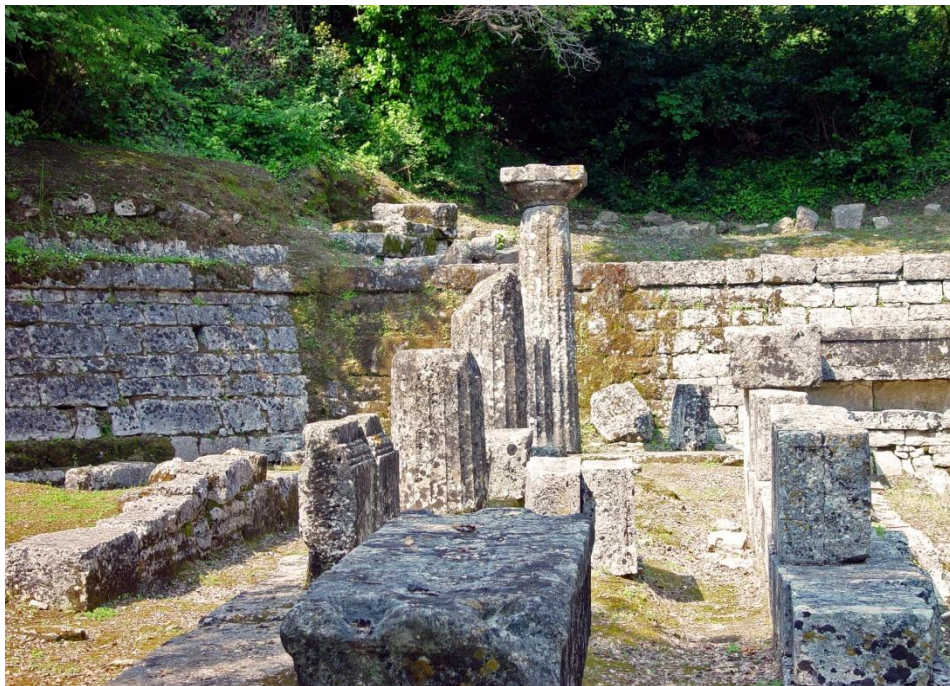
Εικ. 8 Άποψη του χωμάτινου τύμβου στη Βεργίνα στο εσωτερικό του οποίου προστατεύονται οι ανεσκαμμένοι τάφοι και οι θησαυροί τους

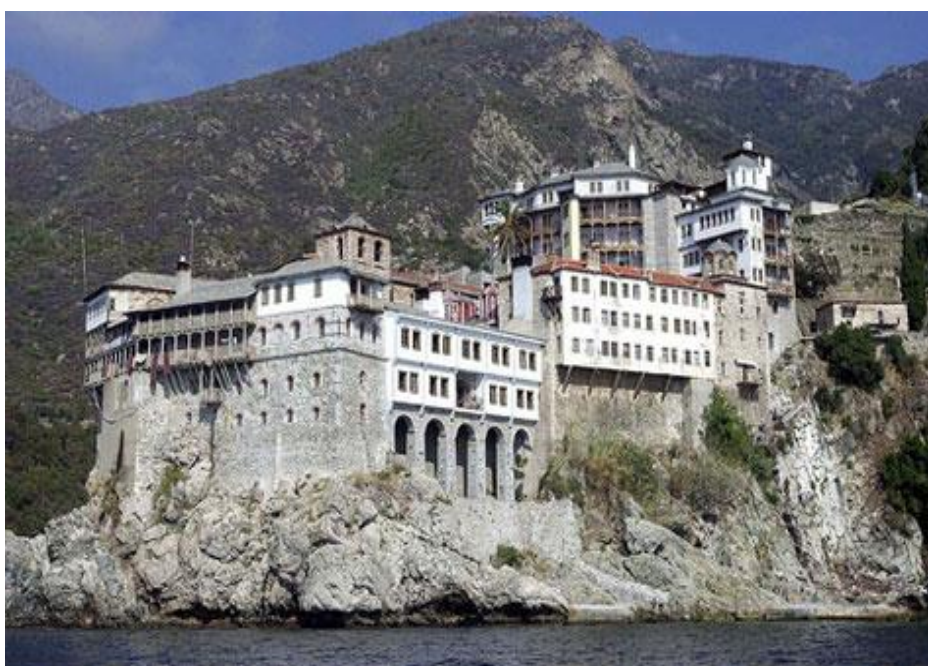
Εικ. 9 Πύλη των Λεόντων στον αρχαιολογικό χώρο των Μυκηνών

Εικ. 10 Πανοραμική άποψη του αρχαιολογικού χώρου της αρχαίας Τίρυνθας

Εικ. 11 Άποψη του δωρικού ναού της Αρτέμιδος Γοργούς στον αρχαιολογικό χώρο Παλαιόπολης Κέρκυρας

Εικ. 12 Άποψη του μοναστικού συγκροτήματος του Αγίου Όρους στη Χερσόνησο του Άθωνα

Εικ. 13 Άποψη του μνημείου της Ροτόντας στη Θεσσαλονίκη

Εικ. 14 Άποψη της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη

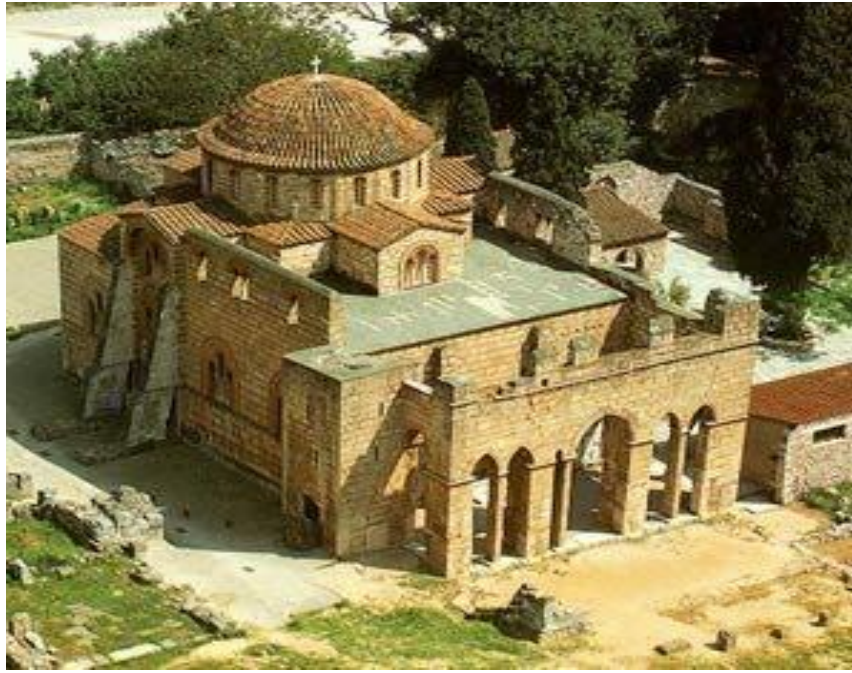
Εικ. 15 Άποψη του πέτρινου δάσους στα Μετέωρα

Εικ. 16 Άποψη της εισόδου της Μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου

Εικ. 17 Άποψη της καστροπολιτείας του Μυστρά

Εικ. 18 Άποψη της Μονής Δαφνίου

Εικ. 19 Άποψη της Μονής του Όσιου Λουκά

Εικ. 20 Άποψη του συγκροτήματος της Νέας Μονής Χίου

Εικ. 21 Άποψη του ιστορικού κέντρου της Χώρας στην Πάτμο

ΒΡΑΒΕΥΜΕΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΙ ΤΗΣ *EUROPA NOSTRA*

Εικ. 1 Άποψη της νότιας πρόσοψης του ναού του Ερεχθείου με την πρόσταση των Καρυατίδων

Εικ. 2 Άποψη του αποκατεστημένου ναού του Διονύσου στα Ύγρια της Νάξου

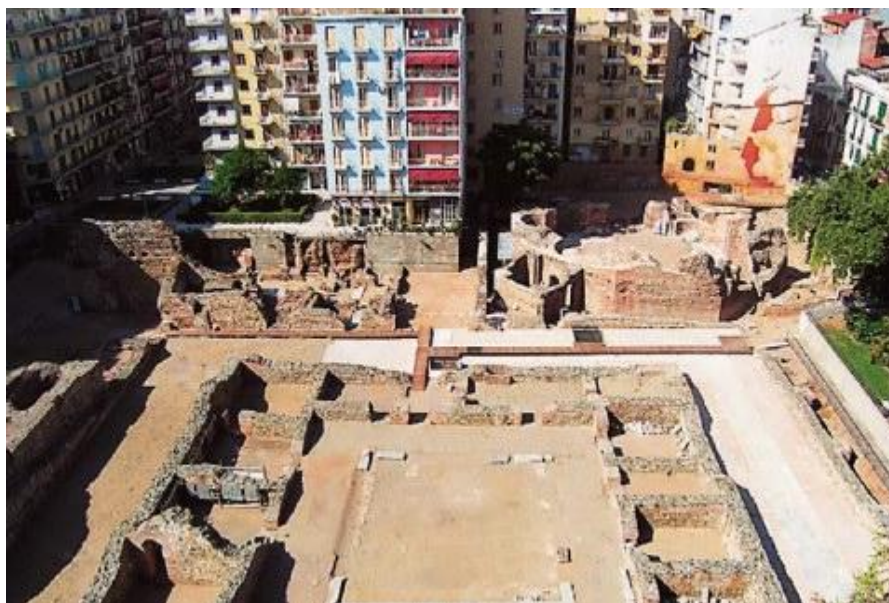
Εικ. 3 Αποψη του Ναού της Δήμητρας στο Σαγκρί της Νάξου

Εικ. 4 Άποψη του Σταδίου – Γυμνασίου της Αρχαίας Μεσσήνης. Σε πρώτο επίπεδο τα ταφικά κτίσματα

Εικ. 5 Άποψη της Αρκαδικής Πύλης και του πύργου 17 στην Αρχαία Μεσσήνη

Εικ. 6 Άποψη του ανακτόρου του Γαλερίου στη Θεσσαλονίκη

Εικ. 7 Άποψη του αποκατεστημένου προϊστορικού οικισμού του Σκάρκου στην Ίο

Εικ. 8 Άποψη του ρωμαϊκού ωδείου από τα ανατολικά στην αρχαία Νικόπολη

Εικ. 9 Άποψη του αποκατεστημένου αρχαίου πύργου στην Αγία Τριάδα της Αμοργού

Εικ. 10 Άποψη της Ακρόπολης του Αγίου Ανδρέα στην Απολλωνία της Σίφνου

Εικ. 11 Η Μονή των Φυρογίων στη Σίφνο

Εικ. 12 Άποψη του βράχου με τους περιμετρικούς γκρεμούς και την βυζαντινή πολιτεία της Μονεμβασίας

Εικ. 13 Άποψη του καθολικού της Αγίας Μονής στην Άρεια Ναυπλίου

Εικ. 14 Ο Λευκός Πύργος στη Θεσσαλονίκη

Εικ. 15 Άποψη της αποκατεστημένης Μονής της Αγίας Ειρήνης στο Ρέθυμνο Κρήτης

Εικ. 16 Άποψη του αποκατεστημένου Καθολικού της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας στο Άγιον Όρος

Εικ. 17 Ο Ιπποτικός Ξενώνας της Αγίας Αικατερίνης στη Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου

Εικ. 18 Ο ναός του Αγίου Παντελεήμονος στη Θεσσαλονίκη

Εικ. 19 Η μονή της Αγίας Πελαγίας Καστροσυκιάς στην Ήπειρο

Εικ. 20 Άποψη της Μονής Φανερωμένης Λεκατσά στην Ήπειρο

Εικ. 21 Άποψη της Παναγίας του Μπούργκου στη Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου

Εικ. 22 Ο Άγιος Γεώργιος στη Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου

Εικ. 23 Το Τζαμί Σουλεϊμάν στη Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου

Εικ. 24 Αποψη του παραθαλάσσιου οικισμού Κουτσουνάρι στην Κρήτη

Εικ. 25 Παραδοσιακός οικισμός της Οίας στη Σαντορίνη

Εικ. 26 Άποψη του παραδοσιακού οικισμού Γαβαλοχωρίου στην Κρήτη

Εικ. 27 Διάφορες όψεις του ιστορικού κέντρου της Αθήνας στην Πλάκα

Εικ. 28 Άποψη της παλαιάς συνοικίας της Καβάλας

Εικ. 29 Το νεοκλασικό κτήριο που στεγάζει το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών, έργο του Ερνέστου Τσίλλερ

Εικ. 30 Άποψη του αποκατεστημένου αρχοντικού Βούρλη στη Σύρο

Εικ. 31 Ο οικισμός Κανονά στην Κέρκυρα

Εικ. 32 Λιθόστρωτος δρόμος στον παραδοσιακό οικισμό Βατούσας στη Λέσβο

Εικ. 33 Το αποκατεστημένο κτήριο του Βενετικού Διοικητηρίου (Loggia), που στεγάζει σήμερα το Δημαρχείο Ηρακλείου

Εικ. 34 Αποψη αγροτικών οικιών του 19^{ου} αιώνα στην Ήπειρο

Εικ. 35 Αποκατάσταση και μετατροπή του βιομηχανικού συγκροτήματος της Μύλος Α.Ε σε πολυχώρο στη Θεσσαλονίκη

Εικ. 36 Το νεοκλασικό κτήριο του Αρσακείου Παρθεναγωγείου στην Αθήνα, έργο του Λύσανδρου Καυτατζόγλου

Εικ. 37 Το διατηρητέο κτήριο του νέου Τελωνείου (Ντουάνα) στο λιμάνι της Καλαμάτας

Εικ. 38 Το αποκατεστημένο κτήριο του ξενοδοχείου «ΜΠΡΑΤΣΕΡΑ» στην Ύδρα

Εικ. 39 Το Αρχοντικό Αργυρού στη Μεσσαριά Σαντορίνης

Εικ. 40 Το Αρχοντικό Φερραιού στην Καστοριά, το οποίο στεγάζει σήμερα το Μουσείο Ενδυματολογίας

Εικ. 41 Το διατηρητέο κτήριο της «CASA BIANCA» στη Θεσσαλονίκη

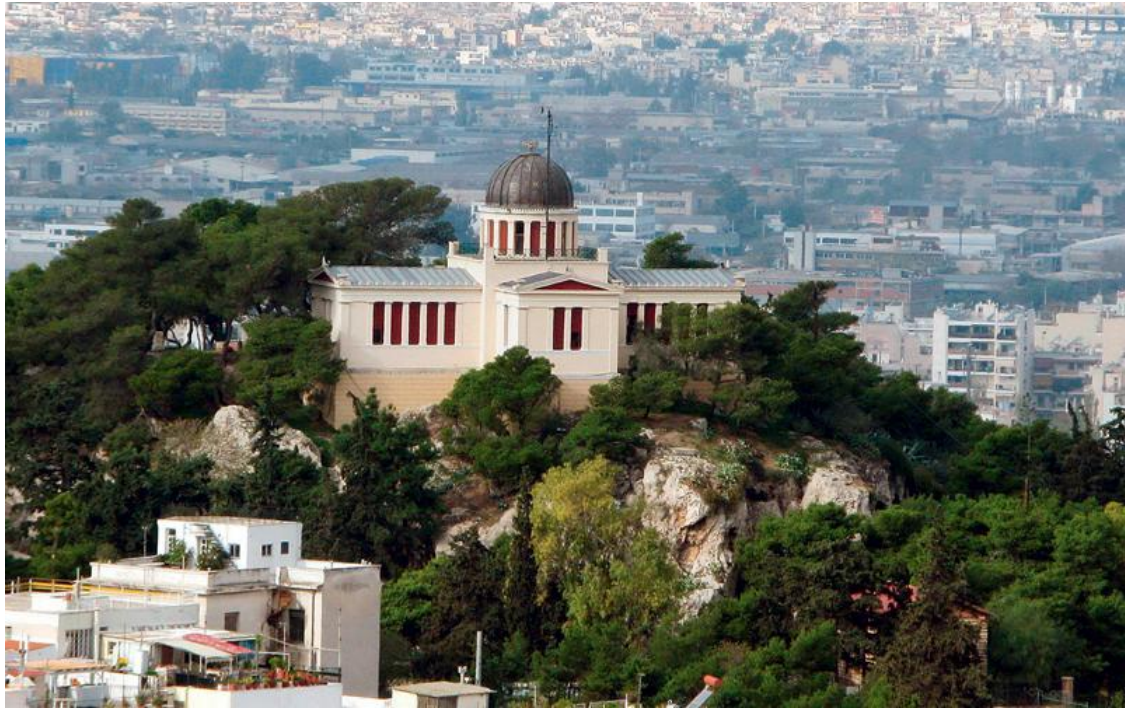
Εικ. 42 Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα

Εικ. 43 Ο αποκατεστημένος παλιός νερόμυλος του Μάρκου, που σήμερα στεγάζει το Βυζαντινό Μουσείο της Βέροιας

Εικ. 44 Το αρχοντικό του Παύλου Κουντουριώτη στην Ύδρα

Εικ. 45 Το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών, έργο του Θεοφίλου Χάνσεν

Εικ. 46 Το νεοκλασικό κτήριο Αβέρωφ που στεγάζει το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, έργο του Λύσσανδρου Καυτατζόγλου

Εικ. 47 Αποκατεστημένοι ανεμόμυλοι της Μονής του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στην Πάτμο